

Voruta

Nr. 5 (823) 2016 m. gegužės 28 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

4-12 Živilė SIMUTYTĖ, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto magistrantė

„Sufražizmo judėjimas Lietuvoje pirmaisiais Nepriklausomybės metais“

8-9



Tėviškės aušra

10 Alfonsas KAIRYS, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, Vilnius

„Rytų kraštų lietuviai XX a. pabaigoje skaitė, o dabar?“

11 Dainora KANIAVIENĖ, Palanga

„Jurgio Šaulio masoniškosios ambicijos“



Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*) Trakuose



Garbingoji delegacija atvyko į Trakus (iš kairės): LR ambasadorė prie Šventojo Sosto ir Maltos Ordino dr. Irena Vaišvilaitė, Popiežiaus apaštalinis nuncijus arkivysk. Pedras Lopesas Kvintana (*Pedro López Quintana*), Popiežiaus legatas kard. Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*), Vilniaus arkivysk. metropolitas Gintaras Grušas

Gegužės 8 d. pavakare, pasibaigus Nacionaliniam gailėtingumo kongresui, iš Vilniaus į Trakus pajudėjo Popiežiaus valstybės sekretoriaus kard. Pjetro Parolino (*Pietro Parolin*) kortežas. Trakuose Sodų gatve pravažiavo garbingų svečių kortežas ir Trakų žemėje išlipo Vatikano sekretorius, lydimas Vilniaus arkivyskupo metropolito Gintaro Grušo, Lietuvos Respublikos užsienio ministerijos Valstybinio ir diplomatinio

protokolo departamento direktoriaus Petro Zapolsko, Vadovybės apsaugos departamento sargybinių, Lietuvos Respublikos ambasadorės prie Šventojo Sosto ir Maltos Ordino dr. Irenos Vaišvilaitės ir aukšto rango dvasininkų. Garbingąjį svečių pasitiko Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios kleb. dek. Jonas Varaneckas ir pakvietė į Trakų šventovę. Čia jo laukė Trakų pradinės mokyklos choras, vadovaujamas

Sandros Stasiūnaitės-Luškevičienės ir Intos Steponavičienės, parapijiečiai ir, žinoma, žurnalistai.

Pirmiausia Trakų bažnyčioje garbingam svečiui buvo pristatytas Trakų mons. Vytautas Pranciškus Rūkas, jiedu ilgai kalbėjosi. Tada kard. Pjetras Parolinas su visa dvasininkų delegacija meldėsi prie stebuklingojo Marijos paveikslo. Sveikinimo žodį tarė Trakų kleb. dek. Jonas Varaneckas ir padovanojo Popiežiaus legatui prie altoriaus padėtą specialią dovaną – Trakų Dievo Motinos paveikslo kopiją, išlietą iš metalo ir padengtą auksu. Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų tarptautinių ryšių vadovė Daiva Mitrulevičiūtė itališkai pristatė garbingajam svečiui Trakų Dievo Motinos paveikslo ir bažnyčios istoriją. Į Trakų rajono laikraščio „Trakų žemė“ klausimą, ką italų kalba ji kalbėjo, atsakė, kad pasakojo legendą apie paveikslo kilmę. Pjetras Parolinas pasveikino visus susirinkusius tikinčiuosius, perdavė Popiežiaus Pranciškaus siųstą pasveikinimą. Trakų pradinės mokyklos choras atliko giesmę „O Marija“ ir dainą „Lietuva“ (žodžiai Justino Marcinkevičiaus). Kardinolas Pjetras Parolinas visus choro dalyvius apdovanojo Popiežiaus Pranciškaus paveikslėliais. Ypač maloniai nustebintas ir pagerbtas buvo Trakų kleb. dek. Jonas Varaneckas. Gegužės 30 d. jis švęs kunigystės šventimų 25-erių metų jubiliejų. Šia proga Popiežiaus Pranciškaus legatas Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Pjetras Parolinas įteikė klebonui Jonui Varaneckui Popiežiaus Pranciškaus apaštalinį palaiminimą, kuriame rašoma: „Jo

Nukelta į 6 p.

Lietuvių švietimo draugija „Rytas“

Stanislovo Rapolionio premija – žurnalistei Aurelijai Arlauskienei



St. Rapolionio premijos laureatė Aurelija Arlauskienė, 2016 m. gegužės 13 d.

Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje gegužės 13 d. įteikta Stanislovo Rapolionio premija žurnalistei Aurelijai Arlauskienei. Dar 2011 m. lietuvių švietimo draugija „Rytas“ nusprendė Stanislovo Ra-

polionio premijos ceremoniją rengti Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje. Premijos tikslas – skatinti mokytojus, kultūros ir meno darbuotojus, žurnalistus, leidėjus, istorikus rūpintis Pietryčių Lietuvos kultūros ir švietimo sklaida, kultūros ir istorijos paveldo studijomis. Premijos teikimo nuostatai buvo spausdinti „Vorutos“ laikraštyje 2016 m. kovo 26 d. Nr. 3 (821). Šiomet gimnazijos aktų salėje susirinko ne tik mokiniai, bet ir svečiai – Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos (pirmininkas Donatas Balčiauskas), Reformatų senjorų draugijos (pirmininkė Dalija Gudliauskienė), Lietuvos žurnalistų sąjungos Vilniaus skyriaus (pirmininkė Aldona Armalė) atstovai. Gimnazijos moksleivių ansamblis ir kanclininkai, vadovaujami Jadvygos Sinkevič, dovanojo susirinkusiems lietuvių liaudies dainas. Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis perskaitė valdybos sprendimą paskirti Stanislovo Rapolionio premiją Aurelijai Arlauskienei – žurnalistei, Merkio aukštupio krašto bendruomenės (Šalčininkų r.) vadovei.

A. Arlauskienė padėkojo susirinkusiems už tokį aukštą jos darbų įvertinimą, paminėjo savo įvairiapusę visuomeninę veiklą ir, žinoma, pastaraisiais metais išleistas knygas – „Paulavos respublika“ (2014) ir

Nukelta į 3 p.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio istorija

Rinkimų išvakarės – Nepriklausomybės išvakarės. Taškų sudėstymas

Žurnalistas Marek GARZIECKI kalbina Sąjūdžio pirmininką prof. Vytautą LANDSBERGĮ

Rinkimai į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą, kuriuose susigrūmė valdančioji komunistų partija ir reformų judėjimas „Sąjūdis“, išryškino ir dviejų skirtingų asmenybių priešpriešą. Tai gerai sudėtas, ryškus populistas Algirdas Brazauskas, buvęs fabriko inžinierius, o dabar Lietuvos komunistų partijos pirmasis sekretorius. Ir daugeliu požiūrių visiškai priešingybė Sąjūdžio pirmininkas Vytautas Landsbergis. Tyliai kalbantis, savistabus ir analitiškas, tikras universitetinis muzikologijos dėstytojas, koku buvo prieš įsitraukdamas į politiką.

Jis vengia retorikos ir mėgsta sudėtingai argumentuoti, bet tai nemažina poveikio, kurį daro jo tvirtas patriotizmas. 1988 m. lapkritį, kai vyko vieša diskusija dėl konstitucinių pokyčių Lietuvoje, kaip tik Landsbergio tvirta laikysena susilaukė aštrios kritikos komunistų dienraštyje „Izvestijos“. Jei kas nors Maskvoje manė jį taip nutildysiantys, tai labai apsiriko. Kitame Sąjūdžio Tarybos posėdyje Landsbergis buvo tuoj išrinktas Tarybos pirmininku ir yra juo ligi šiol.

Nors jo pagrindinis oponentas Brazauskas apsuptas žiniasklaidos, ypač Vakarų žiniasklaidos dėmesio, atrodo, kad Landsbergio tai nejaudina. Brazausko fenomeną jis aiškina psichologinėmis priežastimis.

Nukelta į 4 p.



Prof. Vytautas Landsbergis, atidengiant memorialinę lentą Lietuvos Sąjūdžio būstinėje. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Mažoji Lietuva

Klaipėdos krašto senųjų gyventojų registras, arba kaip išsaugoti ir puoseleti penktąjį Lietuvos regioną

Edmundas PAPLAUSKAS, Klaipėda, Vytautas ALBERTAS GOCENTAS, Vilnius

Įvadinės pastabos

Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ įsikūrė 1989 m. gegužės 27 d. Klaipėdoje. Jos pavadinime pabrėžiami *lietuvininko* ir *Mažosios Lietuvos* vardai. Šio rašinio bendraaukščiui Vytautui Albertui Gocentui teko būti liudininku, kaip šis bendrijos vardas buvo sudarytas. Anuomet kraštiečių dailininkė Eva Erika Labutytė pasikvietė į bendrijos dokumentų rengimo būrelį, kuris susirinko Vilniaus universiteto doc. dr. Domo Kauno bute Vilniuje (Vincio Pietario g. 7).

Tuomet ir kilo reikalus naujai kraštiečių bendrijai pasivadinti. Visi sutiko, kad *lietuvininkai* yra labai senas krašto gyventojų savivardis, bet liko nepanaudotas paties krašto pavadinimas *Mažoji Lietuva*. Tuomet jis ir pasiūlė juos abu panaudoti kartu junginyje *Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“*. Susirinkusiesiems pasiūlymas tiko. Kaip paskatinimą jam pavedė parengti ir bendrijos nuostatus bei programą. Bendrija kūrėsi prie Lietuvos kultūros fondo, kuriam vadovavo gamtininkas ir keliautojas prof. dr. Česlovas Kudaba. Turėta kitų draugijų tokių dokumentų pavyzdžių, tad parengti minėtus dokumentus nebuvo sudėtinga – jiems vienbalsiai pritarta ir steigiamajame bendrijos susijime.

Pranešimo minčių dėstymas

Žinia, dažnai minimi savivardžiai *lietuvininkai*, *lietuvininkai*, *mažlietuvi*, *mažlietuvi*, *šišioniškiai*, *prūsai*, *prūsai*, *klaipėdiškiai*, bet lietuviškiems Klaipėdos krašto autochtonams vadinti įsitvirtino *lietuvininko* ir *klaipėdiško* savivardžiai, o kiti naudojami kaip sinonimai.

Žodynuose kol kas teikiamas pavadinimas *lietuvininkai* – „etninė vakarinių lietuvių grupė – senieji Mažosios (Prūsų) Lietuvos ir Klaipėdos krašto gyventojai“ (žr. „Lietuvių kalbos žodynas“, DŽ, t. 6). „Mažosios Lietuvos enciklopedijoje“ (Vilnius, t. 2, 2003, p. 577) teikiama keletas sinonimų: *Mažosios Lietuvos lietuvi*, *mažlietuvi*, *Prūsų Lietuvos lietuvi*, *prūsų lietuvi*. Pirmenybė teikiama žodžiui *lietuvininkai*.

Krašto gyventojai nuo seno save vadina *prūsų lietuvi*, o kraštą *Prūsų Lietuva*. Tai patvirtino ir vienas iš JAV lietuvininkų visuomeninio judėjimo vadovų Vilius Algirdas Trumpjonas. Tariantis dėl „Mažosios Lietuvos enciklopedinio žinyno“ angliškosios versijos pavadinimo, jis pastebėjo, kad pasisakius, jog esi kilęs iš *Lithuania Minor*, turi paaiškinti, kad tai ne Jaunuolių ar Jaunoji Lietuva. Gi pasakius, kad tai yra *Prussian Lithuania*, o gyventojai – *prusian lithuanians*, viskas išsprendžia be didesnių paaiškinimų. V. A. Trumpjono tėvas, garsus Lietuvos futbolininkas ir išeivijos lietuvininkų visuomenės veikėjas Vilius Trumpjonas,



Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ susirinkimo dalyviai (iš kairės): dailininkas, Klaipėdos universiteto docentas, sodybos-mokyklos Pjauluose šeimininkas Linas Julijonas Jankus (1946–2014), klaipėdiškė Eva Milda Jankutė-Gerola (1924–2014), Klaipėdos istorikas Dainius Elertas. Pjaulai, 2008 m. rugpjūtis. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

kilęs iš Šilutės pašonėje esančių Traksėdžių, ir Klaipėdos krašte, ir Amerikoje save vadino *prūsų lietuviu*. Žinoma išeivijos ir Klaipėdos krašto atstovė, kilusi iš garsios Jankų giminės Eva Milda Jankutė-Gerola savo kalboje ar laiškuose mėgo naudoti žodį *prūseliai* arba junginį *mes prūseliai*.

Kaip ir kada atsirado dabartinis penktasis Lietuvos etnografinis regionas? Karingos senųjų prūsų gentys išvargino kaimynus lenkus ir jie pasiprašė Vokiečių arba Kryžiuočių ordino paramos kovojant su pagonimis arba nekrikštais prūsais. Jie nedvejodami ėmėsi istorinės misijos ir nešė ne tik Krikšto sakramentą, bet ir siekė į savo ordino ribas įjungti prūsų genčių žemes. Dėl toliau sekusių įvykių XIII–XVI a. susiformavo Prūsų arba Mažoji Lietuva.

Kraštas niekada neturėjo savivaldos, bet vokiškuose žemėlapiuose buvo žymimas kaip *Lietuva*, *Lietuvos departamentas*, *Mažoji Lietuva*, *Prūsų Lietuva*. Kalbos, papročių, tradicijų ir visos tapatybės gija nenunyko, nors ne kartą buvo priartėta prie kritinės ribos. Lėmė pačių autochtonų atkaklumas ir ištikimybės tėvų, senolių, bočių ir probočių kalbai, tradicijoms, papročiams, taip pat ir protestantiškoji arba liuteroniškoji šio krašto pamatinė nuostata – Šventąjį Raštą skaityti motinos kalba. **Taigi, lietuviška liuteronų bažnyčia, lietuviška mokykla ir lietuviškos draugijos – trys lietuvininkų tautinės gyvasties nešančiosios.** Kaip ir kaimyninės tautos, lietuvininkai nuo XVI a. į rankas jau paėmė katekizmą, Bibliją, giesmynus, gramatiką, dainyną ir kitas lietuviškos pamatines knygas.

Šiandien šios sudečamosios tebeveikia. Krašto gyventojai tvirtai atsirėmę į liuteroniškąją bažnyčią, jos giedojimo ir maldos

tradiciją. Jie susibūrę į kraštiečių bendrijas, draugijas. Veikia sekmadieninės mokyklos, ruošiančios vaikus krikšto sutvirtinimui, kuris žinomas kaip įžengimas arba konfirmacija. Nuo pirmųjų Lietuvos atgimimo ir Sąjūdžio dienų kilo mintis ne tik susiburti, bet ir žinoti, kiek mūsų yra. Tai buvo paskelbta „Gimtojo krašto“ puslapiuose, kreiptasi į krašto parapijų kunigus. Kreipinys neužgeso visą 25-meči. Bendrijos raštinė, jos sekretoriai ir pirmininkai kaupė senųjų krašto gyventojų vardus, pavardes, adresus, ką kiekvienas gali ar nori nuveikti. 1990 m. bendrijai inicijavus, Lietuvos kraštotyros draugija, Vilniaus universiteto mokslininkai, kiti švietuliai ir mylėtojai ėmėsi organizuoti kraštotyros ekspediciją į Klaipėdos kraštą. Tuomet kreiptasi į vietos valdžią. Geranoriškai atsiliepė seniūnijos ir netrukus buvo surinkta senųjų Klaipėdos krašto gyventojų vardai, pavardės ir adresai. Tai labai palengvino kraštotyros ekspedicijos dalyviams – nereikėjo ilgų ieškojimų, o išretėjusius senbuvių arba autochtonus jau buvo lengva rasti savo namuose ar kituose būstuose. Šiandien šis sąrašas iš dalies jau atminimo, memorialinis dokumentas – išėjusiesiems uždegėme atminties žvakę, meldėmės, giedojome žinomą lietuvininkų giesmę „Ak, gražus dangau“...

Baigiamosios pranešimo pastabos

Šiandien turimos dvi senųjų Klaipėdos krašto gyventojų registro dalys – bendrijos narių sąrašai ir minėtos ekspedicijos į Klaipėdos kraštą senųjų gyventojų sąrašai, kuriuos būtina toliau pildyti naujomis žiniomis apie naujai gimusius ir iškeliavusius į amžinybę, nurodant, ką gali ar nori nuveikti sąrašė esantis kraštiečiai.

Šiam tęstiniam darbui būtina tolimesnė talka. Ją gali teikti visi bendrijos nariai, krašto etnokultūros ir savivaldos žmonės, taip pat mokslo, muziejininkystės, archyvų specialistai. Kviestume sutelktinai, naudojantis naujomis technologijomis ir metodikomis, vykdyti tolimesnį surašymo darbą. Klaipėdos krašto senųjų gyventojų registras gali iškalbingai atsakyti į daugelį šios dienos ir ateities klausimų – kaip toliau išsaugoti krašto etninės kultūros paveldą, jį puoseleti, ginti mokslo ir teisės priemonėmis.

Ilgus metus šiame darbo bare veikė Vokietijos mokslo žmonės, o ir jų kolegės iš mūsų krašto bei Lietuvos. Šiandien regime naują darbų barą ir etapą. Išgirskime šį kvietimą, įvertinkime jo svarbą. Ateitis be dabarties darbų nebus tokia miela. Atminime, kad tautos, tėvynainių pieva turi daug gėlių ir kvapų. Nepaniekinkime ir nedidelių, bet kvapnių jo gėlių.

Papildomos pastabos

Kaip gretimą medžiagą reikia toliau rengti ir fotografijų archyvą iš Vytauto Kaltenio, Albino Endriaus Stubros, Bernardo Aleknavičiaus, Zacharijaus Putilovo ir kitų šaltinių bei archyvų. A. E. Stubros archyvas jau prieinamas ir internete, žr. <http://www.klaipedis.lt>.

Dideli gyventojų registrai jau yra internete, kur galima rasti senuosius gyventojus įvairiais pjūviais – pagal adresus, pavardžių registrus ir kitaip. Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka ir direktorius Juozas Šikšnelis saugo Arbeitsgemeinschaft der Memellandkreise, AdM (*Klaipėdos krašto darbo grupė*, įkurta Vokietijoje 1948 m.) archyvą bei Bernardo Aleknavičiaus fotografijas. Jos tampa prieinamos visuomenei. Duok, Dieve, lėšų ir talkininkų, kad darbas vaisingai testusi.

Šiandien ir ateityje bus galima pildyti tekstinį ir vaizdų registrą-archyvą. Jurgis Kristijonas Gocentas į Vilnių iš Edmundo Paplausko atgabeno pluoštą bendrijos fotografijų – jos tvarkomos, aprašomos ir skenuojamos. Žinau, kad buvo tvarkomas bendrijos fotografijų albumas – čia darbavosi Klaipėdos universiteto doc. dr. Albertas Dovydas Juška. Darbus būtina ir toliau tęsti, išleisti knygą apie bendriją, taip pat pildyti pavardžių ir fotografijų registrus, archyvus.

Darbų užteks dešimtmečiams. Auga nauja krašto žmonių karta. Ir jie turės darbo bei garbės tai atlikti, tęsti ir išlaikyti. Jų vasaros stovyklos bus ne tik bažnytinės, bet praturtės ir ženkliai krašto etninės kultūros palikimu.

Turėkime tikėjimo ir vilties. Turime ir kitų šeimų, darbo, gyvenimo priedermių, bet neužmirškime, kad „*Lietuvininkais mes esam gimę, lietuvininkais ir turim būt...*“

Fotografijose – Kristijonas Donelaitis ir jo žemė

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Kraupiško (Uljanovo) vidurinės mokyklos mokytoja

Pavasari, kai į gimtinę grįžta Kristijono Donelaičio apdainuotieji gandrai, Tauragėje gausu renginių, skirtų Mažajai Lietuvai ir didžiajam būrų dainiui.

Tauragės Kultūros centre atidaryta Eugenijaus Skipičio fotografijų paroda „Tilžės bažnyčia lietuvių bendruomenės gyvenime“. Kultūros centro darbuotojams senjorams Tauragės kultūros paveldo tarnybos vadovas Edmundas Mažrimas skaitė pranešimą apie Tauragės ryšius su Mažąja Lietuva. Tauragės B. Baltrušaitytės viešojoje bibliotekoje organizuotas susitikimas su kraštiečių dailininke rašytoja Marta Stirbyte-Valaikiene. Ji iliustravo K. Donelaičio poemą „Metai“, kurią į rusų kalbą išvertė buvusi tauragiškė, gyvenanti Karaliaučiuje (*Kaliningrade*) Rūta Daujotaitė-Leonova. Gaila, kad dėl lėšų stokos niekaip nepavyksta šios knygos išleisti.

Balandžio 7 d. Tauragės krašto muziejaus Fotografijos galerijoje atidaryta Sigito Kancevyčiaus fotografijų paroda „Donelaitis. Būties pėdsakai“. S. Kancevyčius – plataus

profilio menininkas, dramaturgas, poetas, režisierius, Tauragės B. Baltrušaitytės viešosios bibliotekos direktorius. Apie parodą ir jos autorių gražų straipsnį parašė skaityklos vedėja Meilutė Parnarauskienė.

Tauragės krašto muziejaus direktorius Romas Vaitkus pristatė parodą, papasakojo apie įvairiapusišką S. Kancevyčiaus veiklą. Tai Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys, surengęs daugiau kaip 50 asmeninių parodų ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje, Lenkijoje, Gruzijoje, Rusijoje, Ukrainoje, kasmet sugalvojantis kažką naujo. Fotografijos klubo „Jūra“ nariai daug kartų lankėsi Karaliaučiaus krašte, Tolminkiemyje. Parodoje eksponuojama trylika fotografijų apie Mažąją Lietuvą, įamžinta Tolminkiemio bažnyčia, klebonija, kriptą, apylinkę. Muziejaus direktorius pasveikino autorių parodos atidarymo ir gimimo dienos proga ir įteikė padėkos raštą.

S. Kancevyčių sveikino fotografijos klubo „Jūra“ nariai, bendrovės „Tauragės

kurjeris“ direktorius Renaldas Malychas, Tauragės savivaldybės kultūros ir sporto skyriaus vedėja Danutė Naujokienė, svečiai iš Gruzijos, bičiuliai ir bendradarbiai, visi linkėjo kūrybinės sėkmės.

Fotografijų autorius papasakojo, kaip kilo mintis įamžinti K. Donelaitį ir jo žemę. Idėja gimė netikėtai. Parašė projektą „K. Donelaitis. Būties pėdsakai“. Užsienio reikalų ministerija skyrė pinigų jo įgyvendinimui.

„Kiekvienoje fotografijoje yra K. Donelaitis. Jį reikia matyti“, – sakė S. Kancevyčius, kurio nuotraukos panašios į paveikslus, vyrauja pastelinės spalvos, šilta faktūra. Jos buvo eksponuotos Karaliaučiaus krašte: Lazdynuose (*Krasnoznamenke*), Gastose (*Slavské*), Tolminkiemyje, fotografijose tarsi sklendo K. Donelaičio dvasia.



Tauragės krašto muziejaus Fotografijos galerija. Emilijos Algaudės Bukontienės nuotr.

M. Parnarauskienė apie parodos eksponatus rašė: „Tolminkiemis čia kažkoks kitoks, tarsi sustingęs ties kažkokia paslaptimi riba, už kurios K. Donelaičio žemė ir gyvenimas.“ Nors praėjo K. Donelaičio metai, bet poetas, pradėjęs ketvirtąjį šimtmetį, nemirtingas.

„Vilniaus jovarai“ Juodšiliuose



Eitminiškių gimnazijos šokėjai su vadove Aušra Razgūniene

Vilniaus r. Juodšilių „Šilo“ gimnazijoje š. m. gegužės 20 d. buvo surengta Vilniaus rajono lietuviškų mokyklų folkloro ansamblių šventė, kurią kasmet nuo 2009 m. organizuoja lietuvių švietimo draugija „Rytas“ (pirmininkas Algimantas Masaitis), Rytų Lietuvos moky-

tojų sąjunga (pirmininkė Danguolė Sabienė), Cingų labdaros fondas (pirmininkas Jonas Endriukaitis) ir, žinoma, šeimnininkai – Juodšilių „Šilo“ gimnazija. Šiais metais į Juodšilius atvyko devyniolika kolektyvų iš devyniolikos Vilniaus rajono mokyklų, jų pasirodymuose –



Lavoriškių gimnazijos mergaičių ansamblis su vadove mokytoja Sandra Čereškevičiene, 2016 m. gegužės 20 d.

lietuvių liaudies šokiai, muzikos kūriniai, dainos ir žaidimai.

Pradinukus išmokyti šokti nesunku“, – pasakojo Vilniaus r. Eitminiškių gimnazijos mokytoja Aušra Razgūniene. – Vaikai labai žingeidūs. Tikriausiai todėl, kad mokykla yra



Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis, 2016 m.

kaimo vietovėje, vaikai visko nori – sužinoti, išbandyti, dalyvauti, važiuoti. Kaip teigė ši jau aštuonerius metus šventei pradinukus ruošianti mokytoja (pirmieji mokiniai jau baigė gimnaziją), „Vilniaus jovarai“ pasikeitė: „[...] manau, šiek tiek pasikeitė renginys, iš pradžių būdavo nurodoma tam tikra tematika, pagal ją būdavo labai smagu ruoštis, ieškoti, atrasti naujų dainų ir šokių, dabar yra šiek tiek paprasčiau, mes renkamės savo nuožiūra, aišku, ir toliau Lietuvai, tėvynei, gimtinei, skiriame šokius, dainas, eiles – visa, kas yra gražiausia.“

Tikimės ateityje apie šią šventę parašyti daugiau.

„Vorutos“ informacija
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.



Šventės organizatoriai (iš kairės): Jonas Vasiliauskas, Danguolė Sabienė, Aldona Kuodytė, Algimantas Masaitis. 2016 m. gegužės 20 d.



Mickūnų vaikų darželio-lopšelio auklėtiniai su auklėtojomis (iš kairės): Reda Rutkauskienė, Sandra Čereškevičienė ir Dalia Dlužnevskaja. 2016 m. gegužės 20 d.

Stanislovo Rapolionio premija – žurnalistei Aurelijai Arlauskienei

Atkelta iš 1 p.

„Jašiūnų dvaras“ (2016). Laureatę sveikino D. Balčiauskas, A. Armalė, D. Gudliauskienė, Ervinas Peteraitis – Vilniaus vokiečių ben-

drijos pirmininkas, žurnalistas Raimondas Polis, „Vorutos“ laikraščio leidejas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius. Dainavo dr. Austėja Nakienė.

Gimnazijos direktorė Danuta Zuzo svečius pakvietė pasivaikinti kava, arbata ir apžiūrėti gimnazijos muziejų.

Po premijos įteikimo vaišių visi nuvyko į

Gornostajiškių dvarą, šalia jo yra Stanislovo Rapolionio gimtinė.

„Vorutos“ informacija
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.



Stanislovo Rapolionio premijos įteikimo dalyviai Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje, 2016 m. gegužės 13 d.



Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos kanklininkų ansamblis (vad. Jadvyga Sinkevičė), 2016 m. gegužės 13 d.

Muziejus laikraštyje Nr. 13 (430)

Inkilų kėlimo šventė

Vasario mėnesio 17 dieną pasirodžius pirmiesiems pavasario šaukliams – dirviniams vėversiams, o visai neseniai perskridus perkūno oželiams ir baltosioms kielėms, galima tikėtis greitai laikui sulaukti ir pirmųjų į Lietuvą sugrįžtančių gandrų.

1906 m. balandžio 1 d. buvo pasirašyta Tarptautinė paukščių apsaugos konvencija. Šią dieną visame pasaulyje skatinama supažindinti visuomenę su nykstančiais paukščiais, kelti inkilus.

Apie pirmuosius inkilus Europoje liudija XVI a. flamandų paveiksluose nutapyti inkilai ir prie jų tupintys paukščiai. Sprendžiant iš XVI–XVIII a. publikacijų, Europoje inkilai pirmiausia buvo pradėti gaminti varnėnams. Masinės inkilų gamybos pradininku laikomas baronas H.F. von Berlepsch, išpopuliarinę juos XX amžiuje. Jo pa-

siūlytos konstrukcijos inkilai buvo masiškai gaminami Vokietijoje bei pagal licenzijas kitose šalyse, nors jie buvo gana brangūs.

Didžiausia paskata organizuoti kolektyvinius inkilų kėlimo renginius Lietuvoje buvo profesorius Tado Ivanausko iniciatyva pradėtos rengti inkilų kėlimo šventės. Tokios šventės 1922–1923 m. vyko Kaune ir jo apylinkėse, vėliau paplito po visą šalį. Nuo 1924 m. inkilų kėlimo akcijas imta vadinti Paukščių dienomis. Lietuvoje ši šventė dažniausiai švenčiama kovo pabaigoje.

Lietuvoje inkiluose peri apie 20 paukščių rūšių. Natūraliai dauguma jų peri savo ar genijų iškaltose drevėse. Atsižvelgiant į paukščių dydį ir ypač jiems įprastos natūralios drevės landos skersmenį, inkilai gaminami kelių dydžių ir



Fotonuotrauka. Karininkai ir kariai su pagamintais inkilais. Kaunas, 1936 m.

tipų. Labiausiai paplitę lentiniai – pilgos dėžutės formos inkilai, su anga įlįsti paukščiui. Tačiau nereti ir uokso tipo apvalūs, pailgi, konuso formos, dažniausiai gaminami iš tuščiavidurio medžio kamieno ar šakos inkilai. Šiuos

inkilus itin mėgsta baikštesni paukščiai: pelėdos, žalvarniai, kukučiai ir kt.

Trakų istorijos muziejaus fotografijos rinkinyje yra saugomas 1936 metų kovo 23 d. atvirėlis, kuriame įamžinti Karo mokyklos pėstininkų

pulko kariai ir karininkai, laikantys rankose įvairių formų ir dydžių

pagamintus inkilus, skirtus Paukščių dienai paminėti. Kitoje pusėje įrašas ranka – 1936 – III – 23 d. Kaunas, A. Panemunė. Slezevičius.

Šiemet kovo 22 d. visoje Lietuvoje buvo keliami nuteistųjų rankomis su-meistruoti inkilai į šalį grįžtantiems paukščiams. Tai nuteistųjų ir Kalėjimo departamento kvietimas vienyti ir kartu puoselėti krašto gamtą. Socialinė akcija „Suteik paukščiams namus“ prasidėjo prieš kelerius metus. Nuteistųjų inkilai šiemet iškilo ir Trakuose, gamtininkai kartu su vaikais kabino inkilus Trakų miškų urėdijoje.

Muziejininkė Evelina Petrauskė

Rinkimų išvakarės – Nepriklausomybės išvakarės. Taškų sudėstymas

Atkelta iš 1 p.

„Tauta išgyveno okupacijos dešimtmečius, ir nors neturėjo nepriklausomos politikos galimybių, visada laukė gelbėtojo. Dabar turime asmenį, kuris gali tikėtis žmonių simpatijų. Ir [visoje] komunistų vadovybėje yra keletas padorių, patikimų žmonių, kurie partiją daro švaresnę. Antra vertus, jau pats žodis „komunistas“ žmonėms kelia didžiulį nepasitikėjimą.“

Tačiau Landsbergis naujai atsiradusį Lietuvos komunistų patriotizmą vertina ne vien gerai. „Be tokio žingsnio Lietuvos komunistų partija rinkimuose neturėtų jokių šansų, jokių.“ Nereikia stebėtis, kad jis rinkimuose mato ne asmenybių, o programų susidūrimą.

„Šie rinkimai yra sąlygiškai laisvi. Juose galėjo diskutuoti kandidatai su priešingomis programomis, ko sovietinėje Lietuvoje niekad nebuvo. Tačiau lygių galimybių naudotis žiniasklaida neturėjom. Mes per savaitę gavdavome vos pusantros valandos televizijos eterio, o jie – visą likusį laiką. Propaganda gal ir nebuvo akivaizdi, bet visada rasdavosi galimybių diskretiškai abejoti mūsų kandidatų sugebėjimais, pabrėžiant stoka patirties valdyti šalį. Matėm tokių dalykų.“

Ir rinkimų organizatoriais negalėjom visiškai pasitikėti. Net dabartiniai Rumunijos vadovai suvokė, kad negali tie patys asmenys valdyti ir sykiu nešališkai rengti rinkimų. O Lietuvoje padėtis blogesnė, nes tebėra okupuojanti kariuomenė ir Maskvos tvirtai valdomos slaptosios tarnybos. Gal tiesioginio kišimosi ir nebuvo, tačiau jutome nuolatinį spaudimą. Sulaukdavome grasinimų ir perspėjimų dėl galimų rinkimų rezultatų. Visa tai veikė rinkėjus.“

Nors Sąjūdis ir komunistai buvo principiniai rinkimų oponentai, bet kandidatų narystė persiklodavo. Pavyzdžiui, vienas Sąjūdžio lyderių Romualdas Ozolas buvo iškeltas kaip komunistų kandidatas, nes jis yra ir Lietuvos komunistų Politbiuro narys. Tai rinkimų rezultatus daro ne taip aiškiai apibrėžtus, ir gali vesti link būsimų lojalumo konfliktų. Kaip jie elgsis, jeigu pasirodys, kad komunistai ir Sąjūdis turi skirtingus tikslus?

„Tie žmonės įsijungė į [naująją] komunistų partijos vadovybę iš asmeninės ir patriotinės pareigos“, – aiškina Landsbergis. – Jeigu jie

galės paveikti ją iš vidaus, jų sprendimas bus pateisinamas. Jei ne, jie turės peržiūrėti savo pozicijas. Kai kurie jau pasakė, kad jeigu iki kito neeilinio partijos suvažiavimo nebus pasitebimų pokyčių, jie pasitrauks iš partijos. Kol kas Komunistų partijos politika lieka neaiški. Ji priima nepriklausomybės principą, tačiau [igyvendintą] ateityje, kada nors, esant tam tikroms sąlygoms ir priklausomai nuo pokyčių Maskvoje. Kai kuriems žmonėms tai kelia nepasitikėjimą, nes jeigu šiandien partija sako „taip, bet“, tai rytoj gali tarti kitaip.“

Landsbergiui dėl nepriklausomybės nėra jokių „bet“.

„Sąjūdžio tikslas – visiška nepriklausomybė, o tai reiškia atskiros valstybės buvimą. Ji gali būti susieta tarptautinėmis sutartimis su Sovietų Sąjunga arba Lenkija, Švedija ar kuria kita valstybe. Suprantama, kad teks bendrų interesų su mūsų kaimynėmis. Tačiau tai turi būti apibrėžta sutartimis. Žinoma, teks atsižvelgti į Sovietų Sąjungos karinius ir strateginius interesus, niekas to nekvestionuoja, tačiau viskas turės būti nustatyta sutartimis su aiškiomis laiko ribomis. Mes tuoj iškelsime tą klausimą kaip pagrindinį tarptautinėms deryboms [su SSRS], o ne kaip prašymą ko nors mums duoti.“

Po rinkimų ir Lietuvos naujos Vyriausybės sudarymo turės būti išrinkta speciali derybų su Maskva delegacija. Tada gali rasti du keliai į nepriklausomybę. Galėtų vykti derybos, kuriose abi pusės sutartų dėl realistinės datos tikrai nepriklausomybei. Kitas kelias būtų vienusiškai paskelbti formaliai ir teisinę nepriklausomybę, kartu kviečiant Maskvą ir visą pasaulį pripažinti ir paremti tokį žingsnį. Tai gali būti pavojingas, bet gal efektyvesnis žingsnis. Viskas priklausys nuo situacijos. Aš tikiu, kad situacija pradės aiškėti [po pirmojo rinkimų rato] vasario pabaigoje. [Sovietų] Aukščiausiosios Tarybos sesija jau svarstė Baltijos respublikų nepriklausomybės klausimą. Maskvą jau ruošiasi tokiam žingsniui. Palaukime ir pamatysime.“

Vieni manytų, kad pastarieji įvykiai Kaukaze sustiprino Lietuvos derybų poziciją su Maskva, lyginant Lietuvos atsargumą ir apdairumą su smurto [protrūkiu] Armėnijoje ir Azerbaidžane. Kiti matytų tai veikiau kaip atstojančią Gorbačiovo poziciją nacionalistinių jėgų atžvilgiu. Landsbergis neabejotinai laikosi antrosios nuomonės.

„Karinė intervencija Baku buvo pirmiausia skirta perspėti, kad [ir] mes galime sulaukti bet ko. Iš pradžių netgi manėme, jog prasideda grandininė reakcija, kurią išprovokavo Centras. Baiminomės, kad visose „nepaklusniose“ respublikose bus paskelbta karinė padėtis. Pagaliau, jeigu paskaitytume Maskvos spaudą, tai ji įvykius Baltijos šalyse aprašo tais pačiais žodžiais, kaip „ekstremistų“ ir „separatistų“ veiksmus. Mes nelaikome savęs separatistais, net jei Vakarai kaip papūgos kartoja Maskvos terminologiją. Teisine prasme mes esame atskira valstybė, laikinai aneksuota imperinės jėgos. Taip ir turėtų būti matoma.“

Žinoma, turime būti pasiruošę jėgos sprendimams, kuriuos galbūt pateisins kokios nors provokacijos. Kažkas gali duoti įsakymą, kad reikia lavono, ir toks lavonas gali būti parūpintas. Dar yra įgąsdintų [vadinamųjų] dešiniųjų, daugiausia tarp rusų mažumos, pasiryžusių senoviskai „ginti socializmą““

Visų Baltijos tautų vadovai mato pavojų visiems nacionalinio išsivadavimo judėjimams Sovietų Sąjungoje, kurį kelia situacija Kaukaze. Neseniai Landsbergis kartu su Latvijos ir Estijos Liaudies frontų pirmininkais surengė Rygoje konferenciją Armėnijos ir Azerbaidžano sąjūdžiams. Keista, kad Maskva nebando tarpininkauti Kaukaze. Bet Landsbergio tai nestebina.

„Maskva nesugeba ten tarpininkauti, o gal nė nenori. Galbūt, kas ten vyksta, atitinka Maskvos interesus. Aišku viena, kad numanomoje ateityje ten nebus jokių rinkimų. Dabartinė padėtis tikrai bus pratesta. Jei prireiks, tam pateisinti bus leista smulkių riaušių. Mes norime pakliūti į tokius spąstus.“

Tad Gorbačiovo populiarumas ir pasitikėjimas juo Vakaruose nebūtinai reiškia tą patį sovietiniams žmonėms. O ar Landsbergis tiki sovietų vadovo gera valia?

„Neturiu kito pasirinkimo, – skamba Landsbergio atsakymas. – Turime tikėti jo gera valia, ir kad tas tikėjimas įpareigoja taip pat kitą pusę.“

Tarkim, formalios kliūtys Lietuvos nepriklausomybei bus greitai įveiktos, bet ar ji taps politiškai ir ekonomiškai gyvybinga valstybe? Kaip atsakymą Landsbergis prisimena jo šalies prieškarinę patirtį.

„Mes buvome neutrali valstybė, panašiai kaip Latvija ir Estija, o mūsų statusą garantavo didžiosios galybės ir Tautų Sąjunga. Kalbant apie ekonomiką, tai nei Lietuva, nei, tiesą sakant, didesnės valstybės šiandien negali būti visiškai nepriklausomos. Tu negali gyventi izoliuotas nuo pasaulio ekonomikos bei savo kaimynų išteklių.“

Mums sako, kad esame ekonomiškai priklausomi nuo Sovietų Sąjungos, bet ir Sovietų Sąjunga priklauso nuo Lietuvos. Jeigu jie nutrauktų ekonominius ryšius su mumis, tai turėtų statyti fabrikus, kurių dabar yra tik Lietuvoje.“

Tokia tarpusavio priklausomybė gali tęstis ir ateityje.

„Mūsų natūralus ekonomikos pagrindas yra Sovietų Sąjunga arba kuo ji taps ateityje. Aš taip pat numatau Baltijos valstybių [tarpusavio] ekonominę integraciją. Balto-Skandijos šalys yra mūsų artimiausi kaimynai. Po to Lenkija ir Vokietija. Bet pirmiausia numatome Baltijos valstybių vienybę. Tai galės atsverti mūsų rytinį užnugarį ir atverti kelią į Vakarų ir Bendrąją rinką. Tačiau tai neįvyks, kol Gorbačiovas tik pranašauja piešdamas gražius mūsų „bendrų Europos namų“ paveikslėlius. Bendri namai su kalėjimo kameromis ir izoliuotais purviniais kambariais?“

Tad kokio pobūdžio veiksmų Lietuva tikisi iš Vakarų?

„Mes tikimės aktyvios paramos Lietuvai politikos, Lietuvos kaip nepriklausomos valstybės teisiniam egzistavimui. Mes nesame nauja ką tik atsiradusi tauta, esame sena istorinė Europos valstybė. Ši tauta prarado, paskui atgavo ir vėl prarado nepriklausomybę. Dabar ji siekia atgimimo ir nori įsijungti į Europos tautų šeimą.“

Mes nelaukiame Vakarų valstybių užuojautos. Jos turi aiškiai parodyti Sovietų Sąjungai, kad jeigu ši nori būti laikoma teisine ir taikia valstybe, ji neturi Lietuvos, Latvijos ir Estijos laikyti SSRS dalimi, o tik jos administruojamomis teritorijomis. To požiūriu nėra, ir tai įrodo besitęsiančią stalininę imperinę politiką, kurios Sovietų Sąjunga turėtų atsisakyti.“

Šaltinis – „The bloc“, Voice of Central and Eastern Europe. Voice of Solidarity, London, 1990, Nr. 161/162/163.

Sufražizmo judėjimas Lietuvoje pirmaisiais Nepriklausomybės metais

Živilė SIMUTYTĖ, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto magistrantė

Apie lygias moterų ir vyrų teises garsiau pradėta kalbėti XIX a.–XX a. pr. Moterys visoje Europoje būrėsi į įvairias grupes, organizacijas. Pagrindiniu tikslu XX a. pradžioje veikusios moterų organizacijos ir politiškai aktyvioms, daugiausiai miesto moterims, tapo balsavimo teisės suteikimas ir moterų bei vyrų lygybė prieš įstatymą. Judėjimas, kovojęs už moterų teisę balsuoti, žinomas sufražizmo pavadinimu.

Lietuvoje šis judėjimas prasidėjo XX a. pr. daugėjant išsilavinusių moterų. 1905 m. rugsėjo 22 d., kai Vilniuje buvo įkurta pirmoji moterų organizacija „Lietuvos moterų susivienijimas moterų teisėms ginti“. Kiek vėliau moterys reikalavo teisės dalyvauti Lietuvos Tarybos posėdžiuose, tačiau apie jų dalyvavimą valstybės valdyme galima kalbėti tik nuo 1919 m., kuomet Lietuvos sufražistės pasiekė vieną iš savo tikslų, t. y. gavo teisę balsuoti Balsavimo teisės gavimas leido moterims išsakyti joms rūpimas problemas, atkreipti dėmesį į dalykus, kurių galbūt patriarchalinėmis vertybėmis besivadovaujanti visuomenė net nepastebėdavo.

Judėjimo už moterų teises Lietuvoje pradžia

XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvoje veikė keletas moterų organizacijų. Iš pradžių moteris vienijančios organizacijos buvo neorganizuotos. Moterys aktyviau pradėjo jungtis į labdaros organizacijų veiklą. Tokios labdaros organizacijos veikė jau XIX a. pirmojoje pusėje¹. Vėliau pradėjo veikti katalikiškosios moterų organizacijos, o daugėjant dirbančių moterų ir darbininkės moteris vienijančios organizacijos. Aktyvus moterų įsitraukimas į tokia veiklą lėmė ir tai, kad vis daugiau mergaičių didžio-

siuose miestuose galėjo gauti išsilavinimą. Straipsnyje „Į moteris“ rašoma: „Noras igyti aukštąjį mokslą, pakelti ir pagerinti būvį vertė moteris organizuotis. Organizacijos jungė visas moteris, rūpinosi moterų prileidimu prie aukštojo mokslo ir visame kame moterų teisių suliginimo su vyrų teisėmis.“² Remiantis to meto statistiniais duomenimis, moterų išsilavinimo lygis kilo. Kaip pavyzdys gali būti pateikiama statistika, kad 1873 m. valstybinėse pradinėse mokyklose mokėsi tik 575 mergaičių, o 1900 m. besimokančiųjų buvo 4 313³. 1923 m. surašymo duomenimis, mokačių skaityti ir rašyti moterų buvo jau apie 50 proc.⁴

Besikuriančiai Lietuvos valstybei reikėjo apsvaistinti daugybę demokratinėms valstybėms būdingų klausimų. Vienas jų buvo taip vadinamas „moterų klausimas“. 1918 m. socialistinio turinio laikraščio „Darbo balsas“ straipsnyje „Moterys ir nepriklausoma Lietuva“ teigiama, kad jau nebe galima laukti ir reikia moterims leisti įsijungti į būsimos valstybės valdymą: „Tuo tarpu laukti jau nebetenka. Jei norime pilnai išivaizdinti būsimąjį mūsų gyvenimą, mes patys turime išsiaiškinti sau, kokią gi tą vietą ateities gyvenime užims mūsų moterys.“⁵ Moterų teisių aktyvisčių Margaritos Jankauskaitės ir Solveigos Daugirdaitės teigimu, ypač svarbi data Lietuvos moterų judėjime yra 1918 m. gruodžio 17 d.⁶ Tą dieną Lietuvos katalikių moterų draugija Kaune sukvietė moterų mitingą. Mitinge moterys priėmė petição, kuria reikalavo, kad Lietuvos Taryba kooptavimo būdu pakviestų moterų atstoves, kurios dalyvautų visuose posėdžiuose ir pasitarimuose. Reikalavimas grindžiamas statistika, kuria teigiama, kad moterų yra daugiau nei vyrų. Iš viso buvo surinkta apie 20 000 moterų parašų⁷. Minėtoji draugija buvo pagrindinė organizacija,

kovojoji už moterų teises. Draugija rengdavo kasmetinius susitikimus. Legendinis žurnalas „Moterys“ taip pat pradėtas leisti, kad būtų kur išsakyti aktyvių moterų mintis. Tokiu būdu buvo parodyta, kad nemaža Lietuvos moterų dalis nori dalyvauti valstybės valdyme, yra politiškai aktyvios. Vis dėlto Lietuvos Taryba nesutiko patenkinti moterų prašymo.

1919–1920 m. spaudoje vis pabrėžiama, kad moterys savo darbais nemažai prisidėjo prie Lietuvos nepriklausomybės, todėl rinkimų teisė būtų tarsi atlygis joms. Įvairūs moterų pasisakymai parodo, kad šią teisę moterys kiek galima labiau išnaudojo siekdamos sulygtinti vyrų ir moterų padėtį visuomenėje. Moterys, gavusios teisę balsuoti, oficialiai galėjo dalyvauti valstybės valdyme. Minėtoji teisė buvo suteikta Lietuvos Valstybės Tarybai priėmus Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą. 1919 m. šis įstatymas buvo paskelbtas „Laikinosios vyriausybės žiniose“ ir būtent tada įsigaliojo. Įstatyme rašoma: „Rinkimuose dalyvauja visų tikėjamų ir tautų Lietuvos piliečiai, vyrai ir moters, kuriems rinkimų sąrašus statyti pradedant suėjo 21 m.“⁸ Palyginant galima paminėti, kad JAV moterims rinkimų teisė buvo suteikta 1920 m., o Prancūzijoje tik 1945 m.

Balsavimo teisės suteikimas moterims, žinoma, nebuvo sutiktas visiškai teigiamai. Buvo manančių, kad moterys dar nėra pasiruošusios dalyvauti valstybės valdyme. Gana arši kritika išsakoma 1923 m. laikraštyje „Krašto balsas“. Rašoma, kad moterų balsavimas Lietuvoje neturi jokio pamato. Ten pat priduriama: „[...] Juk tos moterėlės, kurios sąžiningai ateina su rinkimų kortelėmis, todėl, kad joms pasakyta, jog savo žygiu jos gaus nuolaidų, ir kurioms be atlaidų niekas kitas nerūpi, valstybės gyvenime neturi jokios prasmės.“⁹ Laikraštis pačių moterų vėliau vadinamas „voldemarininkų“

laikraščiu (straipsnio autorius Augustinas Voldemaras). Taigi susidaro išpūdis, kad į sufražistinį judėjimą gana neigiamai žiūrėjo tautininkų pažiūroms pritarianti visuomenės dalis, tai minima ir kai kuriuose „Moters“ numeriuose.

Vėlesniuose straipsniuose, skirtuose moterims, ne kartą buvo pabrėžiama, kad ant moterų pečių kartu su suteikta teise gula ir didžiulė atsakomybė. 1921 m. moterys apibūdinašamos kaip dar besiblaškiančios, nežinančios, ką daryti su savo įgytomis teisėmis: „Dar tos neseniai praėjusios audros pėdsakai jaučiami, dar moteris nenusistojo, ji vis naujų klausimų blaškoma, jai visa neaišku, ji dar negali atsikvošėti – kas ji, nuo ko darbas pradėti, kaip savo laisve naudotis ir kame ją pasidžiaugti? Ir nėra ko stebėtis iš tokio mūsų laikų moteries apgvošimo – ilgų laikų paukštelis narvely išlaikytas ir vėl laisvėn paleistas irgi nežino iš karto, į kurią pusę jam skristi.“¹⁰ Svarbu paminėti, kad toks požiūris 1919–1922 m. buvo išsakomas pačių moterų. 1924 m. viename iš „Moters“ numerių galima rasti straipsnį, teigiantį jau kiek kitaip. Rašoma, kad moterys aktyviai dalyvauja rinkimuose ir kad būtent jos prisidėjo prie to, kad laimėtų krikščioniškosios partijos. Taip pat akcentuojama, kad moterys puikiai supranta savo naujai įgytos teisės svarbą: „Gavome teises, bet kartu su jomis ir pareigą lavintis, šviestis ir tapti susipratusiomis pilietėmis. [...] mes turime būti apginkluotos ir tam tikromis žiniomis, kad galėtume protingai ir savaimingai veikti, o nepasiduoti akiai kokiai nors vienai partijai.“¹¹

Visgi nepriklausomybės pradžioje į didesnes teises moterims visuomenėje buvo žiūrima

Lietuvių tautos pilietinė raiška valstybės atkūrimo laikotarpiu (1918–1919)

Prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

Pradžia Nr. 4 (822)

Konferencijos tikslas buvo nubrėžti Lietuvos politinę ateitį, santykius su Vokietija ir sudaryti Lietuvos Tarybą.

Konferencija nutarė siekti Lietuvos Nepriklausomybės, bet vokiečiams spaudžiant numatė tam tikrus konvencinius ryšius su Vokietija, taip pat nutarė iš dvidešimties konferencijos atstovų sudaryti Lietuvos Tarybą, kuriai pavedė įgyvendinti Nepriklausomybę. Į Lietuvos Tarybą buvo išrinkti: Jonas Basanavičius, Saliamonas Banaitis, Mykolas Biržiška, Kazimieras Bizauskas, Pranas Dovydaitis, Steponas Kairys, Petras Klimas, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Stanislovas Narutavičius, Antanas Petrulis, Antanas Smetona, Juozas Smilgevičius, Justinas Staugaitis, Aleksandras Stulginskis, Jurgis Šaulys, Kazys Šaulys, Jokūbas Šernas, Jonas Vailokaitis, Jonas Vileišis.

Lietuvos Taryba 1918 m. vasario 16 d. paskelbė drąsų, ryžtingą Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. Jis labai aiškus ir konkretus. 122 žodžiai – visi Puntuko svorio, reikalingi, nei vieno beprasmo. Ir jis mums iki šiandien tarnauja, kaip tarnavo ir priimant Kovo 11-osios aktą.

Lietuvos visuomenė po Vasario 16-osios akto paskelbimo pradėjo jungtis į Lietuvos Tarybos, kaip vienintelės Lietuvos valstybės atstovybės veiklos stebėjimą, vertinimą ir jos rėmimą.

Vakarų parama Lietuvos Nepriklausomybei:

1. 1917 m. lapkričio 29 d. naujas Vokietijos kancleris Georgas Hertlingas programinėje kalboje Reichstage pripažino Lietuvos, Lenkijos ir Kuršo apsiprendimo teisę. Netrukus Vokietijos Vyriausybė leido Lietuvai skelbti Nepriklausomybę su konvenciniais ryšiais – priklausomybe Vokietijai.

2. 1918 m. sausio 8 d. Vudro Vilsono keturiolikos punktų taikos programa, paremta tautų teise. Vasario 16-osios akto vokiečių okupacinė karinė cenzūra neleido skelbti Lietuvoje, konfiskavo „Lietuvos aidą“, kuriame buvo paskelbtas Nepriklausomybės Aktas, bet jis buvo paskelbtas Vokietijos spaudoje.

Savanoriškas tautos referendumas

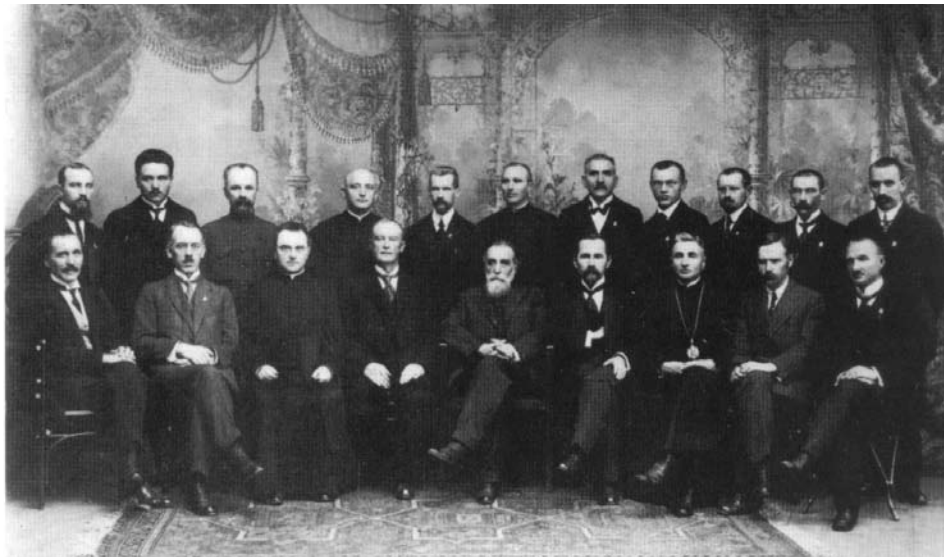
Nors Lietuvos Taryba buvo sudaryta iš visos tautos išrinktų atstovų, bet svarbus buvo tautos požiūris į Nepriklausomybės Aktą. Reikėjo dar atsiklausti dėl to visos Tautos, nes tik ji galėjo sukurti valstybę.

Jau po Lietuvių konferencijos jos nutarimai tapo nauju lietuvių politinės orientacijos ir telkimosi centru. Tai vienu, tai kitur tai buvo deklaruojama. Vabalninke pusės tūkstančio gyventojų susirinkimas, išklauses savo atstovo pranešimą apie Konferenciją ir jos nutarimus, pasiuntė Lietuvos Tarybai pareiškimą su patvirtinimu, „jog mes išnešėjai [priimtajai] Konferencijos rezoliucijai pritariame ir išrinktą Lietuvos Tarybą pilnai pasitikime“. Trakų apskrities Onuško parapijos atstovas Konferencijoje Mečislovas Stankevičius Lietuvos Tarybai pranešė, kad „žmonės neapsakomai nudžiugo, kad nutarta patiems valdytis, kad nereiksis toliau kęsti ir vilkti svetimo jungo. Ūpas žmonių pakilo ir tik laukė, kada bus pagarsinta liuosa ir savistovi Lietuva“.

Po Vasario 16-osios akto paskelbimo atsirado galimybė visai Lietuvos visuomenei jungtis į pačios valstybės atkūrimą. Tačiau Nepriklausomybės įgyvendinimas susidūrė su vokiečių okupacinės valdžios sąmoningu Lietuvos Tarybos veiklos trukdymu ir kompromitavimu. Atsirado prorusiška bolševikinė, lenkų prieš Tarybą nukreipta propaganda. Tarybai buvo reikalinga moralinė ir ne tik moralinė visuomenės parama ir jos veiklos rėmimas.

Palengva mezgėsi Lietuvos Tarybos ir tautos abipusis bendravimas, plėtėsi gyventojų pasitikėjimas Taryba ir jos veikla. Okupantų rekvizicijos, rusų belaisvių plėšikiškos gaujos, jų suautėjimas skatino ieškoti savųjų užtarimo, tvarkos palaikymo ir skatinimo, kad būtų visiškai įgyvendintas Nepriklausomos demokratinės Lietuvos valstybės sukūrimas.

Tai geriausiai liudija Tarybai iš įvairių vietų pasiūstos pasitikėjimo, jos veiklos pripažinimo, deklaruojamo solidarumo petijos. Jas siuntė miestų, miestelių, parapijų, seniūnijų, kaimų gyventojai, visuomeninės organizacijos, mokyklos, pavieniai asmenys, užsienyje esančios lietuvių grupės, susirinkimai, laikraščių redakcijos. Jas pasirašydavo ištisomis šeimo-



Lietuvos Valstybės Tarybos nariai, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai (iš kairės): sėdi Jonas Vileišis, Jurgis Šaulys, Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Kazimieras Steponas Šaulys, Steponas Kairys, Jonas Smilgevičius; stovi Kazimieras Bizauskas, Jonas Vailokaitis, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, Alfonsas Petrulis, Saliamonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Pranas Dovydaitis. Vilnius, 1918 m. vasaris. A. Jurašaičio nuotr. Nuotr. iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo

mis tėvai ir vaikai, vyrai, moterys, organizacijų nariai, suaugusieji ir jaunimas.

Yra surasta aštuoniasdešimt du tokie pareiškimai ar petijos, atsiųsti Lietuvos Tarybai iš įvairių Lietuvos vietų. Tai ypatingos reikšmės dokumentas. Tai buvo savanoriškas neorganizuotas referendumas dėl Vasario 16-osios akto politinės esmės rėmimo. Tačiau naujos daugiataus Lietuvos istorijos vadovai ir autoriai visai ignoravo šį neoficialų referendumą, net neužsiminė. Čia reikėtų priminti, kad sovietinės okupacijos metais Nepriklausomybės Aktas buvo paniekiamai vadinamas grupės buržuazijos iniciatyva paruoštu aktu, buvo neigiamas tautos valstybinės laisvės siekis. Tad reliktai ne iš karto sunyksta...

Visa tai sudaro motyvą plačiau pakomentuoti petijų Lietuvos Tarybai procesą. Tas procesas plėtojosi 1918 m. Lietuvos teritorijoje. Tad pažiūrėkime, kaip tai vyko.

Vokiečių kaizeriui pripažinus Nepriklausomybę, Linkuvoje buvo surengta bene vienintelė didelė šventė su eiseną gatvėmis, su vėliavomis ir dainomis. Namai buvo papuošti žalumynais. Lietuvos Tarybai atsiųstame kolektyviniame Linkuvos parapijos ir septynių vietos visuomeninių organizacijų peticiniame paremime buvo išdėstyti jų veiksmai naujos valstybės kūrybai. Ši peticija vertinga dar ir tuo, kad joje buvo pateiktos piliečių valstybinės veiklos konkrečios kryptys. Peticijoje rašoma⁸:

„Išgirdę, jog mūsų Tautos Taryba uoliai darbuojasi pildydama Lietuvių konferencijos [...] nutarimą ir siekdama sudarymo Lietuvos Nepriklausomos demokratinės valstijos, vaisiumi ko buvo kovo 23 d. šių metų Vokietijos viešai Lietuva, kaip tokią valstiją, mes, žemiau pasirašę Linkuvos parapijos, vietinės veikiančios draugijos ir įstaigos sveikiname Tautos Tarybą su pasekmingai padarytu pirmu žingsniu, siekiant savo tikslo ir linkime kuo sėkmingiausiai toliau daryti savo darbą, neatsižiūrint į jokių pavojus ir silpnybes, kurias tenka ir teks sutikti pakelyje.“

„Mes, parapijonys, ruošdamiesi prie darbo visoj Lietuvos valstijoj noriai skaitome laikraščius, knygas ir ruošime savo jaunimą susipratusiai ir darbščiais piliečiais. Vartotojų draugija, kuri nepaliovė veikusi nei vienai dienai nežiūrint sunkiausių karo audrų ir sunkenybių ir ruošiasi prie kooperatyviško darbo liuosoj Lietuvoj [9 parašai]. Pirklių draugija, kuri susikūrė kaip skyrius prie vartotojų draugijos pirkimui sėmenų ir linų, idant sumažinus išnaudojimą pavienių pirklių vertelgų ir sutaupius savo skatikus Lietuvos valstijai [8 parašai]. Lietuvių katalikių moterų draugija, kuri uoliai dalyvauja visuomeniškame gyvenime, ikūrė viešą knygyną, šviečiasi darydama paskaitas ir susirinkimus, svarsto moterų klausimą liuosoj demokratinę Lietuvoj [9 parašai].

Blaivybės draugija, kuri kovoja per susirinkimus ir kitokiais būdais prieš mūsų šalies ir valstijos priešą Alkoholį ir trokšta, kad jis būtų pašalintas iš Lietuvos valstijos [7 parašai].

Artistų mėgėjų kuopelė, kuri daro vakarus, jų pelnu šelpia karo prispaustusius beturčius, žadina jaunimą, platina supratimą naudos

teatro liaudyje, stengiasi ištobulinti pastatymą sceniškų veikalų liuosoj Lietuvoj [9 parašai].

Pašalpos draugija, kuri atjausdama sunkų padėjimą badaujančių, karo prispaustų žmonių, neapleido ir šelpia juos ligi šiai dienai, įsteigus liaudies nemokamą valgyklą ir dalydama pinigiską pašalpą [4 parašai].

Ir pabaigai šiandien iškilmingos mūsų manifestacijos iš priežasties apskalbimo Lietuvos nepriklausomos valstijos, dalyvaujant 3, 4 tūkstančiams žmonių iš aplinkinių parapijų, visų buvo karštai pritarta sėkmingiems darbams Tarybos ir prašyta mūsų dar kartą išreikšti karščiausius linkėjimus greitai ir laimingai užbaigti pradėtą darbą [4 parašai].“

„Žiburio“ draugijos Naumiesčio skyriaus susirinkimas pareiškime Tarybai dėkoja „už jos darbavimąsi Lietuvos nepriklausomybės naudai sunkiausiamete“ ir pareiškė, kad „mes gi vienintelę aukščiausią Lietuvos atstovybę, Valstybės Tarybą, visados remsime ir jos nutarimų klausysime“.

Skuodo parapijos pareiškime Tarybai rašoma: „Iš priežasties Lietuvos savistovybės apskelbimo Skuodo dekanato dvasiškų ir Skuodo parapijos vardu siunčiu nuoširdžius padėkos žodžius už pakeltus žygius; draug išreiškiu [...] tvirčiausį dabartinę Lietuvos Taryba pasitikėjimą [...]“.

Kauno miesto inteligentijos, draugijų ir apylinkės gyventojų, Šėtos apylinkės, Žemaitijos inteligentų, Pikelių parapijos pareiškimuose išvardyti visi Lietuvos Tarybos nuopelnai, tarp kurių pirmoje vietoje įrašytas Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas ir išgautas iš Vokietijos Vasario 16-osios akto pripažinimas.

Biržų gimnazijos mokytojai dėkojo Tarybai už tai, kad „tapome laisvos Lietuvos piliečiai“.

Kavarsko parapijos gyventojai pareiškime Tarybai rašė: „Kaip tiktai pradėjo veikti Lietuvos Valstybės Taryba, mes [...] nuolat sekėme jos darbus ir pastangas išgauti Lietuvos nepriklausomybę, dabar gi, įvykstant mūsų svajonėms, sveikiname Tarybą ir manome, kad ji tikrai sugebės sutvarkyti Lietuvos valstybę.“

1918 m. rudenį Lietuvos Taryba gavo Prūsų Lietuvos tautinės tarybos kreipimąsi. Jame rašoma:

„Šiandien išikūrė Prūsų Lietuvos tautinė taryba, jos buveinė Tilžė. Prezidentas daktaras Gaigalaitis [...]. Vyriausias mūsų siekis yra priglauti Prūsų Lietuvą prie Didžiosios Lietuvos. O tokiame laikui atėjus laukime ir valstybės paramos. Svarbiausia mums yra tuo tarpu sužinoti kaip žiūri [...] Anglai, Prancūzai į Prūsų Lietuvos atsiskyrimą nuo Vokietijos klausimų.“

Tuo metu Lietuvos Tarybos pirmininkui atsiųstame laiške žymus Mažosios Lietuvos veikėjas Vydūnas, nors ir dvejojamas Vokietijos pareiškimo Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo tvirtumui, džiaugėsi kad „yra gyva mūsų giedra viltis dėl Lietuvos ateities“.

Kauno kapitulos prelatų Maironio, Povilo Januševičiaus ir prof. K. Paltaroko 1918 m. lapkričio 14 d. sveikinimo telegramoje pirmajam Lietuvos prezidentui ir ministrams buvo

pasiūsti sveikinimai ir „linkėjimai gero pasisekimo brangios Tėvynės atstatyme“.

Panašių petijų Lietuvos Tarybai su paramos ir veiklos krypties nuostatomis, kaip minėjau, surasta daugiau nei aštuoniasdešimt. Po jomis pasirašinėjo kolektyvai: Linkuvos parapijos pareiškimą pasirašė 67, Pikelių apylinkės – 69, Kauno inteligentijos – 67, Kavarsko parapijos – 99, Radviliškio „Blaivybės dr-jos skyrius – 165, Kaltinėtų parapijos – 207, Kaltinėtų vyrų kuopelė – 50, Gižų „Žiburio“ dr-jos skyrius – 142, Eržvilko apygardos – 52, Paluobių apyl. Naumiesčio apskr. – 53, Gražiškių parapijos gyventojų – apie 900, Griškabūdžio visuotinio susirinkimo 2 500 dalyvių, 10 igaliotinių, Panemunės Šv. Juozapo dr-ja – 79, Aukštoji Panemunė – Lietuvos katalikių moterų dr-ja – 67 ir t. t.

Skaitant po tokiomis petijomis greta inteligentų parašų matomus paprastų, prie plunksnos neigudusių rankų parašus ar kryželius ir jų patvirtinimus, kyla pasididžiavimas tuometinės mūsų tautos politiniu sąmoningumu. Jie sugebėjo rimtai, labai atsakingai žiūrėti į kuriamąją naują modernią Lietuvos valstybę ir jos bei savo ateitį.

Pareikšdami pasitikėjimą Taryba Lietuvos gyventojai drauge reiškė pritarimą Vasario 16-osios aktui ir savo solidarumą kartu dirbti kuriant Valstybę. Tai to meto mūsų tautos politinio brandumo raiška.

Ju pasitikėjimą patvirtino tūkstančiai Lietuvos kariuomenės savanorių ir atkurtos Lietuvos valstybės piliečių darbas iki 1940 m. okupacijos. Vasario 16-osios akto principais vadovavosi visas pasipriešinimo Lietuvos okupantams judėjimas: moksleiviai, jaunimas, studentai, 1941 m. birželio 23 d. sukilėliai, Lietuvos laisvės kovotojai sunkioje kovoje su okupantais, juos pakartojo Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS) 1949 m. vasario 16 d. deklaracijoje ir 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo aktas. 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją pasirašė aštuoni LLKS Tarybos ir Tarybos Prezidiumo signatarai, su ginklu kovojantys partizanai: Jonas Žemaitis-Vytautas, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Juozas Šibaila-Merainis, Petras Bartkus-Žadgaila, Aleksandras Grybinas, Leonardas Grigonis-Užpalis, Vytautas Gužas-Kardas, Bronius Liesys-Naktis. Beveik visi jie žuvo tais pačiais 1949 m. Vasario 16-osios akto nuostatos okupacijų sąlygomis buvo įgyvendintos 1941 m. birželio 23 d. sukilimu ir Lietuvos valstybės atkūrimu, 1949 m. vasario 16 d. deklaracija ir 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę.

Lietuvos Valstybės Tarybos narių likimas

1940 m. prasidėjus okupacijai sovietinė valdžia beatodairiškai naikino nepriklausomos Lietuvos simbolius, ženklus ir Valstybės kūrėjus. Iš penkiolikos tuo metu buvusių gyvų LVT narių šeši pateko į sovietinius kalėjimus ir lagerius ar patyrė tremtį. Kazimierą Bizauską sovietinė valdžia sušaudė Baltarusijoje pirmomis karo dienomis. Kalėjusį ar ištremtą Prano Dovydaičio, Kazimiero Bizausko, Vlodo Mirono kapai nežinomi. D. Malinausko palaikai iš Sibiro parvežti ir palaidoti Onuškyje. Aleksandras Stulginskis iš tremties ir kalėjimo gyvas grįžo į Lietuvą. Palaidotas Kaune.

Pabaiga

Vasario 16-osios aktą paskelbė visos Lietuvos atstovų Lietuvių konferencijoje išrinkta Lietuvos Taryba. Jos signatarai yra Lietuvos Nepriklausomos demokratinės valstybės atkūrėjai, įpareigoję tautą visam laikui saugoti valstybingumą, ir sukūrė sąlygas lietuvių tautos valstybiniam gyvenimui ir per jį bendrauti su viso pasaulio valstybėmis.

Lietuvių tauta petijomis ir kolektyviniais pareiškimais parėmė Lietuvos Tarybą kelyje į pilną nepriklausomybę. Ji susitelkė apie svarbiausią Valstybės atkūrimo instituciją – Lietuvos Valstybės Tarybą, vadovavusią Valstybės atkūrimui. Petijomis buvo pareikštas neoficialus referendumas dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Lietuvos Taryba, paskelbusi Vasario 16-osios aktą, sutelkė tautą visam laikui saugoti demokratine valstybę ir pastatė tvirtovę, saugančią mūsų tautos tapatybę.

Pabaiga

⁸ A. Tyla, Lietuva prie Vasario 16-osios slenkščio, Vilnius, 2004, p. 80–83.

Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*) Trakuose



Kleb. dek. Jonas Varaneckas Popiežiaus legatui įteikė Trakų Dievo Motinos paveikslo kopiją, išlietą iš metalo ir padengtą auksu

Atkelta iš 1 p.

Šventenybė Popiežius Pranciškus Jubiliejiniais Gailestingumo Metais iš visos širdies suteikia Apaštalinį Palaiminimą kunigui Jo-



Kard. Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*) Trakų pradinės mokyklos choro dalyviams įteikė Popiežiaus Pranciškaus palaiminimo paveikslėlius

nui Varaneckui 25-ojo kunigystės jubiliejaus proga ir per Švč. M. Marijos, Gailestingumo Motinos, užtarimą meldžia gausių Viešpaties malonių.

Trakų pradinės mokyklos vaikai parašė laišką Popiežiui Pranciškui, kuriame Šventasis Tėvas kviečiamas atvykti į Lietuvą aplankyti Trakų ir paragauti kibinų. Trakų rajono savivaldybės merė Edita Rudelienė įteikė Popiežiaus legatui reprodukciją, kurioje pavaizduota Trakų Salos pilis.

Vizito metu garbingasis svečias kartu su visais susirinkusiais sukalbėjo maldą „Sveika, Marija“, palaimino visus tikinčiuosius. Atskirai palaimino neigalųjį Kęstą Noreiką ir

būsimąją mamytę Laurą Ringienę. Išeidamas iš bažnyčios kard. Pjetras Parolinas dar kartą pasikalbėjo su mons. Vytautu Pranciškumi Rūku ir vikaru Rimu Kalmatavičiumi. Išeidami svečiai sustojo bažnyčios šventoriuje. Trakų kleb. dek. Jonas Varaneckas kalbėjosi su LR ambasadore prie Šventojo Sosto ir Maltos Ordino dr. Irena Vaišvilaite. Po to svečiai pasuko Reinės aikštės link, iš ten kortežas pajudėjo prie apžvalgos aikštės ir aukšto rango svečiui buvo parodyta Trakų Salos pilis.

Jolanta ZAKAREVIČIŪTĖ,
Juozas VERCINKEVIČIUS
Autorių nuotr.



Kard. Pjetru Parolinui (*Pietro Parolin*) buvo pristatytas mons. Vytautas Pranciškus Rūkas (kairėje)



Trakų parapijiečiai su Trakų kleb. dek. Jonu Varanecku

Trakų parapijiečiai Gailestingumo mieste – Vilniuje

Sekmadienį, gegužės 8 d., vyko Gailestingumo kongreso, trukusio tris dienas, kulminacija – procesija Gedimino prospektu ir šv. Mišios Vilniaus arkikatedros bazilikos aikštėje. Trakų parapijiečiai buvo aktyvūs šio kongreso dalyviai. 2016-ieji Popiežiaus Pranciškaus buvo paskelbti Gailestingumo metais. Šia proga š. m. gegužės 6–8 d. Vilnius tapo Gailestingumo miestu. Penktadienio vakarą vilniečiai ir miesto svečiai klausė koncertų, stebėjo spektaklį, ėjo į piligriminį žygį po Vilnių. Šeštadienį vyko apie 50 paskaitų, popietę Katedros aikštėje pora šimtų kunigų klausė išpažinčių. Šeštadienio vakarą Katedros aikštėje susirinkusieji galėjo išgirsti seserį Kris-

tiną, „Italijos balso“ laimėtoją.

Sekmadienį vyko baigiamoji Gailestingumo kongreso dalis. 11 val. Gedimino prospektu nuo LR Seimo iki Vilniaus arkikatedros bazilikos buvo nešamas visame pasaulyje garsus Gailestingumo Jėzaus atvaizdas, nutapytas Vilniuje pagal šv. Faustinos regėjimus. Vilniuje gyvenusi šv. Faustina dienoraštyje rašo, kad regėjo paveiksle atgyjantį Jėzų, laiminantį miestą bei sutraukantį pančius, dengiančius žmones. Procesijoje ėjo Vatikano valstybės sekretorius kard. Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*), apaštalinis nuncijus arkivyskupas Pedras Lopesas Kvintana (*Pedro López Quintana*), Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos vyskupai,

kunigai, vienuoliai ir vienuolės, gausiai susirinkę Vilniaus gyventojai ir miesto svečiai, tarp jų ir Trakų parapijiečiai. Trakų dekanato vėliava buvo patikėta nešti Meilei Tumlovskai ir Justinui Jakuboniui. 13 val. Katedros aikštėje vykusiose šv. Mišiose, aukojamose paties kard. Pjetro Parolino, dalyvavo broliškių bažnyčių atstovai. Po šv. Mišių kardinolas dėkojo už susirinkusiųjų tikėjimą, maldas, krikščionišką liudijimą, linkėjo būti gailestingumo apaštalais. „Aš tikiuosi, kaip jau pasakiau vakar Kryžių kalne, kad esu kaip Jonas Krikštytojas, kuris paruošia kelią. Duok Dieve, kad kuo greičiau įvyktų popiežiaus kelionė į šį kraštą“, – kalbėjo kard. Pjetras Parolinas.



Procesijoje dalyvavę Trakų parapijiečiai. Jolantos Zakarevičiūtės nuotr.



Procesijoje nešamas Gailestingumo Jėzaus atvaizdas. Jolantos Zakarevičiūtės nuotr.



Trakų Dievo Motinos paveikslo kopija, išlieta iš metalo ir padengta auksu, buvo padovanota kard. Pjetru Parolinui (*Pietro Parolin*). Danos Buinickaitės nuotr.



Kard. Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*) tikisi, kad Popiežius Pranciškus aplankys Lietuvą



Kard. Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*) bendravo su vikaru kun. Rimu Kalmatavičiumi

Susitikimas ir bendra malda

Sekmadienio popietę (gegužės 8 d.) teko išgyventi džiugų istorinį momentą, kai Trakų Dievo Motinos šventovė, Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia, ir Jos popiežiaus karūnoms vainikuotą paveikslą pirmą kartą aplankė Popiežiaus legatas. Tas garbusis svečias – Vatikano valstybės sekretorius kardinolas Pjetras Parolinas (*Pietro Parolin*), Šventojo Tėvo Pranciškaus pasiuntinys Nacionaliniam gailestingumo kongresui Vilniuje.

Mane labiausiai sujaudino aukštojo svečio nuoširdus bendravimas su susirinkusiais ir Jo bei garbingų palydovų bendra malda „Tėve mūsų“ su trakiškiais, malda prie stebuklingojo Marijos paveikslo.

Šiam įvykiui pagerbti, skiriu savo žodžius.

Prie Motinos kojų suklaupe,
Brangios mūsų Tėvynės Globėjos
Tiek šimtmečių laukę išlaukę,
Kartu pasimelskim Karėjui.

Ir prašom: kaltes mums atleisk,
Kaip artimui patys atleidžiam,
Būk mums Gailestingas, neteisk,
Jei kartais suklystam ir žeidžiam.

Suteiki stiprybę mūs dvasiai
Ir kūnui tvirtybės suteiki –
Darbais tave liudyti drąsiai,
Ligon neatkristi pasveikus.

Dr. Vytautas JANUŠKEVIČIUS
2016 m. gegužės 11 d.



Dr. Vytautas Januškevičius

Vilniaus krašto politika Lietuvos laisvinimo sąjūdyje Vakaruose 1940–1990 m.

Prof. dr. Juozas BANIONIS, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Vilnius

Pradžia Nr. 4 (822)

Nepaisant pastarosios nesėkmės, vis tik (kaip matyti jau iš įvardytų spaudinių) dienos šviesa išvydo visas pluoštas vilniečių organizacijos globojamų leidinių ir tai neabejotinai suteikė visapusiškų žinių tiek tautiečiams, tiek svetimtaučiams apie Vilnių, kėlė miesto reikšmę Lietuvos gyvenime bei tvirtino lietuvių nuostatas dėl istorinės Lietuvos sostinės priklausomybės. Tačiau platesniam ir svaresniam Vilniaus krašto propagavimui demokratinuose kraštuose nepakako vien informacinės veiklos, tam reikėjo visų egzilio lietuvių sutelktų pajėgų ir vienalytės strategijos. Todėl ir buvo pasitelkti Vakarų pasaulyje žinomi ar pripažinimo ten sulaukę išeivijos politiniai, visuomeniniai dariniai.

Nuo pat VKLS atsiradimo užsimezgė jos glaudus ryšys su neabejotinai JAV pripažinimą turinčia ALT'a. Pastaroji organizacija savo veiklą grindė svarbia tarptautine prielaida, kad, įgyvendinant Atlanto chartijos principus, būtina juos taikyti Lietuvai ir atkurti nepriklausomą, su istorinėmis, etnografinėmis sienomis, valstybę. Kita vertus, pažymėtina, kad Amerikos lietuvių katalikų federacija 1939 m., t. y. dar prieš ALT susikūrimą, kai prijungtas Vilniaus kraštas grįžo Lietuvos Respublikai, rinko aukas, skirtas „krašto atstatymui ir jo gyventojų šalpai“. Tuomet Amerikoje sukauptos lėšos per Lietuvos pasiuntinybę buvo išsiųstos į Vilnių⁶.

VKLS, palaikydama nuolatinius ryšius, siūsdavo savo stebėtojus į ALT šaukiamus kasmetinius suvažiavimus ir kas penkerius metus rengiamus Amerikos lietuvių kongresus. Taip pat ALT būdavo atstovaujama VKLS renginiuose. Be to, „vilniečių“ sukaupimą medžiagą apie Vilniaus kraštą ir užfiksuotas kaimyninių tautų pretenzijas į Lietuvos istorinę sostinę ALT panaudodavo savo atsišaukimuose, memorandumuose ar spaudos komentaruose. Pavyzdžiui, 1951 m. gudams pradėjus platinti jau minėtą žemėlapi „Bialorus“, ALT, atsiliepdama į provokaciją, įteikė JAV Kongresui istorijos faktais argumentuotą memorandumą. Tebesitęsiant kaimyninių tautų egzilio Vilniaus krašto priklausomybės problemos eskalavimui, neatsitiktinai šis klausimas atsirado 1954 m. gegužės 18–19 d. Niujorke surengtos lietuvių politinių veiksmų konferencijos dienotvarkėje. Todėl sprendimo formulavimui ir profesionalių rekomendacijų parengimui buvo įsteigta Lietuvos rytinių sienų nustatymo komisija, į kurios sudėtį įėjo dar tarpukario Lietuvoje šia problematika domėjęsi prof. Kazys Pakštas ir dr. Antanas Trimakas⁷.

VLIK'as, Vilniaus kraštas ir VKLS

Plukdant VKLS veiklą į dar platesnius vandenis – tarptautinę plotmę, reikšmingu faktu laikytinas 1954 m. gegužės 1 d. paskelbtas kreipimasis į VLIK'ą. Šiuo dokumentu prašomasi būti priimamai į VLIK'o gretas ir deklaruojama: „Nė viena Lietuvos politinių partijų negalėjo veikti ir tikrai neveikė Vilniaus krašte lenkų okupacijos metu. Taip pat išlaisvinus Vilniaus kraštą trumpam laikui Lietuvos politinės partijos nebuvo pradėjusios ten veikti, nes tuo metu visoj Lietuvoj jų veikla buvo suspenduota. Tuo būdu Vilniaus krašto lietuviai niekuomet neturėjo progos įsijungti Lietuvos politinių partijų veiklon ir būti tų partijų atstovaujami.“⁸

Nuo pat susikūrimo VLIK'as, tapęs solidžia okupuotos tautos politine atstovybe, idėmiai stebėjo besiklostančią padėtį visoje Lietuvoje, skirdamas ypatingą dėmesį situacijai Vilniuje ir jo krašte. Pavyzdžiui, 1943 m. pabaigos rašte, adresuotame LDT, reiškiamas susirūpinimas „dėl lenkų partizanų ir lenkų, tarnaujančių *Wehrmacht*“ vykdomų provokacijų prieš lietuvius Vilniaus mieste ir krašte⁹. Vėliau, 1945 m. liepos 3 d., Viurburge priimame protokole VLIK'as fiksavo atkurtos nepriklausomos Lietuvos santvarką, paremtą demokratiniais pagrindais. Dokumente tvirtinama, kad kol bus išrinktas Seimas, Lietuvos valstybė vadovausis Laikinaja konstitucija, atitinkančia 1922 m. Konstituciją. Tuo metu vis dar tikintis įvyksiant Taikos konferencijai,

VLIK'as sudarė plačią Lietuvos valstybės propagandos programą, o joje numatė spausdinti istorinio pobūdžio leidinius apie Lietuvą Antrojo pasaulinio karo metais, enciklopedines knygas apie Nepriklausomybės laikotarpį. Be to, buvo suplanuota skelbti memorandumus Lietuvos sienų klausimu. Aptariant santykius su kaimyninėmis tautomis, pabrėžta ne tik būtinas bendradarbiavimas su estais bei latviais, bet ir glaudesnių ryšių ieškojimas su lenkų Vyriausybe egzilyje. Nors galutinių nuostatų dėl Lietuvos sienų VLIK'as dar nebuvo suformulavęs, bet jau egzistavo tam tikros orientacijos. Rytinę sieną numatyta vesti pagal 1920 m. sutartį su Sovietų Rusija, o vakarinė siena turėjo apimti ir Mažąją Lietuvą¹⁰.

Taigi, VLIK'as, plėsdamas Lietuvos laisvinimo akciją, pažymėjo, kad būtina rūpintis tuo, „kokia vieta ir koks vaidmuo laisvai Lietuvai teks būsimoje laisvoje Rytų Europoje“¹¹. Dėl to tapo labai svarbu peržiūrėti lietuvių santykius su kaimyninėmis tautomis, o tam reikėjo tartis su jų egzilio politikais. Kita vertus, nors ne kartą pripažinta, kad galutinį sprendimą šiuose reikaluose priims išsivadavusi tauta, tačiau buvo numatyta, jog būtina vykdyti paruošiamąjį darbą, rengiant šiuo klausimu siūlymus. Pagal VLIK'ą laisvos Lietuvos pirmaeilis uždavinys turėsiantis būti visų lietuviškųjų žemių (aišku, ir Vilniaus krašto) sujungimas. Neatsitiktinai 1946 m. šiuo klausimu VLIK'as tarėsi su Lietuvos diplomatine tarnyba (LDT) Berne vykusiame jų pirmajame susitikime. Ten buvo akcentuota, jog VLIK'o neatidėliotinu politikos uždaviniu laikytinas santykių su lenkais normalizavimas. Tam esą susiklosčiusi palanki prielaida – t. y. „Lietuvos ir Lenkijos likimo ir intereso bendrumas, siekiant laisvę atgauti“. Todėl Berno susitikime pritarta VLIK'o ir LDT pastangoms siekti lietuvių ir lenkų tarpusavio susitarimo. Jame pabrėžta būtinybė atspindėti bendrus abiejų tautų siekius – išsilaisvinti iš Sovietų Sąjungos, *modus vivendi* pereinamuoju laikotarpiu, ginčytinų klausimų sprendimas taikiu būdu ir ateities bendradarbiavimo gairės¹².

Praslinkus metams, t. y. 1947 m., Londone VLIK'as, atstovaujamas Vaclovo Sidzikausko, užmezgė tiesioginį dialogą su lenkų Vyriausybe egzilyje, konkrečiai – su jos atstovu užsienio reikalų ministru Adamu Tarnovskiu. VLIK'as patvirtino savo poziciją, jog skatins glaudesnę bendradarbiavimą su lenkais. Vadinas, ateityje Lietuvai ir Lenkijai tapus laisvomis valstybėmis bus modeliuojama, kad jų derybos priklausys „nuo Lietuvos patenkinančio su lenkais susitarimo sienų klausimu, laikant jau dabar tas derybas pradėtiną“¹³. Tuomet susitikimo metu buvo pabrėžta, jog sprendimas „ginčytinų klausimų, kurie gali kilti tarp abiejų valstybių, turi būti atliekamas tik taikiu būdu“¹⁴. Be to, nutarta atnaujinti diplomatinis santykius tarp Lietuvos ir Lenkijos bei suderinti veikti abiejų kraštų laisvinimo procese. Pastarasis susitarimas liudijo VLIK'o, atstovaujančio lietuvių tautos lūkesčiams, jungimąsi į sovietų okupuotų Rytų ir Vidurio Europos tautų egzilyje bloką, o drauge tai padėjo formuoti palankų lenkų požiūrį dėl Vilniaus priklausomybės Lietuvai.

Tuomet mezgėsi ryšiai ir su kitais kaimynais – baltarusiais (gudais), kurie irgi reikė pretenzijas į Vilnių. Jau 1948 m. rugpjūčio 8 d. Tiubingene susitikę V. Sidzikauskas, kaip tuometinis VLIK'o Vykdomosios Tarybos pirmininkas ir inž. Mikola Abramčikas, Gudijos (tiksliau – balt. *Belaruskaja Narodnaja Respublika* (BNR), liet. Baltarusijos Liaudies Respublika (BLR) a. p.) Centrinės Rados (tarybos) politinės komisijos pirmininkas „sutarė palaikyti kontaktą“¹⁵. Kitas susitikimas su egzilio baltarusių atstovais buvęs dar rezultatyvesnis. 1949 m. gruodžio 4 d. Miunchene VLIK'o nariai susitiko su Gudijos (BLR) ministru pirmininku ir užsienio reikalų ministru egzilyje Adamu Kochanovskiu ir Tautinės Rados nariu Vladzimieru Bortniku. Nors svarstant abiejų kaimyninių tautų politinius santykius, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės modelis pripažintas „kaip lietuvių ir gudų sugyvenimo forma“ ir eliminuotas, bet federacijos

ar konferencijos idėja palikta perspektyvai. Todėl padaryta prielaida, kad tiek Lietuva, tiek Baltarusija ateityje išsilaisvinusios galėtų sudaryti „subbloką“. Tačiau aštrios diskusijos lydėjo svarstymą sienų klausimu. Baltarusių atstovai laikėsi nuomonės, jog nori „atkurti 1918 m. proklamuoatą Tautinę Gudijos Respubliką etnografinėse jos sienose“. Vadinas, tokia šalis apimtų visas jų žemes iki buvusios Lietuvos ir Lenkijos demarkacinės linijos. Be to, baltarusiai manė, kad jie, kaip nukentėję nuo nacių okupacijos, pretendavo per Karaliaučių Rytų Prūsijoje į išėjimą prie Baltijos jūros. Kartu kaip argumentą, pastiprinantį šį reikalą, jie paminėjo faktą, kad dabar SSRS valdomoje Kaliningrado srityje jau išikūrė apie šimtas tūkstančių baltarusių tautybės žmonių¹⁶. Lietuvių pusė (konkrečiai – V. Sidzikauskas), primindama Mažosios Lietuvos priklausomybę Didžiajai Lietuvai, pritarė baltarusių pretenzijoms turėti išėjimą į jūrą. Suprantama, jog pastarieji reikalavimai buvę ūkinio, ekonominio pobūdžio ir tai jokiū būdu nesujisę su teritorinėmis pretenzijomis, nes tuo laiku dar turėta vilties, kad Karaliaučius galėtų tapti laisvuju tarptautiniu uostu. Toliau neįsitraukiant į gilesnes diskusijas dėl teritorinių ginčų, VLIK'o atstovai vienareikšmiškai konstatavo, kad „Vilnius yra Lietuvos valstybės sostinė“ ir tai yra neginčytina. Kitoms abiejų tautų problemoms gvildinti sutarta sudaryti permanentinę lietuvių ir baltarusių komisiją egzilyje. 1950 m. vasario 10 d. Niujorke įvyko dar vienas susitikimas su baltarusiais. Tuomet V. Sidzikauskas, susitikęs su A. Kochanovskiu, išgirdo apie naujus gudų teritorinius peržiūrėjimus. Pagal juos, teritoriją, prijungtą 1939 m. prie Lietuvos, siūlytina laikyti neutralia tol, kol „bus išspręstas Lietuvos ir Baltarusijos klausimas“. Aišku, kad tokie baltarusių siūlymai netenkino lietuvių pusės ir buvo išsiskirstyta nepasirašius jokie bendro susitarimo¹⁷.

Vis dažniau kaimyninių tautų egziliui kvestionuojant Lietuvos sienų (ypač rytinių) klausimą ALT, pasitarusi su VLIK'u, 1957 m. ėmėsi konkrečių žygių formuojant tarptautinę nuomonę dėl šios problemos palankaus sprendimo. Todėl buvo suburta įvairių sričių specialistų komisija, į kurią įėjo ekonomistas Gediminas Galva, istorikas dr. Zenonas Ivinskis, kalbininkas dr. Petras Jonikas, tarptautinės teisės žinovas dr. Domas Krivickas, geografas prof. Kazys Pakštas, archeologas dr. Jonas Puzinas¹⁸. Šita komisija užsibrėžė svarbius siekius, t. y. Lietuvos sienų klausimo studijavimą, medžiagos šia tema kaupimą ir Lietuvos žemėlapių rengimą.

LLK politika Vilniaus klausimu

JAV administracijai remiant, 1951 m. birželio 14 d. buvo įsteigta „grynai egzilinė“ lietuvių organizacija, kuri skirtingai nuo ankstesnių pasižymėjo profesionalia politine veikla. Pradžioje ji vadinosi Patariamąja lietuvių grupe (PLG), tapusi Lietuvos laisvės komiteto (LLK) pirmtake. Tuomet analogiškas organizacijas jau turėjo ir kitos Rytų Europos tautos, siekiančios išsivaduoti iš sovietų pavergimo. Naujoji lietuvių institucija, plėtodama bendradarbiavimą su kaimyninių tautų egziliais, ėmėsi Lietuvos sienų pagrindimo politikos. Neatsitiktinai minėtoji Lietuvos sienų komisija perėjo LLK priklausomybėn ir todėl ši problematika atsispindėjo institucijos veikloje. Pavyzdžiui, 1951 m. vasario 10 d. Niujorke įvyko derybos su Gudijos (BLR) ministru pirmininku egzilyje A. Kochanovskiu ir valstybės sekretoriumi Minkovskiu. Jų metu svarstytas sienos tarp Lietuvos ir Baltarusijos klausimas. Gudai laikėsi ankstesnių pozicijų ir siekė, kad ši siena turėtų eiti pagal buvusią administracinę liniją, o lietuviai šią sieną pripažino sutampančia su Lietuvos SSR rytine riba¹⁹. Taip atsiradusi takoskyra tarp gudų ir lietuvių šaldė jų tarpusavio santykius. Kiek kitaip tęsėsi dialogas su lenkais. 1954 m. sausio 18 d. įvyko LLK pasitarimas su Lenkijos politine taryba (lenk. *Polska Rada Polityczna* (PRP)). Joje iš lietuvių pusės, be LLK narių V. Sidzikausko, K. Bielino, J. Audėno, A. Trimako, dalyvavo ir prof. Juozas Kaminskas (Steponas Kairys), o iš lenkų pusės –

PRP užsienio reikalų tvarkytojas Adamas Ciolkošas bei nariai – dr. Otonas Pehras, Stefanas Korbonskis, Boleslavas Lasševskis ir kt. (A. Niebieščanskis, P. Kotočas). Kaip matyti, tai buvo gausiai abiejų tautų organizacijų atstovaujamas susitikimas. Todėl neatsitiktinai jame aptartas platus problemų ratas – nagrinėta tarptautinių įvykių bei išsilaisvinimo perspektyvos, įvertinta sovietų politika bei rezistencijos padėtis ir sutarta abiejų tautų atstovams toliau bendradarbiauti²⁰. Vėliau, 1956 m., vėl įvyksta susitikimas su lenkais. Tada buvo aptartos laisvinimo proceso gairės bei akcentuotas pereinamojo laikotarpio būtinumas ir pradėtos diskusijos dėl abiejų tautų santykių joms tapus laisvomis. Tuomet V. Sidzikauskas pastebėjo, kad lenkų pusė dar nevengia „svaiciojimų apie Vilnių“²¹. LLK, bandydamas tvirtinti ryšius su baltarusiais, 1954 m. kovo 20 d. vėlgi suorganizavo susitikimą su Gudijos (Baltarusijos) Centrinės Rados (tarybos) atstovais, vadovaujamais jos pirmininko Jurajaus Sobolevskio. Tuomet pokalbyje vyravusi tema – JAV Kongreso Kersteno komiteto vykdomi sovietų agresijos Baltijos kraštuose tyrinėjimai. Gudai išreiškė mintį, kad, jei minėtieji tyrimai būtų plečiami į Rytus, rastųsi galimybė glaudžiau bendradarbiauti. Kartu lietuvių pusė, ginčydama Vilniaus kaip Lietuvos sostinės statusą, pabrėžė, kad „Vilniaus klausimas nėra diskusijų objektas“²². Tai turėdamas omenyje LLK baigiantis 1954 m. parengė Kersteno komitetui raportą, kuriame aptarti reikšmingi Lietuvos valstybės istoriniai, teisiniai klausimai. Be kita ko, ten argumentuota ir Vilniaus priklausomybė Lietuvai²³. Apibendrinamas tuometinė padėtį, LLK teigė, kad „Lietuvos laisvinimo žygiai turėtų būti daromi bendrai su visomis kitomis Centrinės ir Rytų Europos sovietų pavergtomis valstybėmis“, ir pripažino, jog tik Lietuvai aktualius klausimus – Mažosios Lietuvos problema, baltarusių (gudų) pretenzijos į Vilnių, Lietuvos ir Vokietijos sienos – egzilio lietuviai turėsia spręsti savo pajėgomis²⁴.

Apskritai, LLK, palaikydamas VLIK'o požiūrį į Lietuvos sienas, suformavo tokias nuostatas. Išlaisvintos Lietuvos valstybės sienos turėtų būti apibrėžiamos pagal tarptautines sutartis: 1920 m. liepos 12 d. sutartimi su Sovietų Rusija, prof. J. Simpsono sprendimu dėl sienos su Latvija ir 1928 m. sausio 29 d. (išgaliojo tų metų gegužės 4 d.) sutartimi su Vokietija. Atviras klausimas paliktas dėl sienos su Lenkija, nes nepripažįstama vadinamoji Kerzono li(Curzono) linija. Be to, pritarta VLIK'o memorandumui, kur išreikštas požiūris dėl Suvalkų trikampio ir Tilžės-Karaliaučiaus krašto priklausomybės²⁵. Suprantama, tai buvusi maksimali programa. Pradedant įtvirtinti tokias nuostatas, LLK siūlė išleisti dokumentinę studiją, apibūdinančią 1940–1944 m. Lietuvos sienų raidą.

Tęsinys kitame numeryje

⁶ Iš veiksmų veiklos, ELTOS informacijos, 1952, Nr. 17, p. 23.

⁷ VLIK'o ir LDT išeivijoje konferencijos rezoliucijos, 1946, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 59, l. 79.

⁸ VLIK'as ir LDT išeivijoje. Berno ir Paryžiaus konferencijų protokolai, red. A. Petraitytė, Vilnius, 2004, p. 332.

⁹ VLIK'o raštas apie susitikimą su Lenkijos vyriausybe Londone, 1947 03 14, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 310, l. 52.

¹⁰ VLIK'o raštas Nr. 223, 1948 08 09, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 310, l. 79.

¹¹ VLIK'as. Pro Memoria, 1948 12 09, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 310, l. 94.

¹² Sidzikauskas V., Lietuvos diplomatinės paraštės, Vilnius, 1997, p. 294.

¹³ Simutis L., Amerikos lietuvių taryba, 30 metų Lietuvos laisvės kovoje, 1940–1970, Chicago, 1971, p. 147.

¹⁴ LLK. Pro Memoria, 1951 02 12, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 320, l. 10.

¹⁵ LLK. Pro Memoria, 1954 01 18, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 32, l. 11.

¹⁶ LLK. Pro Memoria, 1956 12 20, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 323, l. 139.

¹⁷ LLK. Pro Memoria, 1954 03 22, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 321, l. 40.

¹⁸ LLK. Pro Memoria, 1954 12 31, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 321, l. 196.

¹⁹ LLK. Pro Memoria, 1954 04 18, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 321, l. 35.

²⁰ LLK. Pro Memoria, 1954 04 18, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 321, l. 101.

²¹ Budreckis A., Vilniečių veikla išeivijoje, Vilnius–Trakai, 1995, p. 79.

²² *Ibid.*, p. 81, 82.

²³ Lietuvos nepriklausomybės atstatymo penkiasdešimt metų sukaktės konferencija, Pasaulio lietuvis, 1967, Nr. 31, p. 518.

²⁴ Budreckis A., Vilniečių veikla išeivijoje, Vilnius–Trakai, 1995, p. 103.

²⁵ LDT. Pro Memoria. Roma, 1985 03 15, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 223, l. 291.



Tėviškės aušra

Nr. 5 (14) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2016 m. gegužė

Mažosios Lietuvos mokyklos

Atgijęs teatralizuotas renginys „Knygnešių keliais“

Rolanda RAKAUSKIENĖ, Vilkyškių Johaneso Bobrovskio gimnazijos Lumpėnų Enzio Jagomasto pagrindinio ugdymo skyriaus vedėja

Š. m. gegužės 6 d. Martyno Jankaus muziejuje galėjome pasidžiaugti atgijusiu teatralizuotu edukaciniu renginiu „Knygnešių keliais“, skirtu Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienai. Jau nuo mokslo metų pradžios vyresniųjų klasių mokiniai dažnai primindavo, kad Lumpėnų Enzio Jagomasto pagrindinio ugdymo skyrius šiuo renginiu išsiskiria iš kitų Lietuvos mokyklų. Kalbos išsaugojimo tema labai aktuali ir šiandienos gyvenime, kai į užsienį emigruoja daugybė mūsų tautiečių. Tai lyg priminimas tiems jauniems žmonėms, kurių keliai ateityje vingiuos po visos Žemės platybes, kad reikia mylėti ir gerbti gimtą žodį taip, kaip jį mylėjo knygnešiai, tapę liaudišku lietuvių tautos dėl savosios spaudos kovos simboliu.

Jau kovo–balandžio mėn. Martyno Jankaus muziejus kvietė į nemokamus edukacinius užsiėmimus apie spaudos draudimo laikotarpį Lietuvoje ir knygnešių veiklą, mokiniams mokykloje buvo pasiūlyta pažiūrėti arių režisieriaus Jeriamiah Cullinane ir lietuvių prodiuserės Rasos Miškinytės kūrybinės dokumentikos filmą „Knygnešiai“, kurio dalis nufilmuota 2010 m. Bitėnuose.

Renginyje „Knygnešių keliais“ žiūrovų nebuvo – visiems paskirti vaidmenys. Teko nusikelti į tuos laikus, kai buvo draudžiama lietuviška spauda. Spaudos platintojai arkliu kinkytu vežimu išvyko skleisti šviesos – vietinius gyventojus apdovanojo Lumpėnų skyriaus išleistu laikraščiu „Jagomastietis“,

kuriame aprašomas Enzio Jagomasto atminimo įamžinimas Tilžėje, primenami patys žymiausi knygnešiai, pasakojama, kaip mokiniai stengiasi pateisinti mokyklai suteiktą garbingą vardą. Dalyviai burtų keliu suskirstyti į komandas, kurioms duoti knygnešių draugijų pavadinimai. Knygnešių tikslas – surasti žemėlapyje pažymėtus taškus, kur slepiama spauda, atplukdyta Nemunu, ir kuo daugiau jos pargabenti į muziejaus kiemėlį. Kelyje tykojo daugybė pavojų – spaudą galėjo atimti miškelyje ar griovyje pasislėpę žandarai arba policininkai, saugoję pasienio postą. Taigi reikėjo gerai apgalvoti, kur ją paslėpti. Sulaikytųjų už spaudos gabenimą laukė teismas. Nė vieno nebuvo pasigailėta – visi uždaryti areštinių arba ištremti į katorgą. Šauniausi knygnešiai apdovanojami pačių mažiausių renginio dalyvių padarytais sveikinimais.

Greičiausiai suradę spaudą ir grįžę į muziejų vaikai neliko be darbo – jie galėjo žiūrėti filmą apie muziejų ir knygnešius, pasigaminti knygelę, išbandyti mechanines spausdinimo mašinėles, spręsti kryžiažodį, veidrodiniu būdu surinkti tekstą, žaisti žaidimus lauke, spalvinti piešinį, vaišintis kepta duona, žolelių arbata, sūriu su medumi ar uogiene.

Lakstydami po laukus, miškus, slapstydamiesi nuo žandarų ir pasieniečių vaikai pavargę, o pailsėti galėjo gėrėdamiesi dresiruotais pasieniečių šunimis. Alkanus pilvelius džiugino Lumpėnų mokyklos virėjų paruoštas gardus



Mažiausi renginio dalyviai iš Lumpėnų Enzio Jagomasto pagrindinio ugdymo skyriaus pasiliko muziejaus kiemelyje ir kūrė sveikinimus šauniausiai knygnešių komandai (vadovės Jūratė Kriaučiūnienė ir Edita Macienė). Petro Stankaus nuotr.

šiupinys bei mero dovanotas didžiulis tortas.

Lumpėnų Enzio Jagomasto pagrindinio ugdymo skyrius dėkingas Martyno Jankaus muziejui ir Vilkyškių Johaneso Bobrovskio gimnazijai už gražų bendradarbiavimą ruošiantis renginiui bei perimtą didžiulę dalį organizacinių darbų. Džiaugiamės, kad mokiniai patiko užsiėmimai, sakė, kad jų laukė labiau nei savo gimtadienio ir tuo nenusivylė. Tikimės, kad šiais metais prisidėjęs gražus būrys rėmėjų ir partnerių (Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos

vidaus reikalų ministerijos Pagėgių rinktinės Bardėnų užkarda, Rambyno regioninio parko direkcija, VŠĮ „Pagėgių krašto turizmo informacijos centras“, Lumpėnų seniūnija, ŽŪK „Lumpėnų Rambynas“, Bitėnų kaimo bendruomenė, Pagėgių savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklos, Mažosios Lietuvos Jurbarko krašto kultūros centras) susiburs gražion draugėn ir kitais metais. Juk vienija kilnus tikslas – netradicinis mokinių supažindinimas su spaudos draudimo laikotarpiu, dėmesys gimtajai kalbai ir papročiams.



Renginyje dalyvavo mokiniai iš visos Pagėgių savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklų. Susirinkusieji atidžiai klausė, kaip bus paskirstyta veikla, ką teks nuveikti knygnešių žygyje. Rolandos Rakauskienės nuotr.



Knygnešių komanda studijuoja žemėlapi, tariasi, kaip surasti spaudą ir kuo daugiau jos pargabenti į muziejaus kiemėlį (centre su kepure vadovė Rolanda Rakauskienė). Ritos Vitkauskienės nuotr.

Lietuvos šaulių sąjunga

Pratybos „Pavasario aidai 2016“

Justina ZIBOLYTĖ, KASP Didžiosios Kovos apygardos 8-osios rinktinės 805-osios kuopos savanorė eilinė

Balandžio 22 d. į Pačiabatų mišką (Šalčininkų r.) trims dienoms sugužėjo Lietuvos šaulių sąjungos Vilniaus apskrities Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės Šalčininkų 11-oji kuopa, Jašiūnų „Aušros“ vidurinės mokyklos jaunieji šauliai, vadovaujami muzikos mokytojo Vytauto Latono, Baltosios Vokės „Silo“ gimnazijos jaunieji šauliai, vadovaujami Eduard Veder, jaunieji šauliai iš Kalėsninkų ir Paberžės būrio jaunieji šauliai. Pirmą kartą į Šalčininkų kuopos pratybas atvyko keturi Vilniaus suaugusių šaulių atstovai iš „Šventaragio“ bei „Tauro“ kuopų. Pratybose dalyvavo vadovai: Bronius Bagdanavičius, Tomas Bagdanavičius, Vidmantas Petras Kuprevičius, Rimas Kuklys, Anželika Veder, Arvydas Norkūnas, Marius Arnastauskas, Igoris Bartanavičius, instruktoriai iš Krašto apsaugos savanorių pajėgų Didžiosios Kovos apygardos 8-osios rinktinės atkurtos 809-osios Šalčininkų kuopos jaunesn. eil. Ivona Puzyno, 805-osios Ukmergės kuopos vyr. lt. Vytautas Garšva ir eil. Justina Zibolytė.

Lietuvos šaulių sąjungos Vilniaus apskrities Karaliaus Mindaugo šaulių 10-osios rinktinės, Šalčininkų 11-osios kuopos vadas vrs. Eimantas Tamulynas organizuoja tokias pratybas miške jau ne pirmą kartą. Šiose pratybose dalyvauja beveik 140 šaulių. Pratybų organizatorius džiaugėsi ne tik dalyvių gausa, bet ir daug

žadančiomis pratybomis bei puikiomis oro sąlygomis. Atvykę dalyviai iškart užsiregistravo ir kibo į darbus. Visi jaunieji šauliai buvo padalyti į keturis būrius, o šauliai į keturis skyrius. Džiugu, kad šiose pratybose sulaukta dar gausesnės būrio šaulių ir jaunuolių, kuriems tokios pratybos pirmosios.

Pirmąją pratybų dieną buvo vedama teorinė ir praktinė paskaita visiems esantiems ir būsimiems jauniems šauliams. Ypač sudo-

mino būsto statymas miške iš gamtoje esančių priemonių. Smagu, kad vakariene ruošė patys šauliai.

Kitą rytą, pasigirdus komandai: „Kelt“, imta ruošti dar vienai naujų nuotykių ir išpūdžių diena. Ši skaniais pusryčiais prasidėjusi diena žadėjo dar daugiau žinių ir praktikos. Šauliai buvo labai geros nuotaikos ir džiaugėsi kai kam jau pažįstama, o kai kam dar visiškai nauja patirtimi. Antrosios dienos paskaitos buvo apie



Patys jauniausi dalyviai su savo instruktoriumi, KASP 8-osios rinktinės Vilniaus teritorinės karo prievolės ir komplektavimo skyriaus vyresn. specialistu štabo seržantu Igoriu Bartanovičiumi. Justinos Zibolytės nuotr.

nebylaus valdymo signalus, kuriuos būriai išbandė miške, apie pirmosios pagalbos suteikimą ir karo topografiją. Po pietų kiek toliau nuo būstų vyko paskaita apie maskavimąsi, šią paskaitą vedė instruktorės jaunesn. eil. I. Puzyno ir eil. J. Zibolytė. Igtytas žinias jaunuoliai panaudojo praktiškai, užsimaskuodami miške. Tuo metu pažengę šauliai, papusryčiavę, susiruošę ekipuotę ir pasitreniravę, kartu su instruktoriumi mokėsi žvalgybos, šturmo variantų ir kitų taktinių elementų.

Antrąją pratybų dieną pasisvečiuoti atvyko Lietuvos šaulių sąjungos vadas ats. plk. lt. Liudas Gumbinas, stebėjęs pažengusių šaulių pasirėngimą taktikai bei jaunųjų šaulių mokymus, per kuriuos jaunuoliai šaudė šratiniais ginklais ir mokėsi taktikos. Jis lankė jaunuosius šaulius jų pasistatytuose būstuose, kalbėjo su jais apie šias ir artėjančias pratybas, pabendravo su Šalčininkų 11-osios kuopos ir kitais atvykusiais vadais.

Kaip visada pratybų dalyviai kruopščiai sutvarkė pratybų vietą. Susitvarkius, prieš pat atsisveikinimą visi šauliai buvo sukviešti į vadovietę, kur apdovanojami geriausiai pasirodę jaunieji šauliai ir šauliai, pasveikintas gimtadienį šventęs jaunas šaulys.

Norintys tapti Lietuvos šaulių sąjungos nariais visą reikiamą informaciją gali rasti interneto svetainėje: <http://www.sauliusajunga.lt/>.



Nr. 5 (14) Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms 2016 m. gegužė

Rytų Lietuvos mokykla

Dieveniškėse Jurgis atrakino žemę!

Inga SALAVEI, Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos lietuvių kalbos vyr. mokytoja



„Auksinis kiaušinis“ ir konkurso nugalėtojai

Š. m. balandžio 22 d. Dieveniškių technologijų ir verslo mokykloje praūžė Dzūkijos (Dainavos) etnokultūrą populiarinanti Jurginių šventė, tradicinių amatų ir senųjų verslų mugė bei Lietuvos profesinio mokymo įstaigų profesinio meistriškumo ir etninės kultūros, profesinio mokymo populiarinimo integruotas konkursas „Jurgi, atrakink žemę!“. Žvarbus vėjas ir besitvenkiantys grėsmingi lietaus debesys neišgąsdino nei šventės organizatorių, nei svečių, tad dalyvių susirinko gausiai: atvyko Šalčininkų rajono bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai iš Kalesninkų, Butrimonių, Poškonų ir Dieveniškių, Poškonų lopšelio-darželio auklėtiniai, būriavosi Dieveniškių ir Poškonų seniūnijų gyventojai, Poškonų „Matrūnėlės“ bendruomenė, Dieveniškių istorinio regioninio parko direkcijos ir kitų vietos institucijų atstovai.

Šventė pradėta tradiciškai: teatralizuotomis senovinėmis pirmojo gyvulių išginimo apeigomis ir iškilmingu mokyklos kiemo vartų atvėrimu. Jurginių šventės atidarymo ceremoniją praskaidrino Dieveniškių „Ryto“ gimnazijos mokinių ansamblio „Aušrelė“ atliekamos liaudies dainos, lydimos kanklių, dūdelių ir skudučių pritarimo, ir atkakliai pro tirštus debesis vis prasprūstantys saulės spinduliai.

Šiomet Jurginių programoje buvo gausu pramogų. Visi besidomintys etnokultūrinėmis tradicijomis dalyvavo tradicinio kiaušinio marginimo vašku meistriškumo pamokoje, kurią vedė patyrusios auksarankės meistrės, Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijos narės Izabelė Filevičienė ir Nijolė Aleksienė iš Punsko. Jauniausius šventės svečius labiausiai džiugino pasijodinėjimas žirgu kartu su trenere Jolanta Šilalienė ir jaunąja raitele Jelizaveta Mežanec iš „Pony Club“ žirgyno ir šaudymas iš lanko su istorijos rekonstruktoriumi Darumi Jurcevičiumi. Visi šventės dalyviai buvo kviečiami išmėginti amatus virėjo, kirpėjo,

kalvio, kaimo turizmo organizatoriaus profesijų kiemeliuose, kuriuose vyko ir mažieji konkursai: ilgiausio ir dailiausio dirželio vijimas, botagėlių rišimas, ilgiausių kaselių pynimas, šventinis meduolių dekoravimas, ilgiausio metalinio strypo kalimas. Ilgiausios kasos pynimo konkurso nugalėtojai – Lina Linkevičiūtė (Kalesninkų Mykolo Rudžio pagrindinė mokykla) ir Justina Voiskunovič (Dieveniškių „Ryto“ gimnazija), ilgiausio dirželio konkurso nugalėtoja – Karina Siemaško (Dieveniškių „Ryto“ gimnazija), dailiausio botagėlio konkurso nugalėtoja – Viktorija Atamanenko (Dieveniškių „Ryto“ gimnazija), kūrybingiausiai papuošto meduolio konkurso nugalėtojas – Nojus Sindikas (Kalesninkų Mykolo Rudžio pagrindinė mokykla), jėgos, ištvermės ir taiklumo – pradedančiojo kalvio – konkurso nugalėtojai – Stasys Radzevičius, Natalija Radzevičienė („Matrūnėlės“ bendruomenė), Zofija Sinkevičiūtė, Saulė Peseckaitė (Dieveniškių „Ryto“ gimnazija) ir Eugenijus Siemaško (Dieveniškių „Ryto“ gimnazija).

Kaip ir kasmet Jurginių mugėje šurmuliavo prekeiviai: vieni siūlė išigyti vaismedžių sodinukų ar braškių daigų, kiti – ekologiškų produktų ir namuose gamintų pintinių bei šluotų, treči – rankdarbių, papuošalų, ypač pirkėjus viliojo Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos mokinės Barbaros Bernatovič rankdarbiai. Šventės kieme sklاندė ir mugės lankytojų uoslė džiugino gardūs kvapai, kylantys nuo virėjų laužų su kunkuliuojančiais katiliukais: siekiančiosios igyti mokyklos valgyklos šeiminingės ir virėjo profesijas su mokytojomis kepė „paucienę“, siūlė ragauti troškinio ir kitokių skanėstų.

Tačiau labiausiai Jurginių šventės svečių dėmesį kaustė paraleliai vykstantis Lietuvos profesinio mokymo įstaigų mokinių konkursas „Jurgi, atrakink žemę“, kurio tikslas – populiarinti, atgaivinti Jurginių tradicijas bei integruoti į profesinį mokymą, ugdant būsimųjų amatininkų, netradicinių ir senųjų kaimo



Kalvio kiemelis



Tradicinio kiaušinio – „jurgučio“ – marginimas vašku

verslų kūrėjų, įvairių paslaugų teikėjų ir darbų atlikėjų bendrąsias kompetencijas ir verslumą. Konkurse dalyvavo mokiniai iš Vilniaus technologijų, verslo ir žemės ūkio mokyklos, Elektrėnų profesinio mokymo centro, Raseinių technologijos ir verslo mokyklos, Veisiejų technologijos ir verslo mokyklos ir Varėnos technologijos ir verslo mokyklos, konkursantų darbus vertino kompetentinga komisija: Etninės kultūros globos tarybos prie LR Seimo narė, Lietuvių etninės kultūros draugijos pirmininko pavaduotoja Nijolė Balčiūnienė, Šalčininkų rajono savivaldybės Informacijos, kultūros ir turizmo skyriaus vedėja Irena Kolosovska, Dieveniškių istorinio regioninio parko vyriausioji specialistė kultūrologė Irutė Eidukienė, Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijos narė Ona Budzeikienė, Lenkijos lietuvių etninės kultūros draugijos tarybos narė, knygos „Juosta žmogaus gyvenime“ autorė, etnologė Anastazija Sidariene. Konkursas susidėjo iš trijų skirtingų užduočių, kurios buvo vertinamos atskirai, o kiekvienos užduoties komanda laimėtoja apdovanojama. Pirmoje konkurso dalyje kiekviena komanda vertinimo komisijai ir žiūrovams pristatė jau pagamintą vainiką, skirtą gyvuliui (arkliai, aviai ar kt.) prieš pirmąją ganiavą papuošti. Vainikas turėjo atspindėti vietos, kurioje yra profesinio mokymo įstaiga, tradicijų elementus. Komisija šios užduoties nugalėtojais paskelbė Elektrėnų profesinio mokymo centro komandą, antroji vieta atiteko Varėnos technologijos ir verslo mokyklos komandai, trečioji – Raseinių technologijos ir verslo mokyklai. Antroji konkurso dalis – tradicinis kiaušinio – „jurgučio“ – marginimas vašku pagal komisijos pateiktą kūrybinę užduotį – buvo gerokai sudėtingesnė. Komisijos nuomone, gražiausiai „jurgučius“ nudaailino ir pirmosios vietos šioje rungtyje labiausiai verti buvo Varėnos technologijos ir verslo mokyklos mokiniai, antrąją vietą užėmė raseiniškiai, trečiąją – mokiniai iš Vilniaus technologijų, verslo ir žemės ūkio mokyklos. Tačiau sudėtingiausia ir azartiškiausia buvo trečioji konkurso dalis – „Auksinio kiaušinio“

paieška. Tai etninės kultūros išmanymo, sumanumo, orientavimosi ir miklumo reikalaujanti varžybos mokyklos teritorijoje, įveikiant praktinių užduočių ir kliūčių, susijusių su Jurginių papročiais ir tradicijomis bei žaidimais, ruožą. Greiti, vikrūs ir sumanūs čia buvo visų konkurse dalyvaujančių mokyklų mokiniai, bet nuovokiausi buvo varėniškiai, nes būtent Varėnos technologijos ir verslo mokyklos trijulė teisingai iminė mįslę-užuominą, kurią susidėjo iš žodžių kratinio, gauto teisingai atlikus visas skirtas užduotis, ir rado „Auksinį kiaušinį“! Tad prizas – Dzūkijos krašto kalvio, Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos profesijos mokytojo Rašito Sadrejevo nukaldintas masyvus, spindintis auksu varinis kiaušinis – iškeliavo į Varėną.

Kasmet organizuodama šią šventę Dieveniškių technologijų ir verslo mokyklos bendruomenė atiduoda duoklę mažajai Tėvynei – spalvingam gimtajam Šalčininkų kraštui, tačiau didžiulę pridėtinę vertę gauna pati, nes bendradarbiaudami ir veikdami išvien, besimokydami vieni iš kitų visi mokyklos bendruomenės nariai tęsia tradicines kultūros Dieveniškių krašte, kartu ir visame Šalčininkų rajone, gaivinimą, prisidedami prie rajono savitumo atskleidimo. Į tokių renginių veiklas įtraukiami įvairaus amžiaus, socialinių sluoksnių ir kultūrinės patirties žmonės, skatinamas jų užimtumas ir saveika. Ir, žinoma, vietos bendruomenės sukviesdama į tradicinius renginius mokyklą populiarina Dzūkijos regiono ir Pietryčių Lietuvos pasienio ruožo teritorijai būdingas etninės kultūros tradicijas tarp jaunimo ir vyresnio amžiaus žmonių, stiprina jų tapatumą su regiono kultūra jausmą ir vysto saviraiškos galias, taip pat aktyvina, pritraukia bei uždega vietos bendruomenę kūrybingumu ir noru atgaivinti vietos amatų ir verslų tradiciją. O iš toliau atvykę svečiai atkreipia Lietuvos visuomenės dėmesį į išskirtinę, savitą šio regiono kultūrą, į čia slypinčius materialaus ir nematerialaus baltiškojo paveldo ženklus ir praėjusiame šimtmečiuje susiklosčiusią kultūrinę įvairovę.

Liudo Šliažo nuotr.



Jurginių šventės atidarymas

Rytų kraštų lietuviai XX a. pabaigoje skaitė, o dabar?

Alfonsas KAIRYS, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, Vilnius

Vakaruose gyvenantys lietuviai nuo seno turi ne vieną savo laikraštį ar žurnalą. Prieš daug metų Čikagoje pradėtas leisti „Pasaulio lietuvis“ pasiekia vis tolimesnių šalių skaitytojus.

O ką skaito Rytų kraštų lietuviai išėiviai? Tuo domėjaisi, dirbdamas Tautinių mažumų ir išeivijos departamente prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vienas pagrindinių šios institucijos prioritetų – parama lietuviškai spaudai. Skiriamos lėšos nebuvo didelės, tačiau pridėjus lietuvių bendruomenių surinktus „pinigėlius“, leisti nors ir nedidelės apimties (o kai kur ir visai solidžios apimties, pvz., Maskvoje leidžiamas žurnalas „Moscovia“) galima buvo.

Malonu prisiminti tuos žmones, kurie veltui dirbo sunkų Lietuvos pristatymo užsienyje darbą, kurie neleido tautiečiams pamiršti kraujyje pulsuojančio lietuviško žodžio.

Bendrauta su visų čia aprašomų spaudinių vyr. redaktorais: „Moscovia“ redaktoriumi Antanu Jonkumi, laikraščių „Archyvinis židinėlis“, „Židinėlis“, „Maskvos lietuvių naujienos“, Kryme leidžiamo laikraščio „Tiltas“ redaktore Valentina Loginova, kitais. Visų mintis vienijo noras išsaugoti mūsų prosenelių kalbą, kuri, anot Mikalojaus Daukšos, „yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas“.

Maskvoje – žurnalas „Moscovia“

Pirmasis mėginimas – nuo 1993 m. leidžiamas kultūrinis visuomeninis, istorinis žurnalas „Moscovia“. Tik dėl lėšų stygiaus jis išeina mažu tiražu ir anaipol ne visas bendruomenės pasiekia. O turinys gana įvairus. Domimasi baltų ir slavų ryšiais, baltų atsiradimu slavų žemėse, įvairialypėmis kultūros problemomis.

Sklandydamas pirmuosius žurnalo numerius sužinau, kad jau 1380 m. lietuvių kunigaikštis Montvydas Montvila Kulikovo mūšyje išgelbėjo nuo totorių kardo Rusijos didįjį kunigaikštį Dmitrijų Donietį. Vytauto Didžiojo dukra Sofija, Rusijos caro Vosylius žmona, būdama 80 metų dar vadovavo Maskvos gynybai, kai 1451 m. miestą užpuolė Aukso orda.



Skyrelyje „Etnografija“ iš „Maskvos lietuvių naujienų“ perspausdintame straipsnyje „Kolomenskoje akmenys“ teigiama, kad prieš „tūkstantį metų iki ateinant slavams Maskvos žemėje ir dar toliau į rytus gyvenę baltai paliko savo vietovardžių, vandenvardžių. Baltiški pavadinimai tarsi karoliukai pabirę Okos, Kliazmos, Ušnos pakrantėse, net iki Palecho (palech = palios, pelkės), kur rymo baltiškasis Lukino piliakalnis“.

Pateikiama ir originalios savų autorių kūrybos. Kazys Kedaitis spausdina apsakymą „Stebuklingoji Kūčių naktis“, Klemensas Jorudas – „Šeimos istorijos nuotrupos“ (apie ištremtą į Sibirą savo šeimą), Komsomolsko lageryje žiauriai kankintas tremtinys Juozas Buinickas – eilėraščius, Antanas Jonkus pateikia straipsnį „Martyno Mažvydo kerigma“. Jame pirmosios lietuviškos knygos autorius lyginamas su pranašu: „Ragainės kunigas savo Katekizme pranašauja du dalykus: būsimus Lietuvos vargus, jeigu ji nepriims Išgelbėtojo žinios, ir po to seksianti didelė dvasinė prabudimą, kurį atneš gyva Evangelija. Jeigu tautoje sudygs gyvo tikėjimo sėklos, ji bus palaiminta.“

Skaitydamas žurnalą, jauti, kad jo bendradarbiai gvyvai domisi Lietuvos gyvenimu. Štai neseniai pasirodė Edvardo Gudavičiaus „Lietuvos istorija“, o žurnale jau spausdinamas straipsnis apie šią neeilinę knygą teigiant, kad „autorius blaiviai ir kritiškai vertina tolimos praeities laimėjimus bei pasiekimus. Jo tikslas – parodyti Lietuvos istorijos vietą pasaulio istorijoje“.

„Moscovia“ redaktorius – sociologijos mokslų daktaras Antanas Jonkus, remiamas kai kurių visuomeninių organizacijų, vienos kitos valstybinės institucijos, per šešerius metus išleido ne vieną žurnalo numerį. Ir beveik kiekviename jų surandama vietos skyreliui „Kalbos kultūra“, patariama, kaip taisyklingai vartoti vieną ar kitą lietuvišką žodį.

Ketvirtajame 1999 m. numeryje, spausdinamas istoriko R. Lopatos straipsnis „Lietuvių politiniai siekliai 1863–1918 m.“, pateikiama žinių apie rusų padėtį Lietuvoje akcentuojant, kad jiems sudarytos visos sąlygos išlaikyti savo identitetą švietimo, mokslo, kultūros, politikos srityse, užsimerinama apie lietuvių Rusijoje, prasitariant, kad tai daugiausia Sovietų Sąjungos laikais ne savo valia ten atsidūrę žmonės.

„Maskvos lietuvių naujienos“

Maskvos lietuvių kultūros bendrija, kuriai priklauso 500 lietuvių (teigiama, kad Maskvoje yra apie 3 000 lietuvių ar lietuvių kilmės žmonių), jau nuo 1997 m. leidžia „Maskvos lietuvių naujienas“, o Maskvos lietuvių bendruomenė – „Židinį“ ir Rusijos lietuvių bendruomenių asociacijos valdyba – „Židinėlį“. Ir vienas, ir kitas leidinys atspindi Rytų kraštų lietuvių gyvenimą, tačiau pirmasis daugiau lokalus, antrasis orientuotas ir toliau nuo Maskvos gyvenančius lietuvius. Apžvelgdamos kultūrinį gyvenimą, „Maskvos lietuvių naujienos“ (redaktorius prof. Vytis Viliūnas) daugiau telkia dėmesį į Maskvos lietuvių būrimosi centrą, 1922–1939 m. buvusio Lietuvos nepaprastojo pasiuntinio ir igaliotojo ministro poeto simbolisto Jurgio Baltrušaičio namus. Čia vyksta



įvairūs susitikimai, konferencijos, seminarai, skirti Lietuvai pristatyti. Žinomas lietuvių aktorius, dabar Lietuvos ambasados Rusijos Federacijoje patarėjas kultūros reikalams Juozas Budraitis organizuoja literatūrinius skaitymus, į kuriuos susirenka ne viena dešimtis lietuvių. Jau antrus metus čia rengiama literatūrųologų, filosofų, menotyrininkų ir istorikų mokslinė konferencija, skirta „Nemuno krašto sūnams – tėvui ir sūniui Jurgiams Baltrušaičiams“. 1999 m. vykusioje konferencijoje pranešimus skaitė Rusijos, Italijos, Japonijos, Lietuvos atstovai. Skaitytoją sudomina žinutė, kad Maskvoje vyko Rusijos bendruomenių sąjungos suvažiavimas, į kurį atvyko lietuvių bendruomenių pirmininkai ir igalioję asmenys: Edmundo Čemenko iš Barnaulo, Regina Trofimenko iš Jakutijos, Antanas Rasiulis iš Krasnojarsko, Boleslovas Šertvytis iš Murmanskio, Antanas Petrauskas iš Smolensko, Albertas Baronas iš Tomsko, Laima Meščeriakova iš Vladivos-toko, dviejų Maskvos lietuvių susivienijimų atstovai. Nuo šiol Rusijos lietuvių sąjunga bus vadinama Rusijos lietuvių bendruomenių, draugijų asociacija.

Vienas kitas straipsnelis skiriamas sielovadai. Džiaugiamasi į Maskvą atvykusiu Kretingos bažnyčios klebonu vienuoliu pranciškonu broliu Gediminu Numgaudžiu, kuris aukėjo šv. Mišias J. Baltrušaičio namuose, „priiminėjo išpažintį ir neoficialioje aplinkoje bendravo su tautiečiais“.

„Židinėlis“

„Židinėlio“ skaitytojai jau gavo devintą numerį, „kartais pakuriamą Maskvos lietuvių „Židinio“ bendruomenės narių ir Rusijos lietuvių bendruomenių asociacijos valdybos pastangomis“, – sakoma paantraštelėje. Laikraščio kolektyvas daug dėmesio skiria švietimui, suprasdamas, kad lietuviškas žodis gyvas bus tik tada, kai jį perims jaunimas. Todėl beveik kiekviename laikraščio numeryje kalbama apie Lietuvos skaitytojų nežinomas ar mažai žinomas Maskvos 1 247-ąją rusų-lietuvių vidurinę mokyklą (direktorė Solveiga Valatkaitė), šeštadieninę ikimokyklinukų mokyklėlę (vadovė Renata Greimaitė), Maskvos lietuvių

jaunimo sąjungą (pirmininkė Renata Greimaitė). Džiaugiamasi, kad Maskvos jaunimo „Atžalynas“ (buv. Jaunimo sąjunga – *autorias pastaba*) atgimsta, turi naujos gražios giraitės ateitį. Po didžkukulių vakaronės jaunimas nusprendė organizuoti sporto varžybas, talentų ir kūrybos vakarą prie žvakių šviesos, Lietuvos įvaizdžiui formuoti skirtą saskrydį „Lietuvos jaunimas“. Viskas daroma, kad, anot straipsnio autoriaus Jono Daunio, jaunimas netaptų kitataučiais, bėtaučiais svertimkalbiais maskviečiais. Laikraščio puslapiuose galima rasti jau archyvine tapusios medžiagos apie Rytų kraštų lietuvių bendruomenių, draugijų steigimąsi. Altaus krašto lietuvių draugijos pirmininkas Bonaventūras Virbickas pasakoja apie pirmuosius lietuvių žingsnius atšau-riame Sibire, apie tai, kad dauguma draugijos narių – sunkiai besiverčiantys pensininkai, ir važiuoti į Lietuvą gali sau leisti tik vienas kitas. Tačiau, kaip teigia straipsnio apie Altaus lietuvių autorius, Lietuva jų neužmiršta: kiekvienais metais du moksleiviai atostogauja Tautinių mažumų ir išeivijos departamente prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės organizuojamose stovyklose užsienio lietuvių vaikams prie gintarinės Baltijos.



„Židyns“

„Židinyje“ perskaitęs „Mūsų kalendorių“ nustembi sudarytojų kruopštumu. Jame paminėta ir Laisvės gynėjų diena, ir dailėtyrininko Pauliaus Galaunės, filosofo Antano Maceinos, buvusio Lietuvos vidaus reikalų ministro Igno Musteikio, tremties dainiaus Antano Miškinio, lietuviškų laikraščių bei knygų leidyto ir redaktoriaus Enzio Jagomasto, sušaudyto 1941 m. rugpjūčio 23 d. Vilniuje, ir daugelio kitų įžymių Lietuvos žmonių sukakty.

Kiekvienas laikraščio numeris skelbia, kur jis išgytinas: Maskvos lietuvių prekybos namuose „Hermis“ (Garibaldžio g. 19 – metro „Novyje Čeriomuški“), Maskvoje lietuviškoje mokykloje (Gospitalnyj pereulok 3 – metro „Baumanskaja“), J. Baltrušaičio namuose (Povarskaja g. 24 – metro „Arbatskaja“).

Deja, nutilo „Moscovia“, „Židyns“, „Židinėlis“ – 2002 m., „Archyvinis židinėlis“ ir „Maskvos lietuvių naujienos“ – 2004 m. (spauda saugoma Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje).

Kitoje buvusioje Rusijos imperijos sostinėje Sankt Peterburge lietuviškas laikraštis „Petrapilio lietuvis“ ėjo tik 1991–1992 m.: pasirodė vos trys numeriai. Atsigaavo 2011-aisiais ir Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje saugomi jo 2011–2012 m. numeriai.

Muziejus laikraštį Nr. 15 (432)

Ekspонатai, įamžinę M. K. Čiurlionio atminimą

2016 m. sukanka 105 metai nuo žymaus lietuvių kompozitoriaus ir dailininko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio (1875–1911) mirties. Jis paliko apie 400 muzikos ir apie 300 dailės kūrinių. Deja, M. K. Čiurlionio gyvenimas nebuvo ilgas – jis mirė 1911 m. balandžio 10 d., būdamas vos 35 metų. Lietuvių istorinėje atmintyje M. K. Čiurlionio atminimas yra plačiai įamžintas – jo vardu pavadintos gatvės, mokyklos, muziejai. Menininkui yra sukurta daug medalių, išleista proginė moneta, pastatyti paminklai, buvusiam jo šeimos name Druskininkuose įkurtas memorialinis muziejus. 1975 m. astronomas Nikolajus Černychas atradęs naują asteroidą pavadino jį Čiurlionio vardu, o minint 100-ąsias dailininko ir kompozitoriaus mirties metines UNESCO 2011 metus paskelbė M. K. Čiurlionio metais.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma nemažai eksponatų, susiju-

sių su iškilaus lietuvių menininko vardu. Numizmatikos rinkinyje saugoma 14 medalių, skirtų M. K. Čiurlioniui. Du medaliai pagaminti M. K. Čiurlionio 95-ųjų gimimo metinių proga. Jų avers pavaizduotas M. K. Čiurlionio portretas, o reverse – jo parašas bei stilizuotas skritulys su data – 1875 ir 1970. Medalių skersmuo 96 mm, jie pagaminti iš variuoto aliuminio ir bronzos.

100-ųjų menininko gimimo metinių proga buvo išleisti šeši medaliai. Trijų iš jų aversuose – M. K. Čiurlionio portretas, jo gimimo ir mirties metai bei vardų inicialai (viename medalyje lietuvių kalba, kituose dviejuose – rusų). Reversuose – paveikslas „Jūros sonata. Finalas“ ir data – 1975. Medalių autorius G. Jakūbonis. Medaliai yra 60 mm skersmens, du bronziniai, vienas iš baltos metalo, sidabruotas. Kitų dviejų medalių aversuose M. K. Čiurlionio biustas ir datos – 1875 ir 1975. Reversuose pavaizduotas fortepijonas ir kregždė bei



Plaketė ir banknotas, skirti M. K. Čiurlioniui. Lietuva, JAV, 1975 ir 1991 m. A. Valužio nuotr.

užrašas „M. K. ČIURLIONIS“. Medalį autorius A. Žukauskas.

Keturi medaliai, skirti 110-osioms gimimo metinėms paminėti, sukurti dailininko P. Garškos 1985 metais. Medalių aversuose pavaizduotas M. K. Čiurlionio portretas ir inicialai. Reverse – puslankiu užrašyta „DRUSKININKAI“, o viduryje pavaizduota banguota penklinė su natomis, o virš



jos – kregždutė. Visi medaliai 53,5 mm skersmens, pagaminti iš skirtingų metalų. Dar vienas medalis pagamintas iš aliuminio, skersmuo 85 mm. Averse M. K. Čiurlionio portretas ir inicialai. Šio medalio autorius P. Baronas.

1995 m. Lietuvos bankas išleido kolekcinę, sidabrinę, 34 mm skersmens monetą, skirtą 120-osioms gimimo metinėms. Monetos aversas – Lietuvos

Respublikos herbas skyde, herbo kairėje – M. K. Čiurlionio kūrybos fragmentas, po herbu užrašyti metai – 1995, averso viršuje yra užrašas puslankiu „LIETUVA“, o apačioje – „50 LITŲ“. Monetos reverse menininko portretas ir užrašas M. K. ČIURLIONIS bei data 1875–1911.

Šį kartą pristatome 1991 m. JAV sukurta, tačiau taip ir neišleista į apyvartą, 1000 litų banknotą, kurio autorius dailininkas R. Valantinas. Banknoto aversu M. K. Čiurlionio portretas, o reverse – paveikslas „Karalių pasaka“. Kitas pristatomas eksponatas – M. K. Čiurlionio 100-ųjų gimimo metinių proga sukurta plaketė. Ji yra stačiakampio formos, 59 x 43 mm dydžio, viršuje M. K. Čiurlionio portretas, po juo – skaičius 100 ir penklinė su smuiko raktu.

Muziejininkas Tomas Petrauskas

Jurgio Šaulio masoniškiosios ambicijos

Dainora KANIAVIENĖ, Palanga

Paprastai draugijos, organizacijos, sambūriai turi ritualus, atpažinimo ženklus ir filosofiją. Tai juos išskiria iš kitų ir tampa tarpusavio jungtimi. O sykiu ir asmenybės pasirinktu bendruomeniško gyvenimo būdu. Ne išimtis ir masonai. Masonystė, kaip sako vienas iš buvusių Austrijos Didžiosios ložės didžiųjų meistrų Alexander Giese, nėra nei religija, nei bažnyčia, nei stalo kompanija ar sąmokslininkų susibūrimas. Tikslas – mokyti suaugusius vyrus humanizmo ir tolerancijos. Jis sako, kad masonų organizacijos veikla iš principo neįmanoma tose šalyse, kurias valdo diktatoriai, nes jose paprastai nėra vietos nei žmoniškumui, nei tolerancijai, kaip, beje, ir fundamentalistinėse ar ortodoksinėse valstybėse¹. Ten, kur vyrauja griežtas nustatytų principų ir teiginių laikymasis, bėkompromisai paklusimas doktrinai, neįmanomos pažinimo paieškos, diskusija dėl bendrojo žmonijos gerovės vardiklio.

Susidaro išpuolis, kad masonystė yra daugiau pareigos nei privilegijos. Pareiga elgesiu nepaminti humanizmo filosofijos šerdies – žmoniškumo, taip pat ieškojimas geriausios formos jam tarpt. Pažinimo siekis, kaip regime iš pateiktos masonijos istorijos², skatino intensyviai plėtoti mokslo, minties raidą, bet tai privalėjo tarnauti žmonijai, išlaisvinti iš dogmų, sulaužyti sustabarėjusias tiesas. Žinoma, atradimai, idėjos keitė ne tik pasaulio minties raidą, bet ir lėmė atskirų valstybių politinius įvykius. Taip ir gimė ištisos legendos, mitai³, romanai⁴ ir neretai juos apšaukdavo viešai sąmokslininkais, nors pastarieji iš pirmo žvilgsnio tik esą dykai prie stalo tekeldavo diskusijas apie žmogų tarp žmonių ir visus įmanomus jų sąlyčio taškus visuomenėje.

Manding, teisingai Rimantas Miknys ir pastebi aptardamas Paul Naudon⁵ brošiūrą, kad nuoseklaus masonybės aiškinimo, bent lietuvių kalba, nėra, todėl iš menko pažinimo dažnai reiškinys vertinamas neigiamai, kaip pavojingas visuomenei. Geresnė padėtis akademiniuose sluoksniuose. Ypač Lenkijos istorikų darbuose daug informacijos apie jų veiklą ir Lietuvoje, tiesa, lenkiškai. Lietuva, sako R. Miknys, masonų judėjimo plėtros prasme žengė koją kojon su visa Europa, Šiaurės Amerika. Su pertrūkiu. Tyrinėtojai skiria du etapus: 1776–1882 ir 1910–1938 m., pastarasis skykla dar į du – iki ir po 1920 m. Apie antrąjį tarpsnį išleista stora faktografinė Laimos Kastanauskaitės monografija, kurioje apžvelgiamos masonų ir paramasoniškos organizacijos⁶. Tiesa, ji teigia, kad masonizmas yra religija, prieštaraujama paties masono pasisakymui, kad taip nėra. Visgi, skaitant skirtingų autorių publikacijas, sunku nepastebėti, kad masonizmas yra pozicija. Pozicija, kuri apima savitą filosofiją, inspiruoja daugiau daryti negu kalbėti. Pažinti.

Kaip veikė Lietuvos masonai? Atsirado jie, kai 1910 m. Vilniuje „Rusijos Didieji Rytai“ įsteigė skyrių – provincinę ložę, „Vienybę“, kurioje dalyvavo žydų, baltarusių, lietuvių, rusų, lenkų atstovai. Netrukus, 1911 m., nuo jos atsiskyrė grupė „Lietuva“. Jos didysis meistras – M. Romeris⁷. Šiai ložei priklausė ir signataras Jurgis Šaulys. Tarp narių taip pat buvo ir Lietuvos literatūros istorikas, Nepriklausomybės Akto signataras Mykolas Biržiška, knygnešė, spaudos darbuotoja Felicija Bortkevičienė, teisininkas, žurnalistas, kraštotyrininkas, muziejininkas Feliksas Bugailiškis, inžinierius, profesorius, signataras Steponas Kairys, lietuvių literatūros klasikas, profesorius Vincas Krėvė, gydytojas, knygnešys, spaudos darbuotojas Stasys Matulaitis, rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, teisininkas, signataras Jonas Vileišis ir kt.

L. Kastanauskaitė teigia, kad uždaruose posėdžiuose tarpukariu Vilniaus masonai suverstydavo Rusijos caro ir jo vyriausybės nuvertimo, būsimos Latvijos, Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos, Lenkijos statuto klausimus; naujos supervalstybės sukūrimo galimybes, jos pavadinimo, sostinės, santvarkos klausimus. Buvo galvojama apie Lietuvos autonomiją Rusijos sudėtyje, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atkūrimą, apie Lietuvą kaip Žečpospolitos dalį, Lietuvą su savo etnografinėmis ribomis ir daugelį kitų variantų – tarpinių būsenų, einant į vieną pasaulio bendruomenę⁸. Netruko pradėti kurti paramasoniškų, jaunimo organizacijų, draugijų, sambūrių tam, kad plačiau aptartų ir skleistų idėjas, tokias kaip paneuropinė, vidurio Europos, vidurinės Lietuvos, Baltoskandijos arba esperantininkų Homaranizmo šalis. Minčių būta daug, kaip,



Vasario 16-osios akto signataras Jurgis Šaulys (1879–1948)

beje, ir ložių Lietuvoje. Ieškota geriausios valstybingumo formos: ir atsigrežta į istorines patirtis, ir siekta sukurti naujų politinių darinį. Lietuvos masonai, matydami vis kylančias grėsmes Europoje, įtemptą geopolitinę situaciją, suvokė, kad atkurtosios Lietuvos savarankiškumui nuolat kiltų grėsmė.

Išimtinai vienas iš ambicingesnių M. Romerio ir Vilniaus „kraštiečių“ judėjimo siekių atkurti autonominę LDK. 1913 m. sukurta Autonomistų-federalistų sąjunga iš penkių tautinių grupių: žydų, lenkų, baltarusių, rusų, lietuvių. Sąjūdžiui priklausė ir Jurgis Šaulys. Planų būta visokių. Net įkurta 1914 m. dukterinė „Lietuvos“ ložės dalis „Gudija“, kuri atstovautų Baltarusijos daliai, išplėstų skyriaus veiklą visoje istorinėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje ir sykiu būtų galima pareikalauti autonomijos. Tačiau sumanymas nepavyko. Išsiskyrė valstybingumo sampratos, nesutarimai suskaldė idėją. „Lietuvos“ ložė dargi bendravo su Vilniaus lenkų „Ištikimo lietuvių“ lože ir kartu svajavo apie Žečpospolitą atkūrimą. Ir čia įvyko sankirta: lietuvių buvo priešiški viskam, kas lenkiška⁹. Lietuvis brenimo modernios valstybės samprata, tad istorinė, kaip galimoji, atvesta, sykiu ir visi ją persantys, tarp jų *krajovalčių* judėjimui priklausantys asmenys, kurie rėmėsi filosofija, kad įmanoma Lietuvos lenko, žydo, totorio kategorija, tik svarbu, kad jis būtų atsakingas krašto pilietis: nė viena tautybė nėra aukščiau pilietinių interesų ir nepaisydama visko liaudis privalo jausti bendrumą.

Tačiau planus sujaukė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas. Iš Gabrielės Petkevičaitės-Bitės karo meto dienoraščių matyti, kad pradžioje tik naujienos laikraštyje apie karą bangavo nelyginant jūra, o vietos politikai spėjo, kad jis ilgai nei pusmetį netruks, nes toks visagriaunantis ir save sugriau, tačiau netruko Lietuvos teritoriją atsidurti fronto linijoje: artėjo vokiečių kariuomenė. Šiandien tie dienoraščiai gyvas ano meto kasdienybės liudijimas. Anuomet juos labai skatino rašyti J. Šaulys, net siūlydamas, kur juos, tik ką surašytus, būtų patogiau slėpti, kad tekstai nesukeltų rašančiajai pavojaus. Jis pats tuo metu rašė straipsnius spaudai, kuriuose aptardavo inteligentų užduotis, reikšmę per karą. 1915 m. gegužės 8 d. „Lietuvos žinių“ numerį je ragino nebėgti artėjant frontui: „[...] žmones, o ne nuo žmonių, į Lietuvą, o ne iš Lietuvos, – prie pozicijų!“, – jis viešai rašė. Iš rašytų laišku Bitei matyti, kad J. Šaulio žodžiai netušti. 1916 m. vasarį viltingai pranešamos žinios iš Vilniaus apie įkurtas gimnazijas, tačiau Bite sureaguoja kritiškai: „Daug už mane jaunesnis Šaulys, matyti, tiki tokia malone, nes šitaip rašo: „Ich glaube, es werden jetzt immer hin bessere Zeiten kommen.“ (Tikiu, jog dabar ateis mums vis tylesnės laikais.) [...] Atrąšiau tačiau, nedrumsdama jauno žmogaus pasitikėjimo. Tegul! Juk optimizmas – jaunumo privalumas. O be geresnės ateities vilties – gyvenimas vis tiek grąbas.“¹⁰ Balandžio 13 d., gavusi antrąjį laišką, ji įvardija kaip vienintelį ją siejusį siūlą su susipratusiaisiais inteligentais. Iš jo sužino, kad Lietuvos mokslo draugija užsimojo išleisti visus reikiamus gimnazijos vadovėlius. Jau išleista per keliasdešimt. Tarp jų autorių nemažai ir priklausiusių masonų organizacijai, pavyzdžiui, P. Klimo chrestomatija „Skaitymai“

ir „Lietuvių kalbos sintaksė“, M. Biržiškos „Donelaičio raštai“, „Lietuvių dainos“ ir „Lietuvos geografija“, A. Jakšto „Pradedamosios geometrijos vadovėlis“ ir kt. Dalis tų vadovėlių Lietuvoje buvo naudota ir pokario metais. Bite rašo: „Ir visos tos žinios drauge yra gaivinanti rasa mano nukankintiems nervams. Tikėjimas many atgyja, kad karo bangos mūsų pastangų gyvuoti kaip tauta nenuplūs ir arklių kanopos nesumins jų į žemę. Lietuviai, tą baisų kraujo krikštą pakėlę, turi išeiti stipresnės dvasios, didžiau užsidedę neapykanta kiekvienai nuoskaudai ir meile visam tam, kas žmones tobulina ir lygina.“¹¹

Kaip galima suprasti iš laišku Bitei, J. Šaulys suvokė, kad karas nebus trumpalaikis ir reakcijos reikia savalaikės. Pasikeitus geopolitinėms aplinkybėms ir 1916 m. Vilniuje įvykus politinių jėgų persiskirstymui, daugiatautiškumo idėja dar labiau ėmė skilti pagal tautinius interesus. Teko rinktis. Pasirinkimus atspindi Lozano lietuvių II konferencijos įvykiai. 1916 m. Konferencija sušaukta iškart po Pavergtųjų tautų konferencijos, vykusios 1916 m. birželio 27–29 d., per kurią lietuviai viešai iškėlė Lietuvos nepriklausomybės siekį. Lietuvai atstovavo A. Smetona, S. Kairys, J. Šaulys, Rusijos lietuviams – S. Šalkauskis, JAV lietuviams – V. Bartuška, J. J. Bielskis, taip pat iš Romos atvykęs K. Prapuolenis. Per konferenciją pabrėžta, kad Lietuva sieks atgauti politinę nepriklausomybę, kartu dėl taktinių priežasčių gali būti nurodomos ir svarstomos kitokios politinės Lietuvos gyvavimo galimybės. Galutinai nutrauktas bendradarbiavimas su prolenkiškais Generalinio komiteto karo aukoms Lietuvoje šelpti, įkurto 1915 m. Fribūre, atstovais. Konferencijos dalyviai nutarė pradėti rūpintis, kad iš Rusijos, JAV, kitų lietuvių kolonijų į Lietuvą sugrįžtų lietuvių mokytojai, gydytojai, amatininkai, verslininkai. Taip pat nutarė, kad Šveicarijoje turi būti sutelktas lietuvių politinis veikimas, kad čia reikia įkurti Lietuvos tautinę tarybą, kurioje būtų atstovaujama Rusijos, Lietuvos, JAV ir Šveicarijos lietuviams. Kol ji bus sušaukta, Konferencija pavedė Lietuvos informacijos biurui parengti akcijos politinę programą¹².

Kyla klausimas, koks tolesnis Jurgio Šaulio santykis su masonyste? 1915 m. vokiečių okupuotame Vilniuje išblaškyti ložių likučiai susijungė į „Lietuvos Didžiųjų Rytus“. Jų didysis meistras – Jurgis Šaulys. Tais pačiais metais „Lietuvos Didieji Rytai“ įsteigė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos laikinąją tarybą, kuri pasirašė šios konfederacijos „Universalą“ ir išspausdino jį baltarusių, lenkų, lietuvių, žydų kalbomis. 1916 m. vasarį pasirodė atsišaukimas, kviečiantis atkurti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, bet kilo nesantaika ir „Lietuvos Didieji Rytai“ nustojo veikti¹³. Panašu, kad kraštiečiai idėjai nebuvo palankus metas, kaip ir tradicinei pilietybės sampratai. Tautybė keltina aukščiau už pilietybę, norėta, kad Lietuvos kraštas būtų vien iš lietuvių ir valstybinės reikšmės kalba – lietuvių, kaip, beje, ir politika, glaudžiai susijusi su tautinėmis tradicijomis ir vertybėmis. Globalizacijos ar kosmopolitizmo idėja – nesuprasta ir nepriimtina kaip nesaugi tautinei tapatybei ir krašto identitetui. Nors J. Šaulys ir pritarė *krajovalčių* idėjai, kuriai teorinius pamatus sudėjo M. Romeris, tačiau tais pačiais metais, kuriais spaudoje sykiu su kitais masonais paskelbė siekį atkurti LDK, jis taip pat Lozanoje atstovavo Lietuvos lietuvių interesams. Matyti, J. Šaulys Lietuvos valstybingumo formą, kaip saugiausią neramioje globalioje erdvėje, matė kaip istorinės LDK prototipą, tačiau pats gynė lietuvių tautos interesus, kaip ir A. Smetona, kol, pavyzdžiui, filosofas S. Šalkauskis – Rusijos lietuvių.

Lietuvos masonai dalyvavo ir visuomeninėse, politinėse organizacijose. J. Šaulys priklausė Lietuvių politikos biurui Vilniuje, kuris veikė vos metus: nuo 1914 iki 1915 m., tačiau nuveikė nepaprastai daug ir padėjo pagrindus kitai svarbiai organizacijai. Neoficialioje įvairių lietuvių politinių partijų atstovus, išskyrus socialdemokratus, vienujioje organizacijoje parengtas kreipimasis į JAV lietuvių, kuriame išdėstyta nuostatos Lietuvos laisvės klausimais. Jų nutarimu, iš buvusių ir esamų Rusijos Valstybės Dūmos narių lietuvių sudarytas komitetas, kuriam pavesta politiškai atstovauti lietuvių visuomenei. Biuro iniciatyva įkurta labdaros organizacija, veikusi 1914–1918 m., pavadinimu Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti¹⁴. Toje veikloje dalyvavo ir J. Šaulys. Jis atliko sekretoriaus pareigas. Iki 1915 m. rugsėjo centras buvo

Vilniuje, tad draugija steigė ir išlaikė bendrabučius pabėgėliams (vien Vilniuje jų veikė keturiasdešimt septyni), maitinimo punktus. Kai vokiečių kariuomenė užėmė Vilnių, draugija skilo į dvi dalis: Vilniaus sambūriui vadovavo A. Smetona, Petrogrado – M. Yčas. Daugiau galimybių padėti būta Rusijoje. Čia 1916 m. jau veikė daugiau kaip 80, vėliau apie 254 skyriai. Jie steigė vaikų ir senelių globos įstaigas, mokyklas, kūrė amatų mokyklas, dirbtuves, organizavo pedagoginius, buhalterijos kursus, šelpė Maskvos, Petrogrado, Odesos, Kijevo ir kt. aukštųjų mokyklų studentus lietuvių, rūpinosi karo pradžioje į Rusiją ištremtais Mažosios Lietuvos gyventojais. Draugijos įsteigta spaustuvė spausdino lietuviškus laikraščius, knygas, vadovėlius¹⁵. Veikla, nors ir iš dviejų branduolių, tačiau, kaip organizacija, užsiėmė švietimo organizavimu, skatinimu, sprendė socialines problemas ir rūpinosi beveik visu tuo, kuo paprastai tuo metu Europoje pagal tradicijas rūpindavosi masonai – trumpiau – humanitarine pagalba nukentėjusiems. Apie šią veiklą rašo laiškuose ir Gabrielei Petkevičaitė-Bitei. Tiesa, rašo asmeniškai, tad aptarimas apima tiek bendrą situaciją, žinias, tiek linkėjimus Kalėdų proga.

Trečiasyk atkurti masonų ložes po pertrūkio bandyta 1919 m., kai Lietuvos vyriausybė perkelta iš Vilniaus į Kauną. Būsimojo signataro S. Kairio bute susirinkę vadinamieji broliai atkūrė „Lietuvos“ ložę kaip „Lietuvos Didžiųjų Rytų“ pradininkę. Didžiuoju meistru išrinktas M. Romeris. Bandė Kaune atkurti ir „Lietuvos Didžiuosius Rytus“, įkurtus J. Šaulio, bet nepavyko¹⁶. Tiesa, „Lietuvos“ ložei šis sykis, kaip ir pirmąjį kartą, priklausė ir J. Šaulys. Dr. Ž. Būčys sako, kad jų veikloje dominavo politiniai siekiai, o patvirtintas statusas buvo skirtas susikūrusiam Lietuvos valstybingumui stiprinti¹⁷. L. Kastanauskaitė sako, kad Lietuvos masonai nebuvo užmezgę glaudžių ryšių su kaimyninių valstybių ložėmis¹⁸, kas šiaip yra įprasta masonijoje, nes skatina patį brolystės principą, atvirumą. Jie bijojo, kaip teigiama, pakliūti priklausomybėn, todėl bandė tiesiogiai stoti į Tarptautinę masonų sąjungą, susisiekti su „Prancūzijos Didžiais Rytais“, bet šie nepripažino. Lietuvos masonai buvo negyvybingi, paskutinis posėdis, manoma, įvyko 1931 m.¹⁹ Ž. Būčys pritaria pasakydamas, kad tarpukario Lietuvoje laisvoji mūrininkija nesugebėjo tinkamai juridiškai organizuotis bei įsteigti Lietuvos Didžiosios ložės. Jie siekė spresti tik „Vidurio Lietuvos“ bei kitas politinės problemas, bet, deja, nebuvo pasiekta jokių apčiuopiamų rezultatų, veikla buvo pernelyg politiškai angažuota²⁰. Tai gi atsisakymo masoniškųjų vertybių. Be to, atsiurciančiai valstybei reikėjo sudėti pamatus, rūpintis jos interesais. Veiklos barai ir taip buvo labai platūs. Mokytų vyrų nebuvo gausu, tad modernios Lietuvos kūrimuisi reikėjo visų indėlio. Panašu, kad Lietuvos masonai energiją skyrė ne masonų tradicijai kurti, gyvybingumui palaikyti. O tai gana tradicinė, ritualizuota organizacija, kuriai svarbus brolystės principas. Apie tarptautinę brolystę Lietuvoje kalbėti dar buvo per anksti, kaip, beje, ir apie tarpusavio. Tai, kas tik ką sukurta, buvo jautriai trapu, ypač – valstybingumas, tad pagal kiekvieno asmeninį suvokimą jis ir saugotas.

¹ Aleksander Giese, *Laisvieji mūrininkai*, Vilnius: Versus Aureus, 2006, p. 9.

² Galima rasti ir verstines knygos bei Lietuvos mokslo akademijos rankraštyno bibliotekose tebesaugomose masonų atsiminimuose, pavyzdžiui, akademikų M. Biržiškos, M. Romerio.

³ Nemažai jų nagrinėjama Klaus-Rudiger Mai knygoje, išleistoje 2011 m. pavadinimu „Slaptosios draugijos. Mitai valdžia ir tikrovė“, taip pat ir senesnėje Paul Naudon „Masonai“.

⁴ Ko verti grožinės literatūros romanai apie Galio taurės paieškas, tamplierių ordiną ir Jono evangeliją!

⁵ Paul Naudon, *Masonai*, Vilnius: Alma littera, 2005, p. 5–7.

⁶ Laima Kastanauskaitė, Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940), Vilnius: Vaga, 2008.

⁷ *Ibid.*, p. 16.

⁸ *Ibid.*, p. 23.

⁹ *Ibid.*, p. 17.

¹⁰ *Raštai*, [T.] 2: Karo meto dienoraštis, 1966, p. 201.

¹¹ *Ibid.*, p. 227.

¹² „Lozano lietuvių II konferencija“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XIII (Leo-Magazyn), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 644.

¹³ Kastanauskaitė, *op. cit.*, p. 17.

¹⁴ „Lietuvių politikos centras“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XIII (Leo-Magazyn), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 179.

¹⁵ „Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XIII (Leo-Magazyn), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 158.

¹⁶ Kastanauskaitė, *op. cit.*, p. 25.

¹⁷ Žygyntas Būčys, „Laisvieji mūrininkai Lietuvoje. XVIII a. antra pusė–XXI a. pradžia“, in: Alexander Giese, *Laisvieji mūrininkai*, Vilnius: Versus Aureus, 2006, p. 109–114.

¹⁸ Kastanauskaitė, *op. cit.*, p. 27.

¹⁹ *Ibid.*, p. 27.

²⁰ Būčys, *op. cit.*, p. 113.

Sufražizmo judėjimas Lietuvoje pirmaisiais Nepriklausomybės metais

Živilė SIMUTYTĖ, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto magistrantė

Atkelta iš 4 p.

įtariai, kartais pašaipiai. Tokį požiūrį galėtų įrodyti to meto spaudoje aptinkami aktyvių moterų pastebėjimai, kad Lietuvos visuomenė dar nepriprato žiūrėti į moterį kaip į lygų visiems asmenį. Dar griežčiau buvo žiūrima į moterų dalyvavimą politikoje. 1923 m. išleistame straipsnyje „Moterys ir politika“ keliamas lygybės klausimas. Kritiškai vertinamas požiūris, kad moteriai politikoje ne vieta, kad politika trukdys moteriai atlikti mamos, žmonos pareigas. Į tokius pastebėjimus straipsnyje atkerta: „Nuvalkiotas ir lėkštas užmetimas. Juk vyras tokias pat pareigas turi. Jis yra ir tėvas, ir vaikų auklėtojas. [...] O jam nieks politikuot išmintingų žmonių nedraudžia. Jis mokamai politikuodamas prideramai atlieka ir savo tėviškas, ir profesines pareigas. Kodėl gi moteris stodama į politikos darbą tų savo tiesioginių pareigų negalėtų atlikti?“¹² Straipsniuose vis primenama, kad nors ir moteris turi būti lygi su vyrais, nors ir gali viską, ji privalo išlikti moteriška ir motiniška. Galima teigti, kad beveik visą tarpukario laikotarpį stengtasi pabrėžti stiprios moters-auklėtojos įvaizdį. Feminizmas privalėjo eiti kuo kojon su tuo metu piešiamu moteriškumu.

Pagrindinės moterų judėjimo problemos

Pirmajame „Moters“ laikraščio numeryje, išleistame 1921 m., plačiai aprašomas Ženevoje vykęs Tarptautinis moterų kongresas. Jo metu buvo aptarinėjami su moterų teisėmis susiję klausimai ir moterų padėtis Europoje. Iš viso kongrese dalyvavo trisdešimt viena atstovė. Lietuvai atstovavo Steigiamojo Seimo narė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir dvi Lietuvos katalikių moterų draugijos atstovės – M. Ambraziejūtė ir M. Andziulytė¹³. Pastarosios dažnai pasisakydavo minėtame laikraštyje „Moters“. Kongreso metu buvo priimta rezoliucija, kuri, galima sakyti, tapo atspirties tašku, savotiškomis gairėmis moterų judėjimui. Rezoliucijoje rašoma, kad moterų teisės privalo būti lygios su vyrų, moterys privalo būti globojamos tų pačių įstatymų kaip ir vyrai. Pabrėžiama, kad kiekvienas mokslas ir profesija turi būti vienodai prieinami tiek vyrui, tiek moteriai, tačiau kitame punkte minima, kad turi būti suteikiami palengvinimai gauti tam tikram išsilavinimui¹⁴. Lietuvių aktyvistės savo straipsniuose, siūlymuose būtent ir akcentavo rezoliucijoje iškeltas ir aptartas moterų teises ir problemas.

Jau minėtame straipsnyje „Moterys ir nepriklausoma Lietuva“ smarkiai kritikuojamas Lietuvoje vyraujantis požiūris į moteris. Teigiama, kad moterys vis dar yra visiškoje vyrų įtakoje. Iškiriama keletas klausimų, ties kuriais moterų ir vyrų teisės nėra lygios. Vienu iš tokių klausimų tampa paveldėjimo klausimas. Straipsnyje rašoma: „Pas mus paprasta, kad vyras yra pilnas turto šeimininkas ir daugelyje atsitiktinumų dalija ir naudoja jį kaip tinkamas. Pašalinta nuo turto, moteris tuo pačiu yra šalinama iš gyvenimo.“¹⁵ Siekdamos suteikti vienodas paveldėjimo galimybes vyrams, moterims, Steigiamojo Seimo moterys 1921 m. pasiūlė civilinių teisių suliginimo įstatymą. Pataisų iniciatorė buvo parlamentarė Magdalena Galdikienė, kurios teigimu, Steigiamasis Seimas priimdamas Konstituciją pripažino visų piliečių, neskiriant lyties, lygybę prieš įstatymus. Bet ta pati Konstitucija paliko galioti pasenusius įstatymus. Ypač aktualūs tie, kurie liečia turto ir šeimos santykius, ir moterims suteikia mažiau teisių šiose srityse¹⁶. Įstatymu siūloma buvusiose Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijose pripažinti dukters ir sūnaus lygias teises, paveldėjant tėvo ar motinos turta. Suvalkų gubernijos plote – panaikinti vyro globą, kuriai pavedama išteikėjusi moteris¹⁷.

Kita straipsnyje iškeliama problema, kad vyras vis dar laikomas pirmesniu, svarbesniu už moterį. Rašoma: „[...] kiekvienas mūsų nuo mažų jau dienų įgyjame supratimą, kad vyriui visur turi būti pirmutinė vieta.“ Teigiama, kad būtent dėl to nepastebima ir nesistebima, kad moterims visuomenėje tenka užimti antraeilį vaidmenį, o kartais ir jokių. Apie tokį patį nelygų lyčių atžvilgiu požiūrį buvo kalbama ir vėlesniuose moterims skirtuose žurnaluose ir laikraščiuose. „Moteryje“ rašoma: „[...] Juk netiesa moteris visai nėra nei žemesnės rū-



Steigiamojo Seimo narės (iš kairės): A. Spudaitė-Gvildienė, O. Muraškaitė-Rečukaitienė, G. Petkevičaitė-Bitė, O. Stakauskaitė, M. Draugelytė-Galdikienė. Šaltinis – „Moters“, 1921, Nr. 1, p. 3. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6757&biRecordId=2366>

šies, nei aukštesnės. Ji yra tiesiog moteris.“¹⁸ Populiarijant socialdemokratiniam judėjimui, atlyginimus, galėtų dirbti tokius pat darbus kaip vyrai, vienodai prisijungtu prie socialdemokratų planuojamų pokyčių: „[...] Moteris gi sunkiai dirbdama dirbtuvėje ar pas kokį kitą darbdavį, apkrauta begaliniais namų darbais ir kūdikiais, niekinama savo vyro, bauginama bažnyčios ne tik, kad nepasiduoda išvesti į streiką, bet ir tampa jo trukdytoja.“¹⁹ Straipsnyje „Į moteris“ rašoma, kad net ir įgijusios aukštąjį išsilavinimą, lyg ir užimdamos lygią vietą su vyrais, moterys dirbdamos tokį pat darbą gauna mažesnę atlyginimą. Teigiama, kad šią situaciją galėtų padėti ištaisyti jau minėtos moterų organizacijos²⁰.

Šalia ekonominės moterų nelygybės buvo kalbama ir apie tokias opias problemas kaip prostitucijos reglamentacija. Tarpukario prostitucija nebuvo nei teisėta, nei neteisėta. 1919 m. buvo išleistas vidaus reikalų ministerijos aprobuotos laikinosios reglamentacinės prostitucijos taisyklės. Jos draudė steigti ir laikyti viešnamius, tačiau pati prostitucija nebuvo baudžiama²¹. Prieš prostitucijos legalizavimą Lietuvoje pasisakė krikščionys demokratai, kurių nuomone, prostitucija yra šeimos, o drauge ir pačios tautos moralinių pagrindų griovėja. Panašiai pasisakė ir Lietuvių katalikių moterų draugija. 1921 m. Steigiamajame Seime buvo svarstomos Konstitucijos pataisos. Svarstant „Piliečių skyrių“ parlamentarė Emilija Spudaitė-Gvildienė pateikė dar vieną pasiūlymą – įtraukti prostituciją draudžiantį įstatymą. Argumentuojama, kad reglamentacija pažeidžia moterų teises. Reikėtų ją iš karto drausti, o ne reglamentuoti. Didžiojoje dalyje straipsnių vis keliamas klausimas: kodėl moterys už prostituciją yra smerkiamos, o štai faktas, kad vyrai naudojasi jų paslaugomis, yra pateisinamas.

Prostitucijos klausimas buvo keliamas ne kartą, tačiau vėliau Seimo moterys atsiėmė savo siūlymą. Tokį žingsnį galėjo paskatinti visuomenės nuomonė, Konstitucijos projekto svarstymai Seime bei siekis, kad Konstitucija būtų panaikinta visiškai²². Laikraštyje „Moters“ apstu straipsnių, raginančių moteris nesitaikstyti su prostitucija, plačiai aprašančių visas jos sukeliamas blygbes. Diskusijos prostitucijos klausimu nenurimo ir 1922 m. kovo 14 d. jau minėta E. Gvildienė kalbėdama Seimo posėdyje pabrėžė, kad reglamentacijos panaikinimas verstų piliečius pačius labiau susirūpinti doros klausimais. Vėlgi pabrė-

žiama, kad moterims ir vyrams turi būti taikomi vienodi moraliniai nuostatai²³. Norima pasakyti, kad paleistuvavimas neturi būti pateisinamas, nesvarbu, paleistuvauja vyras ar moteris. Įdomu tai, kad šie siūlymai buvo gana neigiamai sutikti parlamentarų vyrų. Šypseną kelia istorikės dr. V. Jurėnienės minimas Steigiamojo Seimo parlamentaro Klemenso Vaitiekūno pasisakymas, kad moterys per siaurai supranta patį klausimą²⁴. Visgi moterų pasiūlymai nebuvo priimti. Prieš straipsnį, draudžiantį prostituciją, pasisakė trisdešimt vienas, už – aštuoniolika. Visuomenė neturėjo vieningos ir aiškos nuomonės šiuo klausimu, tai būtent ir atspindėjo Steigiamojo Seimo svarstyti įstatymai.

Nepaisant to, Steigiamasis Seimas buvo didžiulis įvykis moterų judėjimui. Ypač svarbiu įvykiu moterų judėjime laikytina tai, kad Steigiamąjį Seimą atidarė moteris – Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. 1921 m. laikraštyje „Moters“, straipsnyje, skirtame G. Petkevičaitės 60 metų jubiliejui, pabrėžta, kad tai itin svarbus įvykis Lietuvos moterims ir viso pasaulio moterų judėjimui. Rašoma, kad tai pirmas atsitikimas, kai moteriai, išrinktai į Parlamentą, yra pavedamos tokios svarbios pareigos²⁵. Visgi vertinant objektyviai faktas, kad moteris atidarė pirmąjį Steigiamojo Seimo posėdį, buvo labiau simbolinis gestas. G. Petkevičaitė-Bitė drauge buvo ir vyriausia parlamentarė moteris, žinoma rašytoja. Jos kalba tolimesniems moterų veiksmams Seime neturėjo jokios ryškos įtakos. Į Steigiamąjį Seimą kandidata-tavo 869 vyrai ir 30 moterų. Visgi kandidatų moterų skaičius nebuvo labai didelis. Iš trisdešimties į Steigiamąjį Seimą kandidatavusių moterų septyniolika buvo mokytojos, dvi rašytojos – G. Petkevičaitė-Bitė ir S. Pšibiliauskienė-Lazdynų Palėda. Kandidatų amžius buvo gana jaunas, nes didžioji dalis buvo iki 30 metų. Steigiamasis Seimas buvo svarbus žingsnis, tačiau didesnių pokyčių moterims parlamentarėms nepavyko pasiekti.

Visos šios moterų keltos diskusijos ir sufražistinio judėjimo intensyvumas davė pradžią moterų teisėms Lietuvoje. Gal ne visada buvo įgyvendinami visi aktyvių moterų tikslai, tačiau svarbu tai, kad nebuvo bijoma kalbėti apie lyčių nelygybę, moterys išgirstamos. Feminizmas buvo labiau miesto moterų reikalas, tačiau tokio judėjimo atsiradimas rodė, kad tarpukario visuomenė modernėja, tampa demokratiškesnė.

Literatūra

„Į moteris“, in: *Moteris*, 1921, Nr. 3, p. 13. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6752&biRecordId=2366>.

Jankauskaitė Margarita, Daugirdaitė Solveig, „Atėjo laikas minėti nacionalinę moterų emancipacijos dieną“, 2016 m. kovo 10 d. Prieiga per

internetą – <http://manoteises.lt/straipsnis/atejo-laikas-mineti-nacionaline-moteru-emancipacijos-diena/>. Jurėnienė Virginija, *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

„Kas turėtų moteriai rūpėti?“, in: *Moteris*, 1921 m. gegužė, Nr. 5, p. 2. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6750&biRecordId=2366>.

„Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymai“, in: *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919 m. gruodžio 2 d., Nr. 16.

„Moteris ir jos užduotys“, in: *Socialdemokratas*, 1922 m. spalio 26 d., Nr. 43 (143), p. 1–2. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=140649>.

„Moteris visuomenėje“, in: *Moteris*, 1924 m. kovas, Nr. 3, p. 34. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6722&biRecordId=2366>.

„Moterys ir nepriklausoma Lietuva“, in: *Darbo balsas*, 1918 m. gegužės 16 d., Nr. 21. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=93394>.

„Moterys ir politika“, in: *Moteris*, 1923 m. gegužė, Nr. 5. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6731&biRecordId=2366>.

„Moterų civilinių teisių suliginimo įstatymų svarstymas Steigiamajame Seime. 105 posėdis 1921 m. birželio 15 d.“, in: *Moteris*, 1921 m. liepa, Nr. 7, p. 4–5. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6748&biRecordId=2366>.

Pruskus Valdas, *Prostitution and it's regulation in interwar Lithuania = Socialinio elgesio nukrypimų teisinis vertinimas tarpukario Lietuvoje*. Prieiga per internetą – <http://www.thefreelibrary.com/rostitution+and+its+regulation+in+interwar+Lithuania%2FSocialinio...-a0248579565>.

„Tarptautinis moterų kongresas Genevoje“, in: *Moteris*, 1921, Nr. 1. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6757&biRecordId=2366>.

Voldemaras Augustinas, „Nesisekimo šaltinis“, in: *Krašto balsas*, 1923 m. sausio 31 d., Nr. 24. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=130455>.

¹ Virginija Jurėnienė, *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 31.

² „Į moteris“, in: *Moteris*, 1921, Nr. 3, p. 13. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6752&biRecordId=2366>.

³ Virginija Jurėnienė, *op. cit.*, p. 31.

⁴ *Ibid.*, p. 94.

⁵ „Moterys ir nepriklausoma Lietuva“, in: *Darbo balsas*, 1918, Nr. 21, p. 1. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=93394> [žiūrėta 2016 03 26].

⁶ Margarita Jankauskaitė, Solveiga Daugirdaitė, „Atėjo laikas minėti nacionalinę moterų emancipacijos dieną“, 2016 03 10. Prieiga per internetą – <http://manoteises.lt/straipsnis/atejo-laikas-mineti-nacionaline-moteru-emancipacijos-diena/> [žiūrėta 2016 03 29].

⁷ Virginija Jurėnienė, *op. cit.*, p. 80–81.

⁸ „Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymai“, in: *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1919 m. gruodžio 2 d., Nr. 16. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=25242&biRecordId=3536> [žiūrėta 2016 03 29].

⁹ A. Voldemaras, „Nesisekimo šaltinis“, in: *Krašto balsas*, 1923 m. sausio 31 d., Nr. 24. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=130455> [žiūrėta 2016 03 26].

¹⁰ „Kas turėtų moteriai rūpėti?“, in: *Moteris*, 1921 m. gegužė, Nr. 5, p. 2. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6750&biRecordId=2366> [žiūrėta 2016 03 26].

¹¹ „Moteris visuomenėje“, in: *Moteris*, 1924 m. kovas, Nr. 3, p. 34. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6722&biRecordId=2366> [žiūrėta 2016 03 29].

¹² „Moterys ir politika“, in: *Moteris*, 1923 m. gegužė, Nr. 5. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6731&biRecordId=2366> [žiūrėta 2016 03 25].

¹³ „Tarptautinis moterų kongresas Genevoje“, in: *Moteris*, 1921, Nr. 1. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6757&biRecordId=2366> [žiūrėta 2016 03 29].

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ „Moterys ir nepriklausoma Lietuva“, in: *Darbo balsas*, 1918 m. gegužės 16 d., Nr. 21. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=93394> [žiūrėta 2016 03 29].

¹⁶ „Moterų civilinių teisių suliginimo įstatymų svarstymas Steigiamajame Seime. 105 posėdis 1921 m. birželio 15 d.“, in: *Moteris*, 1921 m. liepa, Nr. 7, p. 4–5. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6748&biRecordId=2366> [žiūrėta 2016 03 23].

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ „Kas turėtų moteriai rūpėti?“, in: *Moteris*, 1921 m. gegužė, Nr. 5, p. 2. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6750&biRecordId=2366> [žiūrėta 2016 03 23].

¹⁹ „Moteris ir jos užduotys“, in: *Socialdemokratas*, 1922 m. spalio 26 d., Nr. 43 (143), p. 1–2. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=140649> [žiūrėta 2016 03 23].

²⁰ „Į moteris“, in: *Moteris*, 1921, Nr. 3, p. 13. Prieiga per internetą – <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=6752&biRecordId=2366> [žiūrėta 2016 03 29].

²¹ Valdas Pruskus, *Prostitution and it's regulation in interwar Lithuania = Socialinio elgesio nukrypimų teisinis vertinimas tarpukario Lietuvoje*. Prieiga per internetą – <http://www.thefreelibrary.com/rostitution+and+its+regulation+in+interwar+Lithuania%2FSocialinio...-a0248579565> [žiūrėta 2016 03 26].

²² Virginija Jurėnienė, *op. cit.*, p. 100.

²³ *Ibid.*, p. 101.

²⁴ *Ibid.*, p. 101.

²⁵ *Ibid.*

Nuo šv. Kristoforo iki Mozės

Keli štrichai Kernavės klebono (1979–2004) prelado Česlovo KRIVAIČIO (1921–2004) portretui

Š. m. gegužės 11 d. Elektrėnų savivaldybės viešojoje bibliotekoje pristatyta „Vorutos“ steigėjo, leidėjo ir vyriausiojo redaktoriaus Juozo Vercinkevičiaus knyga „Laisvi su laisvais, lygūs su lygiais“ (Trakai: Voruta, 2015), kurioje spausdinamas interviu su Kernavės Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės klebonu (1979–2004) prelatu Česlovu Krivaičiu (1921–2004). Susirinkusiems elektrėniškiams Kristaus Karaliaus merginų diakonų kongregacijos generalinė vyresnioji ses. Antanina Irena Valaitytė papasakojo savo prisiminimus apie prelatą Česlovą Krivaitį. Skaitytojams primename, kad Č. Krivaitis gimė ir augo prie Elektrėnų – Žebertonų kaime, Vievio valsčiuje, Trakų apskrityje, Kietaviškių parapijoje.

Žemiau spausdiname redakcijai atsiųstus gen. vyresn. ses. Antaninos Irenos Valaitytės prisiminimus.

Monsiniorą Česlovą Krivaitį prisiminus

Pasakojimą apie mons. Česlovą Krivaitį norisi pradėti nuo Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios, kurioje 1950–1961 m. jis ėjo klebono, kartu eidamas ir Vilniaus arkivyskupijos kanclerio, pareigas.

Aš gimiau ir augau labai religingoje šeimoje. Nors Šv. Mikalojaus bažnyčia nebuvo mūsų parapiinė, tačiau ją mano šeima pamilo ir lankė. Galiu pasakyti, kad šioje bažnyčioje augau nuo pat paauglystės. Mano tėvelis joje dažnai patarnaudavo šv. Mišioms. Šv. Mikalojaus bažnyčia buvo vienintelė Vilniuje lietuviška bažnyčia, gal todėl ji traukė to meto inteligentiją, o ypač studentus. Per didžiąsias bažnytines šventes – Kalėdas, Velykas – maldininkai netilpdavo viduje, žmonių būdavo pilnas šventorius.

Tikinčiuosius į šią bažnyčią traukė ir tuometinis klebonas, kuris buvo jaunas, išvaizdas, energingas, sumanus, darbštus, geras pamokslininkas. Jo mintys buvo suprantamos kiekvienam, labai konkrečios, aktualios, neužmiršamos.

Iš monsinjoro klebonavimo laikų iki šių dienų įstrigo prisiminimas, kaip jis prieš pamaldas padėdavo vargonininkui maldininkus išmokyti naujų giesmių. Tuomet nebuvo dauginimo aparatų ir iš sakyklos klebonas paskaitydavo po eilutę naujos giesmės žodžių, paprašydavo vargonininką pagroti ir pagiedoti, o po to liepdavo visiems giedoti. Tokiu būdu gimė ne viena nauja giesmė, kurią giedodavo visa bažnyčia.

Labai gilus įspūdis liko, kai sekmadieniais į Sumą sugužėdavo studentija, pasipuošusi įvairių spalvų studentiškomis kepuraitėmis, kurios buvo aukštųjų mokyklų skiriamasis ženklas, o vėliau, kaip nereikalingas atributas, uždraustos dėvėti.

Reikia prisiminti, kokie buvo laikai. Nors buvo deklaruojama tikėjimo laisvė, bet tos laisvės išties nebuvo. Kunigai tarytum buvo uždaryti zakristijose. Jiems buvo uždrausta katekizuoti vaikus, vaikams neleidžiama dalyvauti bažnytinėse procesijose, adoracijose, patarnauti šv. Mišiose. Gal todėl sumanus klebonas sumastė įkurti mergaičių inteligenčių vienuoliją, kurios narės neturėtų išskirtinio ženklo – vienuoliškų rūbų – ir galėtų išeiti į pasaulį, savo darbu padėti kunigams tuose baruose, kurie jiems buvo draudžiami. Ir taip 1957 m. atsirado Kristaus Karaliaus merginų diakonų kongregacija, kuriai Konstituciją ir regulą parašė kun. dr. Juozas Stakauskas, o savo



Prel. Česlovas Krivaitis Kernavėje, 2001 m.
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

parašu patvirtino dabar Dievo tarnas, tuomet Kaišiadorių vyskupas Teofilus Matulionis.

Per dvejus metus klebonas Česlovas Krivaitis surinko per trisdešimt kandidačių.

Nuo 1961 m. aštuoniolika metų jam teko valdyti Vilniaus arkivyskupiją. Iš Vilniaus arkivyskupijos tuometinių kunigų atsiliepimų apie valdytoją žinome, kad jis buvo labai geras ir sumanus diplomatas, nes visus bažnyčios reikalus reikėjo derinti su tuometine valdžia.

Čia norisi pacituoti Bažnytinės teisės prof. habil. dr. kun. Prano Vaičekonio pasakytus žodžius prie prelado kapo, minint pirmąsias mirties metines: „[...] administruoti vyskupiją tuomet buvo labai sunku. Civilinė valdžia kišosi į Bažnyčios reikalus, be jos sutikimo neleidė paskirti kunigo į parapiją, draudė vaikų katechizaciją, neleidė vaikams patarnauti Mišiose, varžė bažnytines procesijas. Vyskupijos valdytojui, kad išsaugotų Bažnyčią nuo sunaikinimo, visą laiką reikėjo laviruoti, ieškoti kompromisų. Reikia tik dėkoti Dievui, kad velionis tuo sunkiu laikotarpiu nepalūžo, kad liko ištikimas Bažnyčiai...“

Toliau prof. P. Vaičekonis kalbėjo: „[...] tačiau mons. tikėjimas buvo tvirtas. Jis būdė, kad nebūtų niekinamas tikėjimas ir dora. Jis visą gyvenimą nuoširdžiai mylėjo Bažnyčią. Kur tik buvo, visur sumaniai ir uoliai rūpinosi Dievo namais, juos gražino, puošė (čia, Kernavėje, ir Vilniuje). Meilę Bažnyčiai liudija jo įsteigta ir dabar gyvuojanti seselių kongregacija. Jis kaip kunigas priklauso tiems mirusiems, kurie už didelius darbus Viešpaties laikomi palaimintais, apie kuriuos Apreiškime balsas iš dangaus bylojo: „Palaiminti, kurie miršta Viešpatyje, nes jų darbai juos lydi.“

Autorius baigia kalbą: „Monsinjore, tavo nuveikti darbai liudija meilę Bažnyčiai, o mums jie primena tavo dovana Dievui ir Tėvynei.“

Prelatas yra palikęs labai daug susirašinėjimo su broliais kunigais ir vyskupais laiškų, kuriuos rašydavo įvairių bažnytinių švenčių ar jubiliejų progomis ir kuriuos mes, Kristaus Karaliaus merginų diakonų kongregacijos seserys, saugome jo įsteigame muziejuje. Prelato laiškai nebuvo trafaletiniai – kiekvienas buvo išskirtinis, tik tam asmeniui skirtas...

Kokie tai buvo laiškai, liudija atsakymai į juos. Keletą atsakymų norisi pacituoti.

Kun. Tulaba iš Romos rašė: „Ačiū už gražius sveikinimus, jie visada mane sujaudina. Jie tikrai paliečia širdį [...]“

Vysk. J. Tunaitis: „[...] Jūsų Prakilnybe, Jūs niekada nepraleidžiate progos, neparašęs man labai prasmingų žodžių, ko, deja, neįstengiu padaryti aš [...]“ Kitame laiške vysk. J. Tunaitis rašė: „[...] sveikinimuose Jūs randate labai gilių ir taurių žodžių, kurie pakviečia susikaupimui ir pamąstymui [...]“ Viename iš ankstesnių laiškų, kai dar nebuvo vyskupo, kun. J. Tunaitis rašė: „Šv. Mikalojaus parapiją išvedėte į garsenybes, o mes labai džiaugiamės pastatyti namu.“ O apie prelatą vadovavimą J. Tunaitis rašė: „[...] taktiška ir kilni asmenybė.“

Viename iš savo laiškų vysk. R. Krikščiūnas rašė: „[...] nėra abejonių, kad Jūsų asmenybė nuo amžių buvo įrašyta Lietuvos istorijos planuose [...] svarbiausia būkit sveikas visų mūsų džiaugsmui.“

Kituose laiškuose rašoma apie Prelato nuosirdumą, maloniausią priėmimą, svetingumą, patrauklų lietuvišką draugiškumą.

Savo didžiausiam nustebimui tarp laiškų radau 1960 m. balandžio 21 d. dabar jau Dievo tarno, tuometinio Kaišiadorių vyskupo Teofilus Matulionio sveikinimą:

SURREXIT DOMINUS VERE. ALELIUIJA

REVERENDISSIME DOMINE CANONICE, nuoširdžiai dėkoju kun. Kanauninkui ir jo pagalbininkui kun. Juozapui (Juodagalviui) už malonius sveikinimus šv. Velykų proga. Tųjų švenčių proga prašau priimkite mano nuoširdžius sveikinimus bei gausių Viešpaties malonių linkėjimus. Linksmo Aleliuja.

Su tikra pagarba ir meile Kristuje
+ Teofilus Matulionis
Kaišiadorių vyskupas.
Šeduva, 1960 IV. 21.

Nuo 1979 m. vasario 10 d. prelatas paskiriamas Kernavės klebonu, o gegužės 22 d. įvyko jo ižengimo į bažnyčią iškilmės – ingresas. Tapęs parapijos šeimininku, ėmėsi darbų.

Pirmiausia pradėjo nuo bažnyčios. Jau pirmosios Kalėdos bažnyčioje buvo šiltos. Įvestas miesto vandentiekis. Po bažnyčia esančiame rūsyje buvo įrengta katilinė, pastatyti du skytojo kuro katilai – „Beržai“, o bažnyčioje išvedžioti radiatoriai. Apšiltintos bažnyčios lubos, prieš tai išvalius pastogę nuo čia ilgus metus gyvenusių balandžių mėšlo liekanų. Pastatytos ir apšviestos laiptų, vedančių į bažnyčios vargonus, atramos. Bažnyčia radiofikauta. Pastatyta aplink bažnyčią buvusi silikatinių baltų plytų apgriuvisi tvora, pastatyti nauji vartai iš restauracinių plytų. Tvoros koplytelėse įmontuoti Kristaus Kryžiaus kelio mozaikiniai paveikslai, iš Lietuvos akmenėlių sukurti seselės kazimierietės Kazimieros Jadvygos Grišiūtės ir dedikuoti Kernavės bažnyčiai.

Tai tik maža dalis tų darbų, nuo kurių prasidėjo Kernavės atgimimas. O kur dar pastatytas parapijos administracijos pastatas, remonto darbai, atgavus senąją kleboniją ir

parapijos salės pastatą, bažnyčios vidaus ir išorės remontas, nauji baldai bažnyčioje. Įėjus į bažnyčią, akį patraukia naujas didysis altorius, nauji suolai presbiterijoje ir bažnyčioje, dvi klausyklos, vargonai su medine apdaila, meistro Kazimiero Šežos sukurti iš ažuolo. Pastatytas paminklas Mozei su Dekalogu rankose, atstatytas „Geležinis vilkas“ prie parapijos salės pastato, Vytauto Didžiojo skulptūra, stovinti administracijos pastato kieme ir dar daug kitų darbų. O aplinkos suplanavimas ir sutvarkymas! Prelato nuveiktų darbų sąrašą būtų galima tęsti ir tęsti. Tiesa, reikia paminėti dviejų bažnytinių muziejų įkūrimą – vieną parapijos administracijos name, kitą senojoje klebonijoje.

Ir koks prelatas išliko man kaip Kernavės klebonas? Labai pareiingas, stropiai atliekantis visas pareigas, geras organizatorius, tvarkingas, darbštus, sumanus, reiklus sau ir kitiems, geras kunigas ir geras liturgistas. Niekومت nenuėjo į bažnyčią nevilkdamas sutanos, visada būdavo pasitempęs... Labai atsidėjęs aukodavo šv. Mišias, aiškiai skaitydavo visus tekstus be jokio skubotumo. Šv. Mišias aukodavo kiekvieną dieną. Ir mirties dieną savo koplyčioje paaukojęs šv. Mišias, po jų manęs labai prašė nuvežti į Žebertonis (į gimtinę), o kai paklausiau, ką ten darysite, atsakė: „Statysiu...“ Taip pat nebuvo atvejo, kad interesantus priimtų neapsivilkęs sutanos. Kiekvienas pas jį apsilankęs pajausdavo, kad jis pats reikalingiausias ir reikšmingiausias.

Ir jau buvusį valdytoją, vėliau Kernavės kleboną Vilniaus arkivyskupijos kunigai atvažiuodavo sveikinti vardinių, jubiliejinių gimtadienių ir didžiųjų bažnytinių švenčių progomis. Nors būdavo paskirta šventei valanda, tačiau kai kurie, norėdami asmeniškai su prelatu pasikalbėti, atvykdavo žymiai anksčiau, o tai nervino šeimininkę, nes reikėdavo patarnauti kiekvienam atskirai.

Palikti darbai, kuriais niekada nesigyrė, liudija apie prelatą.. Jis niekuomet neleidė darbų pagarsinti spaudoje, sakydavo: „Tegul kiti rašo...“ O kai kas nors parašydavo, tuomet labai domėjosi ir su dėkingumu skaitė.

Dar vienas išskirtinis prelado bruožas buvo, kad jis niekuomet nieko blogo nekalbėdavo apie kunigus. Tai buvo ir mums gražus pavyzdys.

Šalia tokio veiklaus kunigo čia, Kernavėje, būnant daugiau kaip dvidešimt penkerius metus teko daug ko išmokti. Mes, Kristaus Karaliaus merginų diakonų kongregacijos seserys, talkinome statant, tiekiant statyboms reikalingas medžiagas, vedant statybų buhalteriją, patarnaujant bažnyčioje, kanceliarijoje ir atliekant daugelį kitų darbų. Jis mus visiškai paruošė pastoraciniam darbui parapijoje.

Prelatas buvo tikrai neeilinė asmenybė. Ir šiandien, po jo mirties praėjus dvylikai metų, kiekvienas kampelis tarytum alsuoja jo dvasia. Nepraeina nei viena diena, kad jo neprisimintume, nepaminėtume ar pagaliau, praeidami šventoriuje pro jo kapą, nepasimelstume.

Mums jis buvo ir išlieka kunigu iš didžiosios raidės.

Kristaus Karaliaus merginų diakonų kongregacijos generalinė vyresnioji ses. Antanina Irena VALAITYTĖ
2016 m. gegužės 11 d.

Puslapį parengė
ses. Antanina Irena VALAITYTĖ
ir Juozas VERCINKEVIČIUS

PR

Seną lėtą internetą namuose pakeis greitas „Tele2“ 4G mobilusis internetas už gerą kainą

Lietuvoje yra daug vietų, kuriose vis dar naudojamas senas lėtas laidinis internetas. Už tokį internetą vartotojai dažnai permoka, nors jis gali būti net iki 25 kartų lėtesnis už greitą mobilių 4G ryšį. „Tele2“ siūlo gyventi patogiau ir mobilių internetą pritaikyti namų reikmėms už gerą kainą – 20 eurų per mėnesį už 200 gigabaitų (GB).

Dar vienas mobiliojo 4G interneto privalumas – laisvė ir patogumas. Kaip ir įprastu laidiniu internetu, juo galima sklandžiai naudotis namuose, bet tuo pritaikymo galimybės neapsiriboja. Tokį internetą galima nusivėžti į sodybą, ežerą, skaityklą, kur tik sugalvosite. Dabar „Tele2“ greitas 4G mobilusis internetas veikia jau beveik visoje Lietuvoje, ir operatorius toliau plečia tinklą.

„Tele2“ atnaujinio namams skirtus mobiliojo interneto planus ir sumažino jų kainą. 100 GB duomenų paketą dabar siūloma įsigyti už 19 eurų/mėn. Išnaudojus šį kiekį, dar 100 GB galima užsisakyti už 1 eurą, tad iš viso per mėnesį už 20 eurų suteikiama net 200 GB duomenų naršymui.

50 GB mėnesiui „Tele2“ klientams siūlo už specialią 12 eurų kainą. 10 GB duomenų siūloma tik už 10 eurų mėnesiui.

Mobiliojo interneto pritaikymas namams

Plečiantis „Tele2“ 4G tinklui, dabar toks ryšys diegiamas ir mažiausiose miestuose, kurie turi iki 1000 gyventojų, taigi vis daugiau žmonių gali naudotis tokiu pat greitu ir kokybišku internetu kaip ir didmiesčių gyventojai.

Su „Tele2“ siūlomais planais interneto bus pilni namai. Galėsite drąsiai žiūrėti aukščiausios vaizdo kokybės filmus, klausytis muzikos, žaisti žaidimus, sekti Lietuvos ir pasaulio naujienas, nesijaudindami dėl sunaudotų duomenų kiekio, nes didelio duomenų paketo užteks daugumai šeimų. Dažnai vykstate į gamtą ir sodybą? „Tele2“ mo-



bilusis 4G internetas gali keliauti kartu su jumis.

„Mobilusis internetas jau yra tiek greitas ir pigus, kad gali būti pagrindinis interneto šaltinis namuose ir patenkinti visus šeimos poreikius. Jo greičio pakaks ir aukštos raiškos filmų žiūrėjimui tėvams, ir animacinių filmų bei

žaidimų siuntimui vaikams. O vykstant į gamtą ar sodybą, mobilių internetą galima pasiimti su savimi“, – pasakojo Renata Kežionienė, „Tele2“ prekių ženklų vadovė.

Vienu mobiliojo interneto paketu gali naudotis daug įrenginių. Turint namams skirtą maršrutizatorių, bevieliu ryšiu prie interneto gali jungtis iki 32 įrenginių – planšetės, telefonai, kompiuteriai, televizoriai ir pan. Naudojantis nešiojamuoju modemu – iki 10 įrenginių.

Lietuviai Lenkijos okupuotoje Lietuvos dalyje

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Pradžia Nr. 4 (822)

Žmonės buvo iškeldinami net nepaisant jų turimos Lenkijos pilietybės. Antai keldintas kun. Nikodemus Raštutis turėjo Vilniaus storastos 1921 m. birželio 14 d. išrašytą liudijimą, patvirtinantį asmens priklausymą Lenkijos valstybei.

Vilniaus-Trakų apskr. storasta 1936 m. sausio 14 d. neleido surengti Lietuvių ūkio dr-jos kelių dienų kursų Gervėčiuose. Švenčionių apskr. storasta 1936 m. kovo pradžioje uždarė apskrityje geriausiai veikusių lietuvių pieno bendrovę ir neleido panašios bendrovės steigti Adutiškyje.

Lietuvių studentų sąjungai neleista surengti koncerto 1936 m. vasario 8 d. Vilniaus miesto storastija vasario 13 d. neleido LVLK minėti Vilniuje Vasario 16-osios 18-ųjų metinių, nors anksčiau panašūs minėjimai Vilniuje kasmet vykdavo ir viešojo tvarka nė karto nebuvo pažeista. Neleista Vasario 16-osios minėti ir provincijoje. Konfiskuoti Vilniaus lietuvių laikraščiai. Valkininkų ir Vilniaus paštuose nebuvo priimtos telegramos lietuvių kalba, nors lotynų abėcėlė tai leidžia.

1936 m. kovo 9 d. Gaono gatvėje Vilniuje, priešais valstybinės policijos būstinę, užpulti trys lietuviai studentai – Petras Balčius, Juozas Narkūnas ir Juozas Pivorius, nes jie tarpusavy kalbėjosi lietuviškai. P. Balčius įbėgo į policijos būstinę, prašydamas juos apginti. Tačiau policininkai atsakė, kad čia yra tik policijos atsarginis punktas ir reikėtų kreiptis į policijos komisariatą Pylimo gatvėje...

Antrą kartą Vilniaus lietuvių visuomenės atstovai į Lenkijos ministrą pirmininką kreipėsi 1937 m. lapkričio 12 d. (*MAB*, f. 254, b. 145). Peticiją pasirašė „Ryto“ dr-jos pirmininkas kun. K. Čibiras, Lietuvių labdarybės dr-jos vicepirmininkas V. Budrevičius, Lietuvių mokslo dr-jos pirmininkas A. Viskantas (Viskantas), Šv. Kazimiero dr-jos sekretorius R. Bagdonavičius, Lietuvių blaivybės dr-jos sekretorius S. Urbanavičius ir Lietuvių meno ir literatūros dr-jos pirmininkas R. Mackevičius.

Peticijoje priminta, kad Vilniaus apygardos teismas uždaramė posėdyje 1937 m. kovo 11 d. nutarė patvirtinti Vilniaus miesto storastijos ir Vilniaus apygardos teismo prokuroro nutarimą nutraukti lietuvių katalikų jaunimo žurnalo „Jaunimo draugas“ leidimą; tų metų spalio 21 d. sustabdytas tautiškai katalikiško laikraščio „Vilniaus rytojus“ leidimas su abiem priedais: „Aušrelė“ vaikams ir „Mūsų artojumi“ žemdirbiams.

Per 11,5 metų „Jaunimo draugas“ buvo konfiskuotas tik 4 kartus, kai „Vilniaus rytojus“ vien 1935–1937 m. konfiskuotas keliolika kartų, nors teismo nuosprendis laikraščiui buvo vos vienas: nubausti redaktorių 2 savaitėmis arešto ir 300 zł pabauda. Uždarius „Jaunimo draugą“, redaktorių kvalifikaciją turintys įvairūs asmenys net 6 kartus siekė leisti naują žurnalą, bet visiems atsakyta neigiamai. Vilniaus miesto storastija 1937 m. lapkričio 4 d. uždraudė leisti laikraštį „Diena“,ėjusį vietoj uždaryto „Vilniaus rytojaus“. Tačiau Lenkijos įstatymuose nebuvo draudimo šalies piliečiams leisti laikraščius ar žurnalus, jeigu leidėjas atitiko 1919 m. vasario 7 d. dekreto dėl spaudos 14 straipsnį. Leidimo nedraudė ir kiti valstybės aktai.

Anot 1931 m. Lenkijos valdžios statistikos, valstybėje gyveno daugiau kaip 80 tūkst. lietuvių tautybės gyventojų. Peticijoje pažymėta: „Kadangi beveik visi Lenkijoje gyvenantys lietuviai yra giliai religingi katalikai, tad tautiškai katalikiškos spaudos atėmimas padidins antireliginės spaudos poveikį jiems ir netgi pastums tą lietuvių visuomenę prie griauinančios komunizmo įtakos.“

Trečią kartą į Lenkijos ministrą pirmininką lietuviškų organizacijų vadovai kreipėsi 1938 m. kovo 31 d. Kreipimosi rezultatai bevaisiai.

Vilniaus lietuvių atstovai 1937 m. vasario 20 d. memorialą dėl lietuvių kultūrinių poreikių pasiuntė Lenkijos prezidentui (*MAB*, f. 254, b. 553). Dokumentas užima 31 mašinarščio puslapį. Memorialą pasirašė Lietuvių ūkio dr-jos pirmininkas inž. Mykolas Čibiras, Lietuvių mokytojų sąjungos pirmininkas inž. Jonas Jankauskas, Tautinio Vilniaus lietuvių komiteto pirmininkas Konstantinas Stašys ir sekretorius Juozas Maceika, „Ryto“

dr-jos pirmininkas kun. Kristupas Čibiras, Lietuvių labdarybės dr-jos pirmininkas kun. Pranas Bieliauskas, Šv. Kazimiero dr-jos pirmininkas kun. Vincentas Taškūnas, Lietuvių mokslo dr-jos pirmininkas kun. Antanas Viskantas, „Kultūros“ dr-jos pirmininkas Antanas Krutulyš, Švenčionių „Ryto“ dr-jos narys R. Bagdonavičius, už Lietuvių blaivybės dr-jos pirmininką pasirašė Rapolas Mackevičius. Laikinasis Vilniaus lietuvių komitetas, lenkų valdžiai uždraudus šį pavadinimą, 1935 m. gruodžio 20 d. pasivadino Tautiniu Vilniaus lietuvių komitetu, nors jo dokumentuose ir toliau kartais rašytas senasis pavadinimas.

Memoriale pabrėžta, kad valdžia sulikvidavusi privačias lietuviškas mokyklas, o iš valdiškų mokyklų lietuvių kalba išstumiamą, mokiniams draudžiama kalbėtis lietuviškai. Už vaikų mokymą lietuviškai namuose tėvai baudžiami piniginėmis bandomis, o mokytojai traukiami į teismus. Administracinė valdžia neduoda pažymėjimų, kad vaikai yra lietuvių tautybės. Nuo 1935 m. pabaigos uždaryti 462 lietuviškų draugijų skyriai, o atidaryti naujo neleista nė vieno. Lietuvių gimnazijų mokytojai negauna moralumo pažymėjimų. Žmonės baudžiami už vakarus su šokiais ir vaikų egltėmis, už radijo klausymąsi ar laikraščių skaitymą keliems susirinkus. 18 metų gyvavusio Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto veikla 1937 m. vasario 16 d. sustabdyta. Baudžiama už patalpų suteikimą lietuviškoms skaitykloms. Naikinami lietuvių statomi kryžiai, neleidžiama dažnyčiose giedoti lietuviškai. Memoriale visur nurodytos konkrečios vietovės ir datos.

Savaitraščio „Vilniaus žodis“ 1938 m. kovo 11 d. Nr. 11 išspausdintas straipsnis „Byla dėl memorialo“ (autorius pasirašęs kriptonimu Rep.). Jame priminta, jog pernai vasario 10 d. (klaida: turėtų būti vasario 20 d.) Vilniaus lietuvių organizacijos pasiuntė Lenkijos prezidentui išsamų memorialą, kuriame pasiskundė administracinės valdžios lietuviams daromomis skriaudomis. Administracinė valdžia dėl to memorialo išsižeidė ir Vilniaus miesto storasta, vykdydamas Vilniaus vaivadijos nurodymą, 1937 m. liepos 3 d. visus memorialą pasirašiusius asmenis už netinkamus, įžeidžiančius posakius nubaudė po 50–100 zlotų. Nubaustieji storastos sprendimą apskundė teismui. Memorialą pasirašiusių byla Vilniaus apygardos teisme nagrinėta 1938 m. kovo 8 d., o pasirašę asmenys pasodinti į kaltinamųjų suolą (laikraštyje inž. M. Čibiras vadinamas Ūkio dr-jos reikalų vedėju, o R. Mackevičius – Blaivybės dr-jos kasininku; Švenčionių „Ryto“ valdybos narys R. Bagdonavičius dėl ligos teisme negalėjo dalyvauti).

Kaltinamuosius gynė advokatai Br. Kryžanauskas (*Krzyżanowski*), M. Engelis (*Engiel*) ir A. Juknevičius. Advokatai teigė, kad memorialas siustas ne administracinei valdžiai, o prezidentui, ir visi nubausti ne Prezidentūros ar Vidaus reikalų ministerijos įsakymu, bet Vilniaus vaivadijos Politinio skyriaus viršininko M. Jasinskio (*Jasiński*) įsakymu. Visi trys gynėjai prašė kaltinamuosius išteisinti.

Teismo procesas dar išsamiau aprašytas 1938 m. kovo 16 d. išėjusiame ir lenkų valdžios konfiskuotame vienkartiniam leidinyje „Šis tas naujo“. Bylai skirtas straipsnis „Siūsto Respublikos Prezidentui memorialo atgarsiai“.

Platų paaiškinimą teisme pateikė kun. K. Čibiras. Anot jo, žemesnių ištigų atsakymai dėl lietuvių švietimo, kultūros ir visuomeninio gyvenimo būklės būdavo neigiami, todėl teko kreiptis į prezidentą. K. Čibiras kalbėjo: „Argi galime tylėti, jeigu mums daromos skriaudos, ir tai, mūsų manymu, visai nenupelnytus. Kenčiame ne už savo nusikaltimus, ir todėl Resp. Prezidentui skundžiamės, visai nenorėdami Prezidento įžeisti.“ Memoriale prezidento asmuo nėra liečiamas. „Rašydami memorialą darėme tai, ką mums diktavo sąžinė. Gyvenome ir gyvename visišką draugijų likvidavimą. Dalyką memoriale pavadiname tikroju vardu“. „Ar galima Ponui Prezidentui nesiskųsti, jeigu per paskutinius dvejus metus Vilniaus krašto lietuviams nebuvo leista įsteigti nė vieno naujo lietuviškos draugijos skyriaus, nė vienos lietuviškos



Vincas Makarevičius su mokiniais prie „Ryto“ draugijos mokyklos Krukliuose, 1933 m. Šaltinis – Pranė Makariūnienė, „Vilniuje ir Vilniaus krašte 1915–1939 metais“, Vilnius: Voruta, 1999, p. 114

mokyklos, nė vienu kursų, nors įstatymai, kurie tas teises visiems piliečiams duoda, dar tebeveikia“.

R. Mackevičius pastebėjo, kad memoriale dar ne viskas surašyta. Antai jam reikia įrodinėti, kad jo vaikai yra lietuviai, jis parašęs keletą knygų, visas išleides Vilniuje, cenzūra nekonservavusi, o dabar jų skaitytojams keliamos bylos. Iš knygų paimamas vienas kitas sakiny ir sudaromi kaltinamieji aktai.

Advokatas Br. Kryžanauskas papildė, jog ir lenkų laikraščiai *Kurjer Warszawski*, *Polonja*, *Slowo* visai atvirai rašo apie lietuviams valdžios taikytas retorsijas. Adv. A. Juknevičiaus nuomone, administracinei valdžiai gal nemaloniausias esąs tas memorialo priekaištas, kur kalbama, kad lietuvių atžvilgiu naudojamos represijos neparemtos jokiais įstatymais.

Prokuroras parėmė kaltinamąjį aktą, prašydamas kaltinamuosius griežtai nubausti. Paskutiniame žodyje visi kaltinamieji prašė išteisinimo. Teismas nerado memoriale jokių nusikaltimo požymių, jokių netinkamų posakių ir visus kaltinamuosius išteisino. Teismo išlaidas sumokėjo valstybės išdas.

Vienartinis leidinys „Šis tas naujo“ konfiskuotas dėl straipsnių „Lietuvių labdarybės draugija likviduojama“ ir „Siūsto Respublikos Prezidentui memorialo atgarsiai“. Leidėjui ir atsakingajam redaktoriui Krištapui Čibirui iškelta byla teisme (Lietuvos centrinio valstybės archyvo – *LCVA* – f. 131, ap. 5, b. 1224). Redaktorius įtartas nusikaltęs pagal Baudžiamojo kodekso 170 str., nes pažeidęs 1919 m. vasario 7 d. dekreto apie laikinąsias spaudos taisykles reikalavimus. Atseit, minėtuose straipsniuose teigiama, kad administracinė lenkų valdžia priima niekuo nepagrįstus potvarkius, kad lietuviai Lenkijoje neturi jokių pilietinių teisių, jiems priklausančių pagal valstybės konstituciją, ir kt.

Vienadienį laikraštį spaustuvėje „Ruch“ norėta atspausdinti 5 100 egz. tiražu, tačiau spėta atspausdinti tik 2 247 egz.; 1 997 egz. konfiskuoti, o 250 egz. išplatinta. Laikraščio leidėjas ir redaktorius Krištapas Čibiras buvo kunigo Kristupo Čiuro artimas giminaitis – vyresniojo brolio Juozapo sūnus.

Laikraščio konfiskavimą 1938 m. balandžio 14 d. patvirtino Vilniaus miesto teismas. Gegužės 20 d. tardytas K. Čibiras kaltės dėl neteisingų žinių skleidimo nepripažino, sakė, kad straipsniuose išdėstyti faktai atitinka tiesą. Prokuratūra prie Vilniaus apygardos teismo, remdamasi Baudžiamojo proceso kodekso 248 str. 1 §, dėl nusikaltimo požymių stokos birželio 11 d. nutarė bylą K. Čibirui nutraukti.

Vilniaus vaivada 1937 m. gruodžio 9 d. parėmė Vilniaus miesto storastijos lapkričio 20 d. nutarimą sulaukyti Lietuvių labdarybės draugijos veikimą ir nuo 1914 m. vėlyvo rudens veikusią draugiją nusprendė uždaryti (dr-ja iki 1926 m. vadinosi Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpiti). Dr-jos Centro Komitetas 1937 m. gruodžio 23 d. su apeliacija kreipėsi į Lenkijos Vidaus reikalų ministeriją. Ministerija, 1938 m. kovo 2 d. peržiūrėjusi draugijos pirmininko kun.

P. Bieliausko pasirašytą apeliaciją bei pasiremąda Valstybės prezidento 1928 m. kovo 22 d. parėdymu apie administracijos veikimą ir 1932 m. spalio 27 d. įstatymo apie draugijas 16 ir 24 str. taisyklėmis, nutarė į apeliaciją neatsižvelgti ir vaivados sprendimą palikti galiojančiu, papildydama jį toliau nurodytais motyvais.

Būtent, draugija uždaryta įrodžius faktus, kad jos veikla grėsė saugumui, ramybei ir viešajai tvarkai. Dr-ja gaudavusi dideles, šimtus tūkstančių zlotų siekias pašalpas iš nelegaliai veikusio Tautinio Vilniaus lietuvių komiteto ir kt. Dr-jos išlaikomuose bendrabučiuose 1936 m. birželio 13 d., lapkričio 16 ir 17 d. pas auklėtinius rasta draustino turinio ir Lenkijos pašto debito (cenzūros leidimo) neturinčių spaudinių, pvz., Vilniui vaduoti sąjungos leidiniai „Į kovą“, „Išniekinti kryžiai“, Kaune leistas A. Klimo geografijos vadovėlis. Be to, po daugelio metų nelegalaus veikimo dr-jos komitetas tik 1936 m. balandžio mėn. padavė prašymą ją užregistruoti. Ministerija paliko be atsakymo apeliacijos išvadas, kurios siejasi su Vilniaus m. storastijos 1937 m. lapkričio 20 d. nutarimu sulaukyti dr-jos veikimą. Apie tai, kad VRM palikusi galioti Vilniaus vaivados 1937 12 09 sprendimą, vaivada dr-jos pirmininkui P. Bieliauskui pranešė kovo 8 d.

Pasak savaitraščio „Vilniaus žodis“ 1938 m. vasario 25 d. Nr. 9, draugijos prižiūrėtoju paskirtas Julijanas Švedas (*Szwed*) nutarė draugijos gyvenime padaryti kai kurių reformų: atleido draugijos pirmininką kun. P. Bieliauską, sukeitė bendrabučių vedėjus A. Cicėną, A. Bielinį ir E. Karužaitę, ruošiasi likviduoti duonos kepyklą, atleides jos vedėją Kriščiukaitį ir vieną darbininką. Uždarymo metu draugija turėjo 6 bendrabučius moksleiviams ir 5 amatų dirbtuves. Balandžio pabaigoje viskas likviduota. Draugijos nejudama turta – 2 200 kv. metrų sklypą su pastatais Užulankos gatvėje – likvidatoriai planavo parduoti už 30 tūkst. zlotų (*MAB*, f. 254, b. 158). Šis turtas Vilniaus miesto valdybos žinion perėjo 1939 m. sausio 17 d.

„Vilniaus žodžio“ 1938 m. kovo 4 d. Nr. 10 „Kronikos“ skyriuje pranešta, kad sulikviduota 12 Vilniaus ir Švenčionių „Ryto“ draugijų skaityklų: 6 dabartinio Varėnos rajono kaimuose – Krukliuose, Voriškėse, Giniūnuose, Kaniaukoje (Kaniavėlėje), Dubičiuose, Mantotuose, kitos – Didžiuliuose ir Maciučiuose (Šalčininkų r.), Driškūnuose ir Reškutėnuose (Ignalinos r.), Biliuose (Baltarusijos Varanavo r.).

Su peticija dėl labai sunkios lietuvių tautybės žmonių padėties šalyje į Lenkijos prezidentą 1938 m. gegužės 15 d. nutarė kreiptis Vilniaus Stepono Batoro universiteto Lietuvių studentų sąjungos susirinkimas (*MAB*, f. 254, b. 149 ir *LCVA*, f. 174, ap. 27, b. 1217). Peticiją pasirašė susirinkimo pirmininkas Petras Viščinis, I vicepirmininkė Valerija Čepulytė, II vicepirmininkas Juozas Spėčius, I sekretorė Genovaitė Kisieliūtė, II sekretorius Pranas Žukas.

Kodėl serbų žudynės iliustruoja „Mūsiškius“?

Irena TUMAVIČIŪTĖ, Vilnius



Nemci streljau borce Palanačke čete 2. šumadijskog NOP odreda i članove mesnog komiteta KPJ u Smederevskoj Palanci 20. jula 1941.

Ši nuotrauka žinoma visiems, kas bent kiek giliau domisi nacionalsocialistinės Vokietijos nusikaltimais jos okupuotose teritorijose. Nuotraukos komentaru galima aptikti interneto svetainėse įvairiomis kalbomis. Esmė visur ta pati – serbų sušaudymas 1941 m. Rūta Vanagaitė apversta šios nuotraukos kopiją papuošė savo knygos „Mūsiškiai“ (Rūta Vanagaitė, *Mūsiškiai*, Vilnius: Alma littera, 2016, 304 p.) ketvirtąjį viršelį.

Buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuotraukos istoriją žino kiekvienas gimnazistas. Vokietijoje į ją buvo atkreiptas dėmesys 1961 m., kai vokiečių žurnale „*Neue Illustrierte*“ buvo paskelbtos kelios nuotraukos, vaizduojančios serbus prieš sušaudymą. Nuotrauka ir apskritai žudynės buvusioje Jugoslavijoje sukėlė daug diskusijų vokiečių žiniasklaidoje.

Vienoje nuotraukoje buvo matyti be ginklo arčiau pasmerktųjų esantis vermachto kareivis (pažymėta rodykle). Iš to buvo padaryta išvada, jog tai yra prie serbų žengiantis ir su jais pasiruošęs numirti vokietis.

Vermachto kareivis atsisakė šaudyti karo belaisvius

Eilinis Josefus Šulcas (*Josef Schulz*, 1909–1941), atsisakęs šaudyti taikius gyventojus, žuvo didvyrio mirtimi.

Jugoslavijoje jis laikomas didvyriu antifašistu. Josefus buvo vyriausias iš keturių vaikų. Tėvas žuvo per Pirmąjį pasaulinį karą antrajame mūšyje prie Ypro upės (1915). Vaikinas mokėsi Vupertalio amatų mokykloje, vėliau dirbo Dortmundėje, puošdamas vitrinas. 1939 m. buvo pašauktas tarnauti armijoje. 1941 m. atsidūrė Jugoslavijoje. Kariuomenės draugai jį prisiminė kaip visada gebantį palaikyti

gerą nuotaiką. Mėgo skambinti pianinu, turėjo meninių gebėjimų – buvo nutapęs puikių olandų dailininkų paveikslų kopijų. Josefo rašyti laišukai namiškiams ir draugams neišliko – sąjungininkams bombarduojant miestą, iki pamatų sudegė namas, kuriame prieš karą gyveno Josefus.

Josefas Šulcas tarnavo 714-ojoje Serbijoje dislokuotoje pėstininkų divizijoje. Interneto portaluose užfiksuoti keli jo žūties variantai. Dažniausiai aptinkama ši tragiškos istorijos versija.

1941 m. liepos 19 d., po Orachovaco kaimo valymo operacijos, Šulco būrys gavo įsakymą Smederevska Palankoje (į pietryčius nuo Belgrado) sušaudyti šešiolika serbų, įtariamų dalyvavusių partizaniniame judėjime. Karo metu



tai buvo įprasta istorija, bet ji baigėsi neįprastai. Serbai turėjo būti sušaudyti liepos 20-ąją. Josefas Šulcas atsisakė dalyvauti sušaudyme. Kai jam buvo priminta, jog už nepaklusnumą gresia karo lauko teismas [NKVD sukurptuose prisipažinimuose R. Vanagaitė tokio grasinimo neaptiko, nes raudoniesiems okupantams reikėjo palikti paliudijimų, jog žydus šaudė savanoriai – *I. T. pastaba*], jis padėjo ginklą ir nuėjo prie pasmerktųjų. Josefas buvo sušaudytas kartu su partizanais ir įkaitais. Išliko nuotrauka, kurią padarė vienas iš šaudžiusių komandos. Po karo Josefo Šulco istorija tapo pasipriešinimo nacizmui Balkanuose simboliu. Šulcas minimas serbų istorijos vadovėliuose. Josefo giminėms buvo pranešta, kad jis žuvo dieną anksčiau kovoje su partizanais.

1947 m. sušaudytųjų palaikai buvo ekshumuoti ir perlaidoti. Remiantis ekshumacijos liudininko Časlavo Vlajičiaus liudijimu, kapavietėje buvo aptikta vokiškų kariškų batų vinutės ir diržo sagties likučiai.

Serbijoje Josefo Šulco atminimas įamžintas net dviejuose paminkluose – vienas Lokvės kaime, kitas – Smederevska Palankoje. Pirmasis skirtas tik Šulcui, o antrasis – Josefiui ir šešiolikai partizanų. Jugoslavijos partizanų asociacija buvo prieš atskiros paminklo Šulcui statymą. Vis dėlto 1947 m. buvo nutarta įamžinti Josefo Šulco, etiniais sumetimais stojusio prieš savus, atminimą. Paminklas buvo pastatytas rašytojos Minos Kovašević iniciatyva ir lėšomis. Rašytojai dėl to teko patirti nepelnytą puolimą. Ji netgi buvo suimta, paminklas demontuotas, bet paskui jis vis dėlto buvo atstatytas.

Nepaisant skirtingų Josefo Šulco žūties interpretacijų vokiečių spaudoje (dėl datos ir asmens tapatybės), 1981 ir 1997 m. Vokietijos ambasadoriai aplankė abu paminklus, padėjo gėlių, pagerbdami atminimą kareivio, kuris sugebėjo išlikti žmogumi.

Ieškodamas herojaus, vokiečių rašytojas Michaelis Martensas parašė keturių šimtų puslapių knygą. Jo nuomone, vokiečių istorinėje atmintyje Jugoslavija Antrojo pasaulinio

karo metais nebuvo reikšmingų veiksmų arena. Jie domisi įvykiais Prancūzijoje ir Italijoje, nes mėgsta ten atostogauti. Domisi Rusija, nes ten kariavo jų seneliai. Daugelis žino žudynes *Oradur-siur-Glane*, bet apie Jugoslavijoje vykusias žudynes yra girdėję nedaug, nors ten buvo nužudyta šimtai tūkstančių gyventojų. Serbams ir visokiems buvusios Jugoslavijos gyventojams karas buvo didžioji kova prieš galingąją Vokietiją, kurią jie laimėjo. Todėl ir atminimas skirtingas.

Rusų mokslininkas Michailas Markitanovas pabrėžia Josefo Šulco pasirinkimo svarbą. Juk nenorėdamas žudyti, Josefas galėjo paprasčiausiai šauti pro šalį ir toliau gyventi ramia sąžine. Bet jis pasirinko mirtį. Pabrėždamas, kad Hitleris asmeniškai kuravo „serbų klausimo sprendimą“ ir buvo įsakęs serbų Stačiatikių bažnyčią palikti be vadovybės, Markitanovas teigia, jog Šulcas, eidamas mirti „kartu su mūsų tikėjimo broliais“, pasirinko kankinio dalį.

Rūta Vanagaitė apversta šios nuotraukos kopiją „papuošė“ ne tik ketvirtąjį viršelį (patingėjo paprašyti knygos dailininko, kad vermachto kareivį „apvilktų“ lietuviška uniforma). Kad skaitytojai dar labiau pašurptų ir pasibjaurėtų, skaitydami NKVD tardytojų išgautus „lietuvių žydšaudžių prisipažinimus“, ta pati nuotrauka pavadinimu „Žydų vyrai laukia šūvio“ „puošia“ devyniasdešimt ketvirtame knygos puslapyje cituojamus lenkų žurnalisto Sakovičiaus iš piemenukų nugirstus „liudijimus“, kaip Panerių kalaite Pelytė kapstosi sušaudytųjų duobėje, „draskydama lavonų krūtines, pilvus, kojas“.

Po šia nuotrauka nenurodoma nei sušaudymo vieta, nei data, nei nuotraukos autorius. Bandydamas apsidrausti, autorė nurodo savo šaltinį – Lietuvos ypatingąjį archyvą, bet nenurodo nei fondo, nei kitų nuorodų.

Dar kelios „Mūsiškiuose“ panaudotos nuotraukos taip pat nieko bendro neturi su Lietuva arba tyrėjų jau seniai įvertintos kaip klastotės. Bet apie tai – atskira kalba.

Rūtos Vanagaitės negebėjimas naudotis archyvais suteikė proga supažindinti su vienu iš tragiškųjų Antrojo pasaulinio karo įvykių Serbijoje. Vėliau nacionalsocialistiniai okupantai už vieną nužudytą vokiečių šaudydavo šimtą serbų įkaitų. Bet šios istorijos nėra susijusios su aptariamąja nuotrauka.

Kodėl Rūta Vanagaitė šia nuotrauka „papuošė“ fragmentus iš NKVD-KGB kameroje išspausť prisipažinimų – neaišku. Kaip prie šių užrištomis akimis mirtį pasitinkančių serbų tinka R. Vanagaitės parinkta Tomo Venclovos citata: „Ši knyga padės mums objektyviau ir brandžiau pažvelgti į savo istoriją, įgyti daugiau tikrosios tautinės savimonės ir savigarbos.“

Muziejus laikraštyje Nr. 14 (431)

Archeologiniai radiniai iš Vievio dvaro

Vievio dvaras tikėtina buvo įkurtas XV a. pb. ar XVI a. pr. (tikslī data nėra žinoma). Nors literatūroje ir galima rasti 1522-uosius kaip dvaro įkūrimo metus. Tačiau nėra aišku kokiais istoriniais šaltiniais yra grindžiama minėta data. Pirmajame išlikusiame dvaro inventoriuje (1577 m.) nurodoma, jog dvaras labai apleistas ir negyvenamas. XVI a. pb. dvaras atiteko Oginskiams ir priklausė iki 1831 metų, kai už dalyvavimą sukilime dvaras buvo konfiskuotas caro valdžios. Pirmasis žinomas Vievio dvaro valdytojas buvo Trakų paskamorė Marcijonas Bogdanas Oginskis (1568–1640) ir jo žmona Raina Valavičaitė. Žinoma, jog Marcijonas Bogdanas Oginskis 1600 m. pastatė Vievyje unitų bažnyčią (cerkvę) bei vienuolyną. 1611 m. dvare įkūrė stačiatikių spaus-tuvę, veikusią iki 1646 m.

Dabar jau žinoma, jog Vievio dvaras buvęs miesto pietvakarinėje dalyje, tai yra dabartinio Vievio miesto kapinių

teritorijoje ir į rytus nuo jų. Dvarą aptiko 1975 m. Trakų istorijos muziejaus darbuotojas Algirdas Paulauskas. Rašte Mokslinei metodinei kultūros paminklų tarybai nurodoma, jog 40 x 50 m dydžio plote, ariamos dirvos paviršiuje, rasta plytelių, puodų ir stiklo šukių, du Jono Kazimiero šilingai. Gausiai aptikta koklių su didikų Oginskių giminės herbu. A. Paulauskas dvarvietę datavo XVII a. II p. – XVIII a. Archeologiniai tyrimai Vievio dvaro teritorijoje buvo atlikti 1993, 1996 ir 1998 metais. Iširtas per 300 m² dydžio plotas. Konstatuota, jog dvarvietės teritorijoje yra 0,35-0,45 m storio kultūrinis archeologinis sluoksnis, kuris stipriai suardytas ilgą laiką ariant ar laidojant Vievio gyventojus. Tyrimų metu fiksuota keliolika ūkinių duobių bei aptikta keli šimtai archeologinių radinių, datuojamų XV–XIX a. Sprendžiant iš archeologinės medžiagos, šioje vietoje galėjo būti dvaro pagrindinė sodyba,



Vievio dvarvietėje rasti radiniai: 1., 6. – plokštinis bei karnizinis kokliai; 2. žabarinė diržo sagtis; 3. plytos fragmentas su ožkos pėdsaku; 4. geležinis raktas; 5. kabutis su šventojo atvaizdu. U. Budvydo nuotr.

kurioje stovėję pastatai greičiausiai buvę mediniai. Tyrimo metu taip pat aptikta ir IX–XIII a. radinių (žiedas tordiruota priekine dalimi, juostinė apyrankė, pasaginės segės daugiakampiais galais fragmentas) liudijantių

dvaro vietoje buvus pilkapių.

Trakų istorijos muziejuje saugoma 1993 m. archeologinių tyrimų medžiaga. Taip pat į muziejų pateko ir taip vadinamasis Vievio lobis, rastas 1996 m. šalia dvarvietės, kuris šiuo metu

yra eksponuojamas Trakų Salos pilyje. Šikart pristatoma dalis 1993

m. Oginskių dvaro tyrimų medžiagos. Bene įdomiausias yra herbinis koklis, dengtas žalia glazūra. Jo priekinėje dalyje pavaizduotas Oginskių herbas – Oginiec. Analogiško koklio fragmentai yra aptikti Uogintų dvare (Kaišiadorių r.), buvusioje Oginskių tėvonijoje. Išlikusiame koklio fragmente, ties kraštais, yra dvi raidės M ir R. Koklis datuojamas XVI a. pab. – XVII a. Taip pat eksponuojami dvarvietės teritorijoje rasti: geležinis raktas, diržo sagtis, molinės plytos fragmentas su aiškiai atsispaudusiu ožkos kanopos pėdsaku, keli nedideli koklių fragmentai. Deja, radiniai nėra gausūs ir kol kas mažai atskleidžia XVII – XVIII a. Vievio dvaro buitį.

Archeologijos skyriaus vedėjas Ugnius Budvydas

Pro memoria

Netektis: mirė Vytautas KALTENIS – kraštotyrininkas, žurnalistas, kultūros žmogus

Lietuvinkų bendrija „Mažoji Lietuva“ su liūdesiu praneša, kad Vilniuje balandžio 29 d. po ilgos ligos eidamas 80 metus mirė Mažosios Lietuvos kultūros tyrėjas ir puoselėtojas, Lietuvos žurnalistų sąjungos (LŽS) ir Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos narys Vladi-slovas Vytautas Kaltenis.

V. Kaltenis gimė 1937 m. balandžio 26 d. Kėdainiuose. Tėvas Andrius Kaltenis buvo 1941 m. birželio 23-osios sukilimo dalyvis, vėliau policininkas, partizanas. Legalizavosi 1946 m.

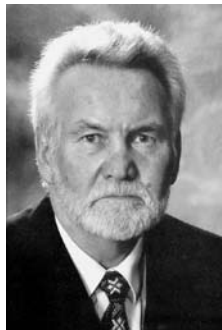
Penkiolikmetis Vytautas nuo 1952 m. persikėlė į Klaipėdą – čia ne tik gyveno, bet jau ir dirbo. Su tėvu keliavo po Klaipėdos kraštą, 1956–1978 m. užrašė Rusnės ir Karklininkų / Karklės liaudies dainų, kitos žvejų tautosakos, o vėliau ir sovietinio genocido faktų. Dievo žodžio sakytojas ir žvejys Augustas Dėvelaitis (1897–1968) dėl V. Kaltenio garso irrašų, fotografijų pasilieka žinomas kaip šviesus krašto senbuvis, mokėjęs ne tik daugybę darbo dainų, bet ir pažinojęs žoleles, galėjęs pasirūpinti ne tik artimo sveikata, bet ir gyvulio.

Dirbo Klaipėdos kultūros įstaigose. V. Kaltenis, steigiant Liaudies meno draugijos Žemaitijos skyrių, ne tik tuo su kitais rūpinosi, bet ir buvo paskirtas pirmuoju vadovu. Dirbo Klaipėdos kraštotyros muziejuje, buvo Jūros muziejaus užuomazgos – Jūrų skyriaus pirmasis vedėjas, o 1963 m. ir vienas iš Jūros šventės atgaivinimo iniciatorių. 1968 m. surengė Vydūno 100-ųjų gimimo metinių minėjimą Klaipėdos mieste. Buvo žinomas kaip vienas iš keturių rašytojų I. Simonaitytės išūnių – užrašė nemažai jos gyvenimą, būdą, kūrybą nušviečiančių pastebėjimų, parengė radijo pjese, kuri buvo skaitoma per Lietuvos radiją.

1969 m. persikėlė į Vilnių, 1970 m. baigė Vilniaus universitetą ir iki 1972 m. dirbo Lietuvos paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijoje. Beveik ketvirtis amžiaus prabėgo – žurnalistikoje: 1972 m. pradėjo dirbti laikraščio „Tiesa“ redakcijoje atsakinguoju sekretoriaus pavaduotoju, skyriaus vedėju, redakcinės kolegijos nariu. Redakcijos kolegijos geru žodžiu prisimindavo puikų bičiulį, pasižymėjusį taktiškumu, vidine kultūra, jautriomis, kultūros puoselėjimui skirtomis publikacijomis.

1994 m. dienraštis keitė pavadinimą – V. Kaltenis „Dienos“ korespondentas, iki 1996 m. rengęs „Vilnius ir vilniečiai“ puslapį. Iki pat mirties buvo LŽS Senjorų klubo narys.

2000 m. V. Kaltenis atsiliepė į kvietimą ir įsijungė į „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ rengimo grupę Mokslo ir enciklopedijų leidybos institute, buvo jos redakcinės kolegijos narys, vyriausiojo redaktoriaus



pavaduotojas leidybai iki 2009 m. Šiai enciklopedijai parengė daug autorinių straipsnių, organizavo nuotraukų, kitų iliustracijų rinkimą. Buvo ir „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ straipsnių autorius.

Ant V. Kaltenio darbaltalio, jo užrašų bloknotuose – kraštotyros, istorijos, etnokultūros temos. Daug straipsnių apie Klaipėdos kraštą, Mažąją Lietuvą, lietuvininkų gyvenimo apybraižų. Išleido knygas „Kaip vyko Vilkišiaus „Teismas“ (1962), „Pagarba pati neateina“ (1976).

Su kitais bendraautoriais parengė ir 2005 m. išleido atvirukų rinkinį „Pasisvečiavimas: lietuviškos vietos senuose Karaliaučiaus atvirukuose“. Minėtina didžioji V. Kaltenio 2008 m. knyga „Ak, gražus dangau! klaipėdietiški pasakojimai“. Ją sudaro 1960–2008 m. įvairiuose periodiniuose leidiniuose spausdinti pasakojimai apie susitikimus su Mažosios Lietuvos – Klaipėdos krašto ir Karaliaučiaus žemės – žmonėmis. Aprašoma žvejų, laivinkų, sielininkų, laukininkų buitį, tradicijos ir istorija, keliamos Mažosios Lietuvos kultūros paveldo problemos. Pateikiama liudijimų ir apie sovietų kariuomenės genocidą šiuose kraštuose, okupacinės valdžios diskriminuojamus klaipėdiškius, trėmimus į Sibirą, išeivių iš šio krašto likimą. Knygoje gausu įdomios medžiagos apie Vydūną, dailininkus Adomą Braką, Evą Labutytę ir Lidiją Meškaitytę, rašytoją Ievą Simonaitytę ir kitus šio krašto šviesuolius.

2009 m. V. Kaltenis apdovanotas Ievos Simonaitytės premija. Ilgus metus V. Kaltenis artimai bendravo su klaipėdiškiais, lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“, domėjosi liuteronų bažnyčios gyvenimu ir apie jį rašė, buvo pagerbtas Vydūno draugijos garbės nario vardu.

Turėjo nemažai kūrybinių sumanymų, baigė rengti spaudai naują knygą „Bėkit, bareliai!“, į kurią parašė nemažai gyvenimo atsiminimų – trumpų autentiškų pasakojimų, taip pat sukaupe anuometinėje spaudoje pasklidusius kultūrinės publicistikos rašinius.

Mielas kultūros darbų bendražygis Vytautas Kaltenis Motinos dieną buvo palydėtas į amžinybę gausaus būrio artimųjų – seserų, vaikų Tautvydo ir Gintaro, vaikaičių, bendražygių, o atgulė Vilniaus Karveliškų kapinėse greta savo žmonos, kurią čia buvo atlydėjęs 1992 m.

Lietuvinininkai Tėvynėje ir išeivijoje, visi Lietuvos kultūros žmonės neteko darbštaus ir kūrybingo bendražygio, bičiulio.

Su užuojautos žodžiais artimiesiems ir bendražygiams

Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“



Mes visi bejėgiai prieš lemtį ir mirtį, tačiau bent užuojautos žodžiais norime palengvinti Jūsų praradimo skausmą.

Pagėgių savivaldybės gyventojų vardu reiškiu gilią užuojautą artimiesiems, draugams bei bendražygiams dėl gerb. žurnalisto, kraštotyrininko, Mažosios Lietuvos kultūros tyrėjo ir puoselėtojo Vytauto KALTENIO mirties.

Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis



Vydūno draugija liūdi, išėjus Amžinybėn uoliam jos darbų metraštininkui ir talkininkui, Garbės nariui Vytautui KALTENIUI.

Nuoširdžiai užjaučiame artimuosius.

Vilniaus r. Juodšilių „Šilo“ gimnazija siūlo darbą dviem pradinio ugdymo mokytojams (-oms).
Teirautis tel. 8 5 26 98122, el. paštu mokykla@silo.vilnius.lm.lt.

Dr. Aleksandro Adamkovičiaus knygos sutiktuvės Minske

Š. m. birželio 2 d. 18 val. Lietuvos Respublikos ambasadoje Minske vyks dr. Aleksandro Adamkovičiaus knygos „Lietuvos baltarusiai: vakar ir šiandien. Ką reiškia kalbėtis su Dievu baltarusiškai“ (Беларусы ў Літве: учора і сёння. З Богам па-беларуску, 2 knyga, Vilnius: Asociacija „Kryvija“, 2016, 364 p.) sutiktuvės. Kalbės knygos autorius, Gudų kultūros draugijos vadovas dr. Aleksandras Adamkovičius. Šis leidinys – tai antroji serijos „Baltarusiai Lietuvoje: vakar ir šiandien“ knyga. Pirmoji knyga, išleista 2010 m., buvo skirta Vilniaus baltarusių švietimo raidai 1921–1939 m.



„Vorutos“ informacija

VšĮ „Pagėgių krašto turizmo informacijos centras“

Šereikos g. 5-3, Vilkyškiai, LT-99254

Pagėgių r. sav.

Mob. tel. +370 656 18551

El. paštas ticpagegiai@gmail.com



Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:

Martyno Jankaus g. 5

Bitėnai, Lumpėnų sen.

Pagėgių sav. LT-99265

Muziejaus darbo laikas:

Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00

Šeštadienis 8.30–16.00

El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com

Tel. 844142736

Mob. tel. +370 6 561 5021



Laikraščio „Voruta“ pardavimo vietas

K572	Vilnius	Sodų g. 22. „Lietuvos spauda“
K5	Vilnius	Sodų g. 22 – autobusų stotis. „Lietuvos spauda“
K45	Vilnius	Gedimino pr. 19 prie Vienuolio g. „Lietuvos spauda“
K6	Vilnius	Gedimino pr. 44. Kioskas „Lietuvos spauda“
K7	Vilnius	Gedimino pr. 31. „Lietuvos spauda“
K8	Vilnius	Gynėjų g. 1. „Lietuvos spauda“
K44	Vilnius	Lelevelio g. 2. „Lietuvos spauda“
K145	Vilnius	Konstitucijos pr. 12. „Lietuvos spauda“
K110	Vilnius	Geležinkelio g. 16. „Lietuvos spauda“
K180	Vilnius	Tilto / Vrublevskio g. 2. „Lietuvos spauda“
K559	Kaunas	Mindaugo pr. 49. „R Kiosk“
K236	Kaunas	Laisvės al. / Ožėskienės g. sankryža. „Lietuvos spauda“
K369	Klaipėda	Taikos pr. 101. „Lietuvos spauda“
K400	Alytus	Jotvingių g. 10. „Lietuvos spauda“
K436	Marijampolė	Stoties g. 2. „Lietuvos spauda“
K466	Panevėžys	Savanorių a. 5. „Lietuvos spauda“
K558	Šiauliai	Tilžės g. 109. „R Kiosk“
K139	Šalčininkai	Vilniaus g. 48. „Lietuvos spauda“



„Karališka senoji kibininė“ –

Sausių k. ,

LT-21401 Trakų r.

(Vilnius–Kaunas automagistralė, 23 km),

tel./faks.

+370 5 243 2444,

mob. tel.

+370 65908454,

+370 659 08452,

el. p. info@kibinas.lt



„Senoji kibininė“ –

Karaimų g. 65, LT-21104

Trakai, tel./faks. +370 5

285 5865, mob. tel. +370 659

72132, +370 659 08452,

el. p. senoji@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminių pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminių pamokėlė;
- Autoparduotuvė „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

Kitas numeris išeis 2016 m. birželio 25 d.

Voruta®
Visos prekių ženklų teisės saugomos



Prenumeratos indeksai
0135, 0136

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).

© Voruta, 2016. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2016. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šeštieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, a.s. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorių Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdino AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt

Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt, vorutosfondas@gmail.com, tel. 8 605 11 117), Irma Stadalnykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt, 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (buhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel. faks: (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvicienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych (publicistika), Martynas Buivys (internetas).